

Vapauteen langenneet

Alkoholistisen merkitysjärjestelmän
kulttuurinen rakentuminen

Tommi Laitinen
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Uskontotiede
Kesäkuu 2014

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

LAITINEN, TOMMI: Vapauteen langenneet – Alkoholistisen merkitysjärjestelmän
kulttuurinen rakentuminen

Pro gradu -tutkielma, 81 sivua, 12 liitesivua.

Uskontotiede

Kesäkuu 2014

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee alkoholinkäyttöä kulttuurisesti merkityksellisenä toimintana. Näkökulma pohjautuu Clifford Geertzin symboli- ja rituaaliteoriaan, jonka mukaan yksilölle ja yhteisölle merkitykselliset symbolit saavat tunnepuolisen ja käytännön merkityksensä järjestystä luovassa, toisteisessa toiminnassa. Nämä merkitykset opitaan alun perin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, mutta ne sisäistetään ja niitä ylläpidetään yksilöllisesti.

Kulttuuriset arvot, asenteet ja uskomukset saavat ilmaisunsa yksilössä. Tätä työtä varten kulttuurisia merkitysrakenteita on etsitty kahdeksasta teemahaastattelusta ja yhdestä kyselyvastauksesta. Vastajat ovat olleet alkoholisteja tai sekakäyttäjiä. Heidän vastauksistaan on etsitty yleisiä käsittekkategorioita, jotka liittyvät alkoholinkäytön aloittamiseen, ylläpitämiseen ja lopettamiseen motiiveihin. Aineistossa toistuvat teemat ja kategoriat ovat antaneet mahdollisuuden tarkastella kulttuurisia syy-seuraussuhteita. Aineistosta löytyy kuusi kulttuurista merkitysrakennetta, jotka vaikuttavat alkoholismin kehittymiseen.

Ensimmäiseksi runsas humalahakuinen juominen liittyy historiallisesti miehisenä pidettyyn kuluttamisen tapaan, joka on symboloinut miehistä vapautta ja yhteenkuuluvuutta. Toiseksi alkoholinkäyttö on osa vanhempien ja yhteiskunnan kielloista sekä rajoituksista vapautumista. Kolmanneksi alkoholi symboloi vapautumista vakavuudesta, keskittymisestä ja työnteosta. Alkoholinkäyttö on vapaa-ajan symboli. Neljänneksi alkoholinkäyttö riippuu rahasta, jolloin alkoholista saatava vapaus on alisteinen rahalle. Raha on ensisijainen vapauden symboli. Viidenneksi kielteisistä tunteista ja kriittisemmistä mielipiteistä saatetaan vaieta, jolloin alkoholista tulee tärkeä osa tunteidenkäsittelyä ja itseilmaisua. Kuudenneksi alkoholismin taustalla ovat alkoholinkäyttöön liittyvät normit ja luokitukset. Alkoholiongelmasta puhutaan, kun normit ylittyvät ja juominen aiheuttaa kärsimystä tai fysiologista sairastavuutta. Ongelma on kuitenkin ollut olemassa jo ennen sen tiedostamista, osittain sosiaalisissa normeissa, jotka rajoittavat juomista tai tekevät siitä hyväksyttävää.

Yhteiskunnallinen alkoholiongelma on seurausta useasta tekijästä. Medikalisoitunua sairautena alkoholismi vaatii hoitoa. Yhteiskunnasta ongelma ei kuitenkaan poistu, jos se suunnataan yksilöille, koska kulttuurissa olevat, alkoholismia tuottavat merkitysrakenteet, kuten sosiaaliset normit ja talouselämän lainalaisuudet jäävät käsittelemättä. Niiden vaikutuksesta yksilöiden elämään ja esimerkiksi addiktiosairauksiin tulisi keskustella esimerkiksi valtion johdossa sekä elinkeinoelämässä.

Avainsanat: alkoholismi, alkoholi, addiktio, sairaus, symbolit, rituaalit, uskonnot, alkoholikulttuuri, kulttuuri

SISÄLLYSLUETTELO

1	Tutkimuksen tausta	1
1.1	Aiempi tutkimus aiheesta	2
1.2	Tutkimuksen yhteiskunnallinen merkitys	4
1.3	Tutkijapositio: uskonnollisuus, alkoholismi ja addiktio	5
2	Käsitteet, teorit ja menetelmät	7
2.1	Addiktio	8
2.2	Clifford Geertzin rituaali- ja symboliteoria	11
2.3	Grounded Theory eli aineistolähtöinen analyysimenetelmä	14
2.4	Haastatteluaineisto	16
2.5	Tutkimuseettinen haastattelu	18
3	Alkoholismi merkitysjärjestelmänä	19
3.1	Vanhemmat, sukulaiset, kaverit ja puoliset	19
3.2	Ensimmäiset kerrat	24
3.3	Rohkaisu, vapautuminen ja hauskuus	26
3.4	Yksin	29
3.5	Harrasteet, vapaa-aika ja työ	30
3.6	Raha ja saatavuus	34
3.7	Kilpailu ja stressi	39
3.8	Kielteiset tunteet, niiden hallinta ja terapia	40
3.9	Kielletty, salattu, vaiettu ja unohdettu alkoholi	43
3.10	Juoppo ja alkoholisti	45
4	Kulttuuriset merkitysrakenteet alkoholismin taustalla	49
4.1	Miehisen ja humalahakuisen juomisen normi	50
4.2	Kielloista ja rajoituksista vapautuminen	55
4.3	Alkoholi vapauttajana	58
4.4	Raha vapauttajana	61
4.5	Tunteiden ja mielipiteiden ilmaisua koskevat rajoitukset	63
4.6	Alkoholismin sosiokulttuurinen rakentuminen	66
5	Johtopäätelmät ja jatkotutkimus	70
6	Tutkimuksen itsearvio	73
	Lähteet	75
	Liitteet	82

1 Tutkimuksen tausta

Alkoholismi aiheuttaa yhteiskunnassamme kärsimystä. Siitä kärsivät yksilöt, niin alkoholistit kuin heidän läheisensä. Sitä pidetään samalla yhteiskunnallisena ongelmana, koska sen hoitoon kuluu vuosittain miljardeja euroja ja alkoholiliitännäisiin sairauksiin kuolee työkäisiä suomalaisia enemmän kuin mihinkään muuhun yksittäiseen syyhyn (Päihdetilastollinen vuosikirja 2010; Järvinen & Varamäki 2010, 10). Yksilöt ovat tietoisia kärsimyksensä ja saattavat ajan kuluessa joutua käsittelemään päihdeongelmaan johtaneita henkilökohtaisia syitä. He joutuvat käsittelemään valintojensa seuraukset, kuten taloudelliset, psyykkiset, sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat. Entä yhteiskunta tai kulttuuri, joka ei ole yksilön tapaan tunteva ja tietoinen olento?

Alkoholi on kulttuurisen merkitysjärjestelmän osa. Alkoholinkäyttäjät sisäistävät sen symboliset merkitykset ja siihen liittyvät odotukset sekä toiveet esimerkiksi vapautumisesta, itsenäisyydestä, rentoutumisesta, makuelämyksistä, hetkellisestä tietoisuudentilan muutoksesta, uusista sosiaalisista suhteista ja vaurastumisesta. Alkoholismi on tämän kulttuurisen merkitysjärjestelmän sisäistämisen äärimmäinen muoto, jossa alkoholi ja siihen liittyvät merkitykset eivät vain ohjaa juojan arkipäiväistä käyttäytymistä, vaan hallitsevat sitä ja hänen tunne-elämäänsä. Yksilöillä on omat syynsä juomiseen, mutta juomiskäytäntöjen ylläpitämisen taustalla vaikuttavat esimerkiksi yhteiskunnalliset arvot ja sosiaaliset normit.

Alkoholismin taustalla vaikuttavat kulttuuriset merkitysrakenteet ovat nähtävissä esimerkiksi teollisuuden ja elinkeinoelämän järjestäytyneisyydessä, alkoholia koskevissa kielloissa ja rajoituksissa sekä siihen liittyvissä symbolisissa merkityksissä. Yksilöt osallistuvat alkoholikulttuuriin ja viestivät elinkeinoelämälle sekä teollisuudelle kulutustarpeista. Ne vastaavat tuottamalla kulutettavaksi alkoholia, jotta yksilöt voisivat luoda, muovata ja ylläpitää kulutustottumuksiaan yksilöllisistä syistä. Teollinen ja kaupallinen alkoholintuotanto on kiinteästi kytköksissä alkoholismin kehittymiseen, mutta samalla alkoholinkäyttöä koskeviin yleisiin asenteisiin ja sosiaalisiin normeihin. Ilman massatuotettua alkoholia yksilöllisiä kulutustottumuksia olisi vaikeampaa ylläpitää.

Suomi oli Euroopan ”kuivimpia” maita vielä yli sata vuotta sitten. Suomalaisten alkoholi- asenteissa tapahtui perustavanlaatuisen muutos erinäisistä historiallis-kulttuurisista syistä. Tämän tutkimuksen tarkoitus on pureutua suomalaiseen alkoholikulttuuriin ja tarkastella, mitkä kulttuuriset merkitysrakenteet vaikuttavat alkoholinkäytön varhaiseen aloittamiseen ja alkoholisoitumiseen sekä miten alkoholismi merkitysjärjestelmänä yksilöllisesti kehittyy ja purkautuu.

1.1 Aiempi tutkimus aiheesta

Alkoholismi on paljon tutkittu aihe. Tutkimusten lopputulokset vaihtelevat sen mukaan, minkä tieteenalan tutkimuksesta on kyse, mistä näkökulmasta aihetta lähestytään, mitä menetelmiä käytetään ja millaisia tavoitteita sillä on. Tässä kappaleessa käyn läpi pääkohdittain alkoholismia ja alkoholin kulttuurisia merkityksiä koskevaa tutkimusta.

Taloudellinen ja poliittinen tutkimus käsittelevät alkoholinkulutuksen vaikutuksia yhteiskuntaan ja valtiontalouteen. Näitä tutkimuksia motivoi huoli yhteiskunnan tulo- ja menorakenteesta eli alkoholinkulutuksen osuudesta taloudellisissa voitoissa ja tappioissa. Tulopuolelle lasketaan alkoholin työllistävä vaikutus elinkeinoelämässä ja teollisuudessa sekä valtion keräämät verotulot. Kustannuksia syntyy esimerkiksi ennenaikaisista työkyvyttömyyseläkkeistä, alkoholin vaikutuksen alla tehdyistä rikoksista, lainvalvonnasta, terapia-, kuntoutus- ja terveydenhoitopalveluista. Sairauksiin, hoitoihin, ennenaikaisiin kuolemiin ja psykososiaalisiin ongelmiin liittyen taustalla on huoli kansan terveydestä. *Päihdetilastollinen vuosikirja* on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuosittain julkaissama raportti, josta selviää onko jokin alkoholiliittäminen ilmiö lisääntynyt vai vähentynyt edellisvuodesta. Eri Euroopan maissa tehdään vastaavaa tutkimusta. Näitä tutkimuksia kokoaa yhteen Euroopan komission rahoittama *Eurobarometer*. Näkökulma kansainvälisiin haasteisiin avautuu teoksesta *Alcohol: No Ordinary Commodity* (2003), jossa selvitetään, miten erilaiset poliittiset päätökset ja strategiat vaikuttavat alkoholinkulutukseen.

Yhteiskunnallinen ja sosiologinen tutkimus selvittää, miten ihmiset ryhmässä luovat, ylläpitävät ja muokkaavat sosiaalisia normeja sekä yhteisöllisiä tapoja. Suomalaista pioneerityötä alalla tekivät kansainvälisesti arvostettu Kettil Bruun ja Pekka Kuusi, joka julkaisi *Väkijuomakysymyksen* vuonna 1952. Heidän jalanjäljillään on ollut myöhemmin joukko alkoholikulttuurista ja alkoholismia tutkineita suomalaisia sosiologeja 1980-lukujen taitteesta lähtien. Esimerkkeiksi käyvät Pekka Sulkusen, Tommi Hoikkalan, Pertti Alasuutarin ja Jorma Siltarin alkoholinkäyttöä käsittelevät sosiologiset tutkimukset.

Psykologinen tutkimus voidaan jakaa kolmeen eri haaraan. Ensimmäinen niistä pohjautuu lääketieteelliseen, toinen yksilöpsykologiseen ja viimeinen sosiaalipsykologiseen tutkimukseen. Ensimmäistä tutkimushaaraa edustaa neuropsykologia, jonka näkökulmasta alkoholi on kemiallinen aine, joka vaikuttaa ihmisten aivokemiaan ja aivojen toimintaan, kuten muistiin, tietoisuuteen sekä tunnekokemuksiin. Kulttuurintutkimuksellisesta näkökulmasta huomionarvoinen on The Social Issues Research Centerin työryhmäraportti vuodelta 1998. Siinä kemialliset vaikutukset yhdistetään sosiaaliseen ja kulttuuriseen käyttämällä *kulttuurikemian* käsitettä. Se liittyy kemiallisen aineen päihdyttävän vaikutuksen sosiokulttuuriseen hyväksyttävyyteen ja jakamiseen.

Yksilöpsykologisen lähestymistavan keskeinen ajatus on, että ihminen on tunteva ja ajatteleva olento. Alkoholituoottaa mielihyvää, mutta myös mielihyvää, johon alkoholi tarjoutuu lääkkeeksi. Edward J. Khantzian esittelee teoksessaan *Understanding Addiction as Self-Medication* (2008) päihderiippuvuuden itselääkintämallin (*self-medication model / hypothesis*). Alkoholinkäyttö voidaan nähdä itselääkintänä varhaisempien elämäkokemusten raskautta, arjen vastoinkäymisiä ja alkoholin aiheuttamia ahdistuksia vastaan. Tällä mallilla on pitkä esihistoria. Karl Marx (1970) rinnastaa kipulääkkeenä käytetyn oopiumin uskontoon. Oopiumi on kemiallisena aineena kipulääke, samoin alkoholi. Marxin huomion pohjalta yksilön suhde oopiumiin ja yhteisön suhde uskontoon voidaan rinnastaa. Huomiota onkin kiinnitettävä esimerkiksi alkoholiin kemiallisena aineena, joka lääkitsee yksilöä, mutta samalla jotakin kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Esimerkiksi valtioiden toimintakyky riippuu rahasta, ja siksi ainakin osittain alkoholin työllistävästä vaikutuksesta ja alkoholista saatavista verotuloista (Alexander 2008, 71–72; Courtwright 2002, 155–159).

Alkoholismien sosiaalipsykologisissa teorioissa korostuvat yksilön suhde itseensä, sosiaaliseen, materiaaliseen maailmaan, kulutukseen, rahaan, työntekoon ja aikaan. Nämä teoriat ovat ristiriidassa geneettisten teorioiden kanssa, joiden mukaan on olemassa alkoholismigeeni tai jonkinlainen geneettinen alttius alkoholisoitua. Sosiaalipsykologinen tutkimus on lähempänä meemiteoriaa eli ajatusta siitä, että alkoholismi rakentuu sosiaalisesti, kulttuurisesti ja käsitteellisesti. Sitä ei ole sellaisenaan olemassa ilman sosiaalisia määritelmiä ja sosiaalisesti jaettuina käsitteitä sekä merkityksiä. Tämän näkemyksen mukaan yksilöt kasvatetaan tietynlaiseen merkitysten verkostoon, jossa he tekevät valintansa usein kulttuurisesti tuotetuista vaihtoehdoista. Kulutusvalinnat sisäistetään ja omaksutaan osaksi omaa identiteettiä sekä elämäntapaa. Gregory Batesonin (2000) minuuden kybernetiikan (*cybernetics of "self"*) eli Batesonin alkoholismiteorian mukaan alkoholismi ei ole alkoholistissa, vaan hänen suhteessaan itseensä, alkoholiin ja muihin ihmisiin. Norman K. Denzin käsittelee alkoholistista minuutta teoksessaan *The Alcoholic Self* (1987). Hän esittelee laajan kirjon erilaisia teorioita, mutta kiinnittää erityisesti huomiota alkoholismien maallikkoteorioihin (*lay theory*) eli alkoholistien omiin käsityksiin siitä. Denzinin mukaan alkoholismi on ymmärrettävissä eräänlaiseksi opituksi tai sisäistetyksi merkitysjärjestelmäksi, maailmankuvaksi, tavaksi olla olemassa erityisesti aikaan sidottuna ja tietoisena olentona. Jon Elster käsittelee addiktioita yleisemmin sosiaalisina, psykologisina, neurokemiallisina ja kulttuurisina ilmiöinä teoksessaan *Strong Feelings: Emotion, Addiction, and Human Behavior* (2000). Hänen mukaansa tunteiden, kuten mielihyvän ja -pahan, nautinnon ja ahdistuksen perusta on kulttuurissa, sosiaalisissa normeissa ja käytänteissä. Esimerkiksi alkoholista saatava nautinto on silloin kytköksissä alkoholinkäytön ja siitä saatavan nautinnon hyväksyttävyyteen ja paheksuttavuuteen. (2000, 4–6.)

Kulttuuriantropologinen ja -historiallinen alkoholitutkimus keskittyy alkoholin asemaan eri kulttuureissa eri historiallisina ajanjaksoina. Tätä tutkimusnäkökulmaa edustaa esimerkiksi Dwight B. Heath, joka on tehnyt kansainvälisesti merkittävää vertailevaa alkoholiantropologiaa. Teoksessaan *Drinking Occasions* (2000) hän keskittyy alkoholinkäytön paikkoihin ja aikoihin eri kulttuureissa, Etelä-Amerikan alkuperäiskansojen keskuudesta länsimaisiin juomarituaaleihin eli kaukaisesta historiasta nykypäivään. Mary Douglasin toimittama *Constructive Drinking* (1987) on varhainen, mutta hyvä eri tutkijoiden näkemyksiä kokoava teos. Satu Apon *Viinan voima* (2001) luo katsauksen ”suomalaiseen alkoholikulttuuriin” eli miten alkoholia on Suomessa eri aikoina käytetty ja merkityksellistetty. Hanna Kuusen, Matti Peltosen ja Kaarina Kilpiön toimittama *Alkoholin vuosisata: Suomalaisten alkoholiolojen käännteitä 1900-luvulla* (2006) käsittelee kieltolain ja vapaamman alkoholipolitiikan aikaisia alkoholioloja sekä alkoholia koskevia asenteita. Nämä työt kuvaavat, miten yleismaailmallisesti ja suomalaisessa yhteiskunnassa alkoholiot sekä -asenteet ovat muuttuneet vuosisatojen kuluessa.

Viime vuosina on alettu julkaista yhä enemmän poikki- ja monitieteellisiä tutkimuksia. Näissä tutkimuksissa otetaan huomioon alkoholin pitkä kulttuurihistoria ja merkitys ihmisyyhteisöjen rituaaleissa sekä perinteissä. Samoin niissä on joitakin viittauksia uskomuksiin ja myytteihin, joita alkoholinkäyttöön voidaan liittää teollisissa yhteiskunnissa ja kulutuskulttuurissa. Suomalaisittain merkittävä julkaisu on Terveystieteiden tutkimuskeskuksen vuonna 2010 julkaisema *Suomi juo*. Vaikka työ nimensä mukaisesti keskittyy suomalaiseen alkoholinkäyttöön, se pureutuu syvemmälle kulttuurissa tapahtuneisiin rituaalisen ajan, alkoholinkäytön ja humalan symbolisiin merkityksiin.

Alkoholi liittyy kokonaisvaltaisesti kulttuurin ja yhteiskunnan toimintaan. Tässä luvussa olen tehnyt vain muutamia poimintoja mielestäni kulttuuritutkimuksellisesti kiinnostavista tutkimuksista. Tämän työn kuluessa tulen tekemään viittauksia edellä mainittuihin tutkimuksiin tarkentaessani yksittäisiä esiin tulevia ilmiöitä osana historiallista kehityskulkua, psykososiaalisia ja sosiokulttuurisia mekanismeja.

1.2 Tutkimuksen yhteiskunnallinen merkitys

Alkoholin asema suomalaisessa, teollisessa ja kaupallisessa yhteiskunnassa on ristiriitainen. Sen tiedetään aiheuttavan ongelmia, mutta samalla valtio ja elinkeinoelämä ovat riippuvaisia siitä saatavista tuloista. Lisäksi alkoholin työllistävä vaikutus on huomattava. Yhteiskunnallisissa keskusteluissa keskitytään saatavuuteen ja veroihin, jolloin alkoholitit jäävät huomiotta. Eturyhmien ajaessa omaa asiaansa, todellista ongelmaa ei koskaan tiedosteta tai ymmärretä. Vaikka ongelma itsessään liittyisi esimerkiksi työjärjestelyihin tai markkinatalouteen, neutraali puhe alkoholista on mahdotonta.

Länsimaissa alkoholismi on ilmiö, joka kehittyi rinnakkain teollistuneen ja kaupungistuneen markkinatalousyhteiskunnan kanssa (Alexander 2008, 130). Sitä pidetään yksilön ja hänen lähipiirinsä ongelmana. Huomio kiinnittyy alkoholistin elämäkokemuksiin, valintoihin ja elämänhallintaan. Yhteiskunnallisessa keskustelussa otetaan kantaa esimerkiksi siihen, millä hinnalla ja mahdollisilla seurauksilla alkoholintuottajalla on oikeus tuottaa, baarinomistajalla oikeus myydä tai alaikäisellä oikeus ostaa ja käyttää alkoholia. Näiden kysymysten käsittely jättää purkamatta alkoholismien taustalla olevat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset rakenteet, kuten sosiaaliset normit ja valtarakenteet.

Pioneeritöissä, kuten Matti Kuusen *Väkijuomakysymyksessä* (1952) on jo havaittavissa, että alkoholismien taustalla vaikuttavat kulttuuri, yhteiskunnalliset olot ja asenteet. Alkoholismien kulttuurinen tausta on ollut tiedossa, mutta vaikeasti hahmotettavissa. Mihin alkoholinkäyttö suomalaisessa kulttuurissa liittyy? Millaisten kulttuuristen rakenteiden ja tekijöiden varassa alkoholismi kehittyy? Näihin kysymyksiin tutkimukset eivät suoraan vastaa. Erinäisiä tekijöitä on löydetty eri tutkimuksista, mutta johdonmukaista ja perinpohjaista, helposti aukeavaa selvitystä ei ole tehty.

Tässä työssä tarkastelen alkoholiin liittyviä kulttuurisia merkitysrakenteita yhdeksän alkoholistin¹ kokemusmaailmasta käsin. Tavoitteeni on kuvata, miten monimutkainen kulttuurinen merkitysten verkosto alkoholiin ja sen käyttöön liittyy. Kokoan nämä erilaiset merkitysverkostot yhteen ja luon hypoteeseja siitä, mitkä kulttuuriset tekijät alkoholismien kehittymiseen vaikuttavat, ja mistä yhteiskunnassa olisi hyvä keskustella, jos alkoholismi koetaan yhteiskunnalliseksi ongelmaksi.

1.3 Tutkijapositio: uskonnollisuus, alkoholismi ja addiktio

Tämän työn tekoa on motivoinut haluni ymmärtää uskonnollisuutta ja addiktioita. Nimellisesti ne viittaavat erilaisiin inhimillisiin ilmiöihin, mutta omassa elämässäni ne ovat kulkeneet aina rinnakkain, toisilleen rinnasteisina ilmiöinä. Uskonnon ja päihteiden läheisyys vaikuttivat minuun lapsena ja nuorena. Omaksuin kristillisiä käsityksiä, mutta juomista en koskaan aloittanut. Menetettyäni jo lapsena kristillisen uskoni, olen ollut näiden kahden kulttuurisen merkitysjärjestelmän laidoilla tai ulkopuolella ja kokenut itseni ulkopuoliseksi. Raittiuteni vuoksi minua painostettiin nuorempana juomaan tai torjuttiin kaveriporukoista, joissa juotiin. Painostuksen vuoksi aloin vetäytyä kaveripiiristäni. He eivät olleet kaltaisiani, ja minä en ollut heidän kaltaisensa. Samankaltaista painostusta koin uskovien taholta. Lapsuudessani ja nuoruudessani niin uskovat kuin juojat tivasivat syytä siihen, miksen usko tai juo.

¹ Kahdeksasta haastatellusta ja yhdestä kyselyvastaajasta kolme identifioi itsensä sekakäyttäjäksi eli he ovat käyttäneet joko alkoholia ja lääkkeitä tai alkoholia ja muita päihteitä yhdessä tai sekaisin.

Vetäytyminen aiheutti minulle ongelmia. Syrjäydyin sosiaalisesta elämästä ja lopulta myös työelämästä. Minun oli löydettävä mieleistä tekemistä, jotakin sisältöä ja tarkoituksellisuutta elämälleni. Elämää sietääkseni ja elämästä selvitäkseni kehitin ajan kuluessa pinttyneiksi sekä addiktiivisiksi muodostuneita tapoja. Elämäntilanteiden muuttuessa tulin tietoiseksi niistä. Tietoisuus muutti lopulta asenteitani niin uskonnollisuutta kuin alkoholinkäyttöä kohtaan. Aloin samastaa uskonnollisuuden jyrkemmät muodot addiktioihin ja nähdä kaikissa addiktioissa uskonnollisia piirteitä, kuten elämään järjestystä ja tarkoituksellisuuden tunnetta luovia rituaaleja.²

Raittiudestani huolimatta päädyin baariympäristöön töihin. Juojien seuraan hakeutuminen oli oma valintani, joten kykenin sietämään myös painostusta paremmin ja perustelemaan läsnäoloni juojien seurassa. En ollut katsomassa heidän humaltumistaan, vaan ihmisten seurassa ja poissa kotioloista luultavasti samoista syistä kuin hekin. Kaikki eivät hyväksyneet minua, vaan pyrkivät edelleen painostamaan ja testaamaan ”miehisyyttäni” tarjoamalla juotavaa. Osasta tuli läheisiä ja lähes poikkeuksetta kaikki hyväksyivät raittiuteni. Tilanteen koin niin, että seurakunta hyväksyi ateistin töihin.

Vuodet baarimiljöissä ja juojien seurassa antoivat hyvän mahdollisuuden havainnoida juojien käyttäytymistä ja tapoja. En nähnyt tarpeelliseksi kysyä yhdeltäkään juojalta, miten he uskovat alkoholin parantaneen elämäänsä. Sain vastauksia kysymättä. En myöskään mielessäni määritellyt juojia normaalikäyttäjiksi, juopoiksi tai alkoholisteiksi. He tekivät näitä määrittelyjä itse.³ Kiinnitin lisäksi huomiota siihen, miten juhla-ajat, viikonloput, baarien ja kauppojen läheisyys vaikuttivat juojien käyttäytymiseen sekä tunne-elämään.

Tämä työ sai alkunsa vuosia sitten. Ensimmäisessä alkoholismia käsitelleessä työssäni analysoin neljää raitistumiskertomusta. Näkökulmani oli puhtaammin semioottinen ja pyrin tarkastelemaan, millä tavalla käytännössä raitistuminen vaikutti entisten alkoholistien elämään. Lähtökohtani oli konversiossa eli raitistumisessa, joka oli kahdessa tapauksessa neljästä uskonnollinen. Annoin työni nimeksi *Kun usko humalaan horjuu*. Sen taustalla oli haluni ymmärtää, miten mahdollisesti isäni raitistuminen olisi muuttanut meidän suhteitamme ja vaikuttanut hänen elämäänsä. Työ antoi lopulta vähemmän vastauksia. Avoimeksi jääneiden kysymysten vuoksi halusin suunnata huomioni alkoholismin taustalla oleviin kulttuurisiin syihin.

² Olen tulkinnut rituaalit erityisiä henkilökohtaisia merkityksiä ja tunnepuolisia sitoumuksia sisältäviksi toistuviksi tavoiksi. Sen sijaan, että näkisin rituaalit uskonnollisina, olen pitänyt niitä pikemmin maallisemmassa merkityksessä rutiineina tai tapoina (vrt. Ayto 2005, 427).

³ Näin kaiken aikaa mielessäni sen, miten kristityt tekevät keskuudessaan rajanvetoja, kuten ketkä ovat tosiuskovia, ja ketkä eivät.

Alkoholia syntyy luonnossa sokerin ja hapen yhdistyessä. Puhutaan käymisestä. Siitä on tavallaan kyse myös ihmisyydessä ja tutkijuudessa. Olemme yhtäältä kulttuurin tuotteita, mutta myös eri syistä yksilöllisesti inhimillisessä käymisessä syntyviä, valmistuvia ja kehittyviä. Kokemukseni päihteidenkäyttäjistä ovat jalostuneet tämän työn keskeisiksi tutkimuskysymyksiksi.

2 Käsitteet, teorit ja menetelmät

Uskontotiede on tieteenala, jonka tarkoituksena ei ole ottaa kantaa uskonnollisiin kysymyksiin, vaan tarkastella uskonnollisia tai uskonnonkaltaisia ilmiöitä. Se, mikä määrittyy uskonnolliseksi tai uskonnonkaltaiseksi riippuu siitä, mitä uskontoa koskevia teorioita tutkija käyttää. Samoin tieteenalalla on oma käsitteistönsä, jolla viitataan juuri tietynlaisiin käyttäytymisen muotoihin. Alkoholismia on hyvinkin mahdollista tutkia uskonnonkaltaisena ilmiönä, jolla on sekä sosiaalista että psykologista merkitystä.

Alkoholitutkimuksessa on uskontotieteen ulkopuolella käytetty erityisesti rituaaliteorioita ja *rituaalin* käsitettä. Se viittaa alkoholinkäytön toisteisuuteen ja tavanmukaisuuteen. Rituaalissa ylläpidetään alkoholinkäytön symbolista merkitystä yksilölle ja yhteisölle. Tällä viitataan usein myös alkoholismille tyypilliseen tunnepuoliseen sitoutumiseen tai pakottavuuteen. *Konversio* eli kääntymys tai alkoholismista toipuminen eli raitistuminen on uskontotieteellisessä alkoholismia käsittelevässä tutkimuksessa toinen yleinen näkökulma. Raitistumisen tutkimisessa keskitytään rituaalissa ylläpidettyjen symbolisten merkitysten purkautumiseen. Konversionäkökulma ei kuitenkaan ota kantaa siihen, millaisia symbolisia merkityksiä alkoholinkäyttöön liittyy, ja millä tavalla ne opitaan. Tämän työn tavoitteena on luoda silta näiden kahden näkökulman välille.

Uskonnon sosiaalipsykologinen ja tiedon- sekä tunteiden sosiologinen tutkimus paljastavat uskonnollisen merkitysjärjestelmän sosiaalisia, tiedollisia ja emotionaalisia sitoumuksia. Tämänkaltaista näkökulmaa edustaa esimerkiksi Clifford Geertzin symboli- ja rituaaliteoria. Hän ottaa huomioon symbolien ja rituaalien sosiaalisesti jaettavat, ajatukselliset, toiminnalliset sekä emotionaaliset merkitykset. Ne voivat muuttua yksilöllisesti ajattelua ja tunne-elämää hallitseviksi. Seurauksena on, että käyttäytyminen muuttuu pakonomaiseksi ja toisteiseksi: addiktiiviseksi.

Tässä luvussa teen ensin katsauksen addiktiota koskeviin teorioihin. Alkoholismi on tässä työssä tapausesimerkki addiktioista. Sen jälkeen puran Geertzin symboli- ja rituaaliteoriaa. Lisäksi kerron, miten keräsin ja analysoin tutkimusaineiston. Luvun lopuksi käsitelen tutkimuseettisiä kysymyksiä.

2.1 Addiktio

Addiktio-käsitteen juuri on etymologisesti latinan sanassa *dicere*, joka tarkoittaa sanomista, julistamista tai suhdetta johonkin. Sanan ad-etuliite viittaa verbin perusmuotoon. Nykyenglannissa addiktoituminen (*to addict*) liittyy omistautumiseen, palvelemiseen tai antautumiseen. Rooman laissa *addicere* viittaa hierarkkiseen suhteeseen, jossa addikti omistautuu tai antautuu itseään korkeammalle henkilölle, sosiaaliselle ryhmälle, idealle tai päämäärälle. Käsitteellä voidaan siis tarkoittaa alisteisia suhteita, kuten orjan suhdetta herraan, kansalaisen suhdetta kuninkaaseen ja lakiin, uskovan suhdetta jumalaan tai alkoholistin suhdetta alkoholiin. (Barnhart 1988, 22–23; Brodie & Redfield 2002, 1–2; Ayto 2005, 7; Alexander 2008, 27–28.)

Addiktio on merkitykseltään neutraali. Sen puhumiseen ja julistamiseen liittyvät merkitykset luonnehtivat sitä viestintänä. Myöhemmissäkään tulkinnoissa se ei ole ollut sairaus. Esimerkiksi täydellinen omistautuminen uskolle tai alistuminen laille ei ole välttämättä huono asia. Lisäksi yksilö voi omistautua luoville harrasteille, kuten kirjoittamiselle, tiedonkeräämiselle ja maalaamiselle. Addiktion muuttuminen sairaudeksi ja leimallisesti negatiiviseksi käsitteeksi liittyy lääketieteen ja psykologian kehitykseen.⁴ Addiktiopsykologiaa vuodesta 1970 Vancouverissa opettanut Bruce K. Alexander (2008, 30–37.) jakaa addiktio-sairauskäsityksen neljään eri vaiheeseen, jotka hän on numeroinut alaindeksein.

*Addiktio*₁ sijoittuu 1800-luvulle ja 1900-luvun alkuun, jolloin liiallisesta alkoholinkäytöstä havaittiin aiheutuvan haittoja. Samoihin aikoihin huumausaineiden käyttö alkoi lisääntyä. Syntynyt huoli synnytti eri maissa raittiusliikkeitä ja johti kieltolakeihin. Kun riippuvuusongelmasta alettiin puhua ja huolestua, alkoivat myös käyttäjät itse tulla valveutuneemmiksi alkoholin aiheuttamista haitoista.

*Addiktio*₂ kehittyi tästä seuranneessa murrosvaiheessa, jossa tietoisuus addiktioista levisi. Vähäinenkin käyttö saattoi vaikuttaa laittomalta tai addiktioon johtavalta. Alkoholin ja huumeiden käyttö koettiin perustelluksi vain, jos niitä käytettiin kipujen ja ahdistusten lääkitsemiseen. Muussa tapauksessa pähteitä käytettiin väärin. Tämän seurauksena väärinkäyttäjät ja päihdeongelmat syntyivät. 1900-luvun lopulla tultiin tietoisemmiksi siitä, että ihmiset voivat addiktoitua paljon muihinkin asioihin kuin vain pähteisiin.

⁴ Michel Foucault kuvaa teoksessaan *The History of Sexuality: Volume 1: An Introduction* (1979), miten seksuaalisuus muuttui ensin kristilliseksi synniksi ja myöhemmin sairaudeksi. Synti ja sairaus ovat kulkeneet vuosisataisen historian rinnakkain. Synnin hoitokeinoksi tarjottiin niiden tunnustamista ripillä. Kirkon opit menettivät merkitystään, mutta tunnustamisesta ei päästy eroon. Seksuaalisuuden medikalisoitumisen myötä tunnustamisesta tuli osa psykoterapeuttisia käytäntöjä. Synti muuttui sairaudeksi, jonka määrittelyvalta siirtyi papeilta lääkäreille. (1979, 57–67.)

*Addiktio*₃, nosti ongelman keskiöön yksilön. Vaikka aineilla, kuten alkoholilla saattoi olla riippuvuutta aiheuttavia ominaisuuksia, itse sairaus palautui addiktoituvan yksilön henkilöhistoriaan ja valintoihin: yksilö oli pikemmin terapian kuin katkaisuhoidon tarpeessa. Päihteiden merkityksen muututtua addiktiomääritelmässä vähäpätöisemmiksi, yksilön käyttäytyminen ja valinnat alkoivat korostua. Aineiden sijasta yksilö saattoi addiktoitua esimerkiksi läheisiinsä, urheiluun, uhkapeleihin, työhön, shoppailuun tai seksiin. Tutkimus alkoikin keskittyä 1900-luvun puolivälin jälkeen aineiden sijasta ihmiseen, hänen mielensä ja aivojensa toimintaan. Alettiin keskittyä yhä enemmän siihen, mikä motivoi yksilöä toimimaan, ja millainen tehtävä addiktiolla yksilön elämässä on.

*Addiktio*₄ kehittyi 2000-luvun vaihteessa, kun addiktiot alettiin nähdä osittain yksilöstä irtautuneena. Yksilöt voivat addiktoitua asioihin, jotka eivät ole terveydellisiä tai sosiaalisia uhkia, vaan yhteisössä (kulttuurissa) yleisesti arvostettuja asioita. Näin addiktion kohde voi olla raha, rakkaus tai uskonto.

Addiktiot jaetaan substanssi- eli aineriippuvuuksiin ja toiminnallisiin riippuvuuksiin. Sananmukaisesti ensimmäisiin kuuluvat päihderiippuvuudet, kuten alkoholismi ja narkomania. Jälkimmäiseen kuuluvat mitkä tahansa käyttäytymismuodot, jotka saavat yksilön elämässä, ajatuksissa ja käyttäytymisessä hallitsevan aseman.

Norjalaisen tunteiden sosiologin Jon Elsterin mukaan (2000) kaikilla addiktioilla on neurobiologinen, mielihyvää tuottava ja mielihyvä vähentävä puoli. Mielihyvää on saata- vissa monenlaisista asioista, joten addiktio voi kehittyä mihin tahansa vahvaan kokemukseen. (2000, 57-58.) Addiktiot eivät ole universaaleja, vaan kulttuurisidonnaisia. Ne eivät ole syntyperäisiä, vaan kehittyviä, opittavia ja sisäistettäviä. Addiktiolla ja kulttuurilla on yhteisiä tekijöitä, jotka voidaan jakaa neljään vaiheeseen: initiaatioon eli aloittamiseen, kiihdyttämiseen (*acceleration*), ylläpitoon ja vieroitukseen (*relapse*). (2000, 114–134.) Tästä näkökulmasta kulttuuri ja yksilö eivät ole irrallaan, vaan kulttuuri tuottaa aktiivisesti yksilölle sisäistettävää ja kulutettavaa. Yksilö ylläpitää kulttuuria ja tuotantotarvetta. Elsterin pääajatus kuitenkin on, että kulttuuri ja siihen liittyvät tavat sisäistetään vaiheittain.

Anne Puuronen on tutkinut anoreksiaa nervosaa (2004) ja tupakointia (2012). Anoreksiaa tutkiessaan hän jakoi diagnosoidun anoreksian kolmeen vaiheeseen: tulemiseen, ylläpitoon ja ylipääsemiseen (2004, 262–270). Tämä malli muistuttaa Elsterin mallia, muttei ota huomioon kiihdytysvaihetta. Addiktio vaatii kehittyäkseen kiihdytysvaiheen eli kulutuksen tai toiminnan on lisääntyttävä ja säännöllistytävä aloittamisen jälkeen. Nuorten tupakointia käsittelevässä tutkimuksessa hän jakaa tupakoinnin aloittamisen kolmeen vaiheeseen: kokeilua koskeneisiin odotuksiin, kokeiluun ja kokemustietoon kokeilusta. Sosiaalinen ympäristö vaikuttaa odotuksiin ja kokeiluun, mutta vasta kokeilukokemuksen kautta polttaja tietää mistä tupakoinnissa on kyse. Hän havaitsi myös, että

tupakointikokemukset ovat yhteydessä sosiaaliseen vuorovaikutukseen eli kavereihin. (2012, 91–102.) Tupakoinnin jatkuessa polttamisen luonne vaihtelee sen mukaan, millaisia tiedollisia ja tunnepuolisia merkityksiä se saa. Hänen mukaansa tupakointi suhteutuu koettuun elämänlaatuun kolmella eri tavalla: riippuvaisena, selektiivisenä eli valikoivana ja ei-motivoituneena. Riippuvaisen on vaikea ajatella elämää ilman riippuvuutensa kohdetta. Tupakoiva uskoo, että hänen elämänsä laatu huonontuisi lopettamisen myötä. Eimotivoitunut käyttäjä ei sen sijaan koe tupakointia tarpeelliseksi, ja tupakoinnin merkitys on hänelle neutraali. (2012, 111.) Alkoholisteille alkoholilla on samankaltainen merkitys. He eivät pysty tai halua lopettaa juomista, jos juominen antaa elämälle sisältöä, merkitystä, järjestystä ja ennakoitavuutta.

Elster ja Puuronen ottavat huomioon addiktioiden kulttuurisidonnaisuuden ja sosiaalisen luonteen. Merkitysjärjestelmänä addiktio on sisäistettävä ja sillä on oltava kohde, joka motivoi yksilöä toimimaan. Peter L. Bergerin (1967) mukaan yksilö on kulttuurin tuote ja kulttuuri on yksilöiden tuote. Hän havainnollistaa yksilön suhdetta kulttuuriin jakamalla tämän suhteen kolmeen osaan: ulkoistamiseen (*externalization*), objektifikaatioon (*objectivation*) ja sisäistämiseen (*internalization*). Ulkoistaminen on yksilön tapa osallistua kulttuurin ylläpitämiseen ja muovaamiseen. Hän on syntynyt tiettyyn kulttuuriseen ympäristöön, jossa on tietynlainen objektimaailma. Objektit, jotka voivat olla mentaalisia tai fyysisiä, kuten kielen sanoja tai alkoholia, ovat viestin- tai merkitystenkantajia, joita kulttuurin tai yhteisöllisten arvojen välittämiseen ja ylläpitämiseen tarvitaan. Sisäistäminen puolestaan on sananmukaisesti vallitsevien kulttuuristen normien sisäistämistä. Tätä viimeistä vaihetta voidaan kutsua oppimiseksi tai *sosialisaatioksi*. Kaikki yhteisön jäsenet eivät omaksu kulttuurisia arvoja ja käytänteitä samalla tavalla, joten sosialisaatiossa on yksilöiden välisiä eroja. Osa yksilöistä omaksuu tiettyjen objektien merkitykset hyvin, toiset eivät omaksu niitä juuri lainkaan. (1967, 4–16.) Berger ei ollut addiktio tutkija, vaan yksi todellisuuden sosiaalisen rakentumisen eli konstruktivismiin teoreetikoista. Hänen uskontoa koskevat ajatuksensa kuvaavat myös alkoholikulttuurin ja alkoholin merkitysten sisäistämistä. Addikti elää hänelle luonnollisessa ja todellisessa objektimaailmassa, vaikka kaikki hänen ympärillään olisi luotua. Sitä todellisuutta ei välttämättä koeta ongelmaksi, koska esimerkiksi kieli, Jumala ja alkoholi ovat osa todellisuutta, johon yksilö syntyy. Ne eivät ole hänen keksintöjään, vaan autenttisesti objektinkaltaisia ja todellisia. Todellisuus on kuitenkin juuri sellainen, millaiseksi ihmiset sen luovat. Joskus tuo luomus tuhoaa ihmisiä. (ks. 1967, 5, 11.)

Addiktioita luonnehtivat myös pakonomainen tarve suorittaa rituaaleja ja kuluttaa. (ks. Social Issues 1998; Elster 2000, 166–167). Bruce K. Alexanderin ja useiden kulutus-kulttuurin tutkijoiden sekä teoreetikoiden näkemysten mukaan kulutus on tapa rakentaa identiteetti kulutusvalintojen varassa. (ks. Bauman 2002, 112–113; Dunn 2008, 13; Trend 2007, 38–42). Tästä käsitykseni mukaan on kyse uskonnollisten ja alkoholiin liittyvien symbolien tuotannossa sekä kulutuksessa. Addiktiivisen suhteen kehittyessä sym-

bolien merkitys sisäistetään. Kulutusvalinnoista tulee osa yksilön identiteettiä ja koke-
musta maailmasta. Valintoja tehdään yhden merkitysjärjestelmän sisällä, esimerkiksi
hankkimalla alkoholia, eikä useiden merkitysjärjestelmien välillä, kuten jättämällä alko-
holi hankkimatta ja lähtemällä juomisen sijaan luontoon kävelylle. Tällä on se seuraus,
että addiktit satsaavat kulutusrituaalissa aikaa ja rahaa, kohdistavat ajatuksia ja tunteita
yhden merkitysjärjestelmän ylläpitämiseen. Mitä enemmän kulutetaan, sitä enemmän ja
pakkomielleisemmin on teollisuuden tuotettava sekä pidettävä kiinni kulttuurisesta jär-
jestyksestä.

Olemme syntyjään kulutusriippuvaisia, koska emme eläisi kovin pitkään ilman ruokaa
ja juomaa. Addiktioit ovat leimallisesti kulttuurisesti tuotettuja, sosiaalisesti rakentuneita,
teolliseen ja kaupalliseen kulttuuriin liittyviä, psyykkisesti pakottavia ja maailmanku-
vallisia. Seuraavaksi pureudun Clifford Geertzin rituaali- ja symboliteoriaan sekä hänen
käsitykseensä maailmankuvasta ja eetoksesta.

2.2 Clifford Geertzin rituaali- ja symboliteoria

Antropologi Clifford Geertzin (1973) mukaan ihminen pyrkii tekemään todellisuudesta
itselleen ymmärrettävää. Ymmärtääkseen todellisuutta ihminen luo kulttuurisia järjes-
telmiä, joihin liittyy sääntöjä ja säätelyä. Sosiaalisessa todellisuudessa ne tuntuvat yhtä
tosilta kuin mikä tahansa fyysinen havainnoinnin kohde havaitsemassamme ilmiömaa-
ilmassa, koska ne olivat täällä jo ennen syntymäämme. Ne eivät voi olla mielikuvitus-
tamme tai keksintöämme. (1973, 140–141.) Todellisuuden ymmärtämisen kannalta tär-
kein kulttuurinen järjestelmä on kieli, kuten oma suomen kiellemme. Se on sosiaalisesti
jaettu symbolijärjestelmä, jonka avulla kokemuksista tulee ymmärrettäviä ja merkityk-
sellisiä.

Geertzin mukaan kulttuurin käsite on pohjimmiltaan semioottinen. Ihminen on eläin, joka
on vankina merkitysten verkoissa, jotka hän on itse virittänyt. Kulttuuri on tuo merkitys-
ten verkko, jonka analysoiminen on tulkinnallista ja merkityksiä etsivää. (1973, 5) Kult-
tuurin semioottinen luonne tarkoittaa sitä, että ihmiset ovat sosiaalisia ja kommunikoivia.
He viestivät symbolijärjestelmien avulla jotakin omista arvoistaan, asenteitaan ja usko-
muksistaan, mutta samalla kulttuurisista merkityksistä. Hän kuvaa silmäniskuun liittyviä
kulttuurisia merkityksiä ja niiden purkamista. Silmänisku ilman kulttuurisia merkityksiä
ei tarkoittaisi mitään. Vallitsevien sosiaalisten koodien vuoksi sen merkitys tai tarkoitus
on tulkittavissa pieneksi käyttäytymisen ja kulttuurin hituseksi (*a speck of behavior, a
fleck of culture*), mutta myös eleeksi. (1973, 6.)

Kulttuuriin merkityksiin ei kuitenkaan päästä käsiksi tutkimalla vain ympäristöä ja
objekti- tai ilmiömaailmaa eli esimerkiksi silmien räpyttelyä. Hän kutsuu avuksi etnogra-
fiaa, jonka tehtävänä on tarkastella näiden ilmiöiden taustalla olevia merkitysrakenteita,

niiden tuotantoa, vastaanottoa ja tulkintaa. (1973, 7) Analysoitu tieto on sekä rakennettu olemassa olevien merkitysrakenteiden päälle. Siten onkin tutkittava tulkintakehystä, joka on olemassa jo ennen itse tapahtumaa, rituaalia, tapaa tai ajatusta. Näihin kehyksiin, kuten merkityksiin on mahdollista päästä käsiksi kielen avulla, tulkitsemalla tekstejä ja puheita, kulttuurissa elävien ja siihen osallistuvien asiantuntijoiden omia käsityksiä asioiden suhteista sekä järjestyksestä.⁵ Kulttuuri koostuukin yksilöiden kokemuksen kautta paljastuvista psykologisista rakenteista, jotka ohjaavat yksilöiden ja yhteisöjen toimintaa. (1973, 9–11.)

Kulttuuriset merkitykset heijastuvat ihmisten ajatuksiin, arvoihin, uskomuksiin, emootioihin ja niiden ohjaamaan käyttäytymiseen. Ne on valmistettu kulttuurisista taipumuksista, suorituskyvyistä ja luonteista. Yksilöt ajattelevat, tuntevat ja toimivat, mutta heidän ajatuksillaan, tunteillaan ja toiminnallaan on sosiokulttuurinen pohja. (1973, 50.) Geertz tekee jaon eetokseen ja maailmankuvaan. *Eetoksella* hän viittaa piileviin maailmaa ja ihmisiä itseään koskeviin asenteisiin, ja ihmisten taipumuksiin toimia tietyssä tilanteessa tietyllä tavalla. Hän jakaa sen edelleen mielialoihin ja motivaatioihin. *Maailmankuvalla* hän tarkoittaa kulttuurisia käsityksiä todellisuuden, olemassaolon ja sosiaalisten suhteiden järjestyksestä. (1973, 126–127.) Eetos on maailmankuvan toiminnallinen komponentti tai voidaan sanoa, että eetos on maailmankuvalle, mitä toiminta on ajatukselle (Bell 1992, 26).

Geertzin näkemyksen mukaan eetos liittyy emotionaalisuuteen. Maailmankuva on ajatuksellinen eli rationaalinen, looginen ja kognitiivinen. Nämä ajatukset tukevat hänen uskonnon määritelmänsä, joka on samalla hänen rituaali- ja symboliteoriasensa ydin. Hänen mukaansa *uskonto* on:

- 1) *Symbolien järjestelmä, joka pyrkii,*
- 2) *synnyttämään ihmisissä voimakkaita, läpitunkevia sekä kestäviä mielentiloja ja motivaatioita,*
- 3) *luomalla käsityksiä olemassaolon yleisestä järjestyksestä ja*
- 4) *asettamalla nämä käsitykset sellaiseen tosiasioiden viitekehykseen, että*
- 5) *mielentilat ja motivaatiot tuntuvat ainutlaatuisen realistisilta. (1973, 90)*

⁵ Etnografian tavoite on eri kulttuuristen merkitysjärjestelmien kuvaaminen kulttuurissa elävien näkökulmasta. Esimerkiksi alkoholistit ovat alkoholismin ja oman elämänsä asiantuntijoita, jotka tuottavat emic-tason tietoa. Etnografi pyrkii tulkitsemaan heidän kokemuksiaan, uskomuksiaan ja käytäntöjään niin, että myös kulttuurin ulkopuolella elävät ymmärtäisivät heitä. Tutkijan tuottama tieto on etic-tason tietoa eli merkitysjärjestelmiä purkavaa ja tulkitsevaa.

Symboli (kreik. *sýmbolon*, lat. *symbolus*) on merkki, alkuperäisessä merkityksessään rikottu esine, kuten hajotettu sormus, josta kestikaverit tunnistivat toisensa tavatessaan aikojen päästä. (Koukkunen 1990, 559–560) Semiotiikassa symboli on yhdentyypinen merkki, jolla on vain sosiaalisesti sovittu ja jaettu merkitys. Niin esimerkiksi alkoholi on täysin merkityksetön ja arvoton aine ilman kulttuuria merkityksiä. Jaettuna niistä muodostuu symboli- ja merkitysjärjestelmiä, kulttuurisia muotoja, kuten kieli tai alkoholi-kulttuuri. Niitä ei ole ilman ihmistä, joka käyttäisi niitä. Kulttuuriset muodot saavatkin merkityksensä vain ihmisten toiminnan kautta. (1973, 17) Merkitysjärjestelmien purkamisen kautta on mahdollista päästä lähemmäs kulttuurissa elävien, oman kulttuurinsa asiantuntijoiden käsityksiä maailmasta ja tehdä niitä myös kulttuurin ulkopuolella eläville ymmärrettävämmiksi. (s. 1973, 24.) Tätä lähestymistapaa kutsutaan hermeneuttiseksi. Hermeneutiikan tavoitteena on ymmärtää ihmisten merkitysmaailmoja ja tulkintoja ilmiöistä.

Kestävät mielentilat ja motivaatiot viittaavat Geertzin mukaan eetokseen eli taipumukseen toimia tietyillä tavoilla tietyissä tilanteissa. Tilanteet ja niiden odottaminen saattavat nostaa mielialaa tai vastaavasti toiminnan estyessä laskea sitä. Mielialojen nousut ja laskut liittyvät toimintamotivaatioihin. Motivaatio on pitkäkestoisempi, pysyvämpi taipumus toimia ja kokea tietyssä tilanteessa tietyllä tavalla (Geertz 1973, 95–97.). Tieto juhlasta ja arjesta irrottavasta, ahdistusta lieventävästä kokemuksesta motivoi toimintaa. Sosiaalinen paine tai halu kuulua ryhmään motivoi käyttäytymään tietyllä tavalla tietyssä tilanteessa. Taipumus saa symbolista vahvistusta, jos valittu käyttäytymistapa täyttää sille asetetut odotukset.⁶

Ihmiset ovat riippuvaisia symbolijärjestelmistä ilmaistakseen tunteitaan, motivaatioitaan ja ylipäätään ajatellakseen. Symbolijärjestelmän avulla ihmisille syntyy *käsitys ole-massaolon järjestyksestä*, kokemus merkityksellisyydestä ja kyky hallita epävarmuutta. Ilman merkityksiä ihmiset kokevat merkityksettömyyden tunnetta ja syvää ahdistusta. Opittuihin malleihin liittyvät myös oletukset siitä, millä tavalla kärsimyksestä, fyysisestä kivusta, henkilökohtaisista menetyksistä, maailmallisista tappioista tai avuttomuuden tunteista voidaan tehdä siedettäviä. (Geertz 1973, 98–99, 104.) Freudin näkemyksen mukaan kärsimystä voidaan kestää helpotuskeinoin, joita ovat syvällisesti vaikuttavat harrastukset, korviketyydytykset ja päihitteet (Freud 1982, 19). Yksilön näkökulmasta jokaisella

⁶ Tämä tulkinta rinnastuu Jon Elsterin (2000, 78–80) kuvaukseen siitä, miten addiktien mieliala voi kohentua tai he voivat saada mielihyvää pelkästä tiedosta, että he saavat kohta haluamansa annoksen. Siten mielihyvää saatetaan saada päihteestä riippumatta. Vastaavasti mielialan laskeminen tai ahdistus saattavat seurata siitä, jos yksilö saa tietää, ettei hän tule saamaan haluamaansa tai tarvitsemaansa hyvän olon tunnetta.

helpotuskeinolla on psyykkistä merkitystä, mutta niillä on myös sosiaalinen ja laajemmin ajatellen kulttuurinen merkitys. Niiden ympärille on muodostunut kulttuurisia järjestelmiä, jotka mahdollistavat esimerkiksi harrastamisen ja päihteidenkäytön. Ne ovat osa sosiaalisesti rakennettua, ymmärrettävämpää ja mielekkäämpää todellisuutta.

Symbolit tuntuvat itsestään selviltä, *tosiasioiden viitekehukseen kuuluvilta*. Geertz käyttää niistä nimitystä *itsepäinen fakta*. Merkityksellisyyden tunteen etsintä ajaa ihmiset uskomaan esimerkiksi henkiin ja toteemisiin periaatteisiin. Symbolin ympärille kehittyneellä rituaalilla on keskeinen asema merkitysten ylläpitämisessä ja muovaamisessa. *Mielialat ja motivaatiot* liittyvät sekä symboliin että rituaaliin, jossa eletty ja kuviteltu maailma yhdistyvät. Rituaalissa symboliset merkitykset muuttuvat osaksi elettyä todellisuutta. (Geertz 1973, 109–112.) Elettyyn todellisuuteen liittyvät kaikki materia, kuten kirkot, ristit, alkoholipullot ja baarit. Ne ovat kulttuurin tuotteita, joihin liittyvät merkitykset syntyvät, muuttuvat ja välittyvät yksilöllisissä sekä yhteisöllisissä käytännöissä. Alkoholinkäytön ja tietoisuudentilan muuttumisen kautta suhde tuohon maailmaan muuttuu. Päihteeseen ja päihtymiseen liitetyt merkitykset vaikuttavat motivaatioihin ja odotuksiin.

Geertzin teorian merkitys kulttuuripsykologialle, uskonnollisten tunteiden tutkimukselle ja semioottisen metodin käytölle on huomattava. (Belzen 2010, 27, 167; Riis & Woodhead 2010) Hänen viisiosainen uskonnon määritelmänsä ottaa huomioon kulttuurin, tunteiden kognitiivisen ja älyllisyyden emotionaalisen puolen sekä liittyy symbolijärjestelmän kautta emotiot eetokseen ja rituaaliseen käyttäytymiseen. Merkitykset siis välittyvät käyttäytymisessä, ja ne ovat purettavissa semioottisesti. Alkoholismi on Geertziä tulkiten maailmankuvallinen sairaus. Liitettynä hänen käsitykseensä eetoksesta ja maailmankuvasta, se on motivaatioihin ja tunteisiin liittyvä häiriötila.

2.3 Grounded Theory eli aineistolähtöinen analyysimenetelmä

Lähestyn addiktiota ja siihen liittyviä merkitysrakenteita analysoimalla keräämääni haastatteluaineistoa. Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt Grounded Theorya (myöhemmin GT) eli ankkuroitua tai aineistopohjaista teoriaa. Sitä käytetään työkaluna aineiston ja analyysin keskinäisestä suhteesta syntyvän teorian luomiseen (ks. Strauss & Corbin 1990, 23). Koska kyseessä on analyysimenetelmä, ”teoria” nähdäkseni viittaa enemmän sen järjestelmällisyyteen aineistonkeruussa ja analyysissä sekä sen pyrkimykseen luoda aineistoanalyysin kautta hypoteeseja ja teorioita. Siksi se on pikemmin eräänlainen teoria siitä, miten aineisto tulisi kerätä ja analysoida.

GT:ssä tutkija kerää tai valitsee aineiston, jota hän pyrkii analysoimaan ilman taustaolettamuksia ja -teorioita. Tavoitteena on luoda teoria, jossa aineiston ja analyysin välillä on selkeä keskinäinen suhde. Tutkijan tulkinta on analyysin kannalta keskeinen. Taustalla olevat ennakkokäsitykset ja teoriat eivät välttämättä haittaa analyysiä, mutta niitä on vält-

tämätöntä purkaa analyysin kuluessa. Tähän vaaditaan teoreettista herkkyyttä (*theoretical sensitivity*), jonka avulla tutkija voi vertailla omia kokemuksiaan analyysistä kumpuaviin tulkintoihin ja purkaa niitä. (Strauss & Corbin 1990, 42–43.)

Aineistossa on tarpeen aika ajoin palata taaksepäin ja miettiä miksi sekä millä tavalla omat tulkinnat sopivat yhteen aineiston kanssa. Epäilevä asenne sekä aineistoa että omia tulkintoja kohtaan on syytä säilyttää läpi analyysivaiheen. Tärkeää on myös noudattaa tutkimuksen työjärjestystä. (Strauss & Corbin 1990, 44–46.) Tutkimusongelman ja -kysymysten jälkeen edessä on aineiston valinta. Aineisto on tekstiä, joka kerätään olemassa olevista lähteistä tai esimerkiksi haastattelemalla. Analyysivaiheessa aineisto on purettava ja koodattava. GT:ssä koodaus jaetaan kolmeen eri lajiin: 1) avoimeen, 2) aksiaaliseen, ja 3) valikoivaan. Näiden väliset rajat ovat keinotekoisia ja päällekkäisiä. (Strauss & Corbin 1990, 57–60.)

Avoimessa koodauksessa aineisto pilkotaan huolellisesti määriteltyihin osiin, ja siitä etsitään samanlaisuuksia sekä eroavaisuuksia. Tähän vaiheeseen liittyy ensimmäisenä tutkittavan ilmiön kannalta keskeisten käsitteiden ja kategorioiden etsiminen sekä löytäminen. Käsitteet kirjataan ja lajitellaan sen mukaan, miten ne liittyvät toisiinsa ja muodostavat yläkäsitteitä tai kategorioita. (Strauss & Corbin 1990, 62–69.) Aineistossa toistuvat teemat ja käsitteet muodostavat selkeästi hahmotettavia kokonaisuuksia, kategorioita. Voidaan nähdäkseni puhua myös puhunnan tavoista eli diskursseista. Esimerkiksi naisten tarinoita yhdistää korostuneesti miesten rooli heidän alkoholisoitumisensa taustalla. Miesten tarinoissa korostuvat kaverit, jotka ovat hekin olleet miehiä. Raha ja työ ovat kategorioita ja käsitteitä, jotka toistuvat kummankin sukupuolen vastauksissa.

Aksiaalisessa koodauksessa keskitytään tutkittavan ilmiön kategorioihin. Huomio kiinnitetään useisiin eri tekijöihin olosuhteissa ja konteksteissa: millaisissa olosuhteissa ilmiö syntyy, millaisia toiminnallisia ja vuorovaikutuksellisia ilmiöön liittyviä käsittely-, hallinta- ja toteutusstrategioita sekä syy-seuraussuhteita on havaittavissa. Tämän vaiheen tuloksena syntyy alakategorioita, jotka linkittyvät (ylä)kategorioihin. Ala- ja yläkategorioiden välille syntyy syy-seuraussuhteita, joiden pohjalta kehittyy ilmiöön liittyvä kausaalinen malli. (Strauss & Corbin 1990, 97–101.) Haastatteluaineistoni kapeudesta huolimatta erityisesti naisten vastaukset kiinnittivät välittömästi huomioni juomisen sukupuolittuneisuuteen. Lähisuhdeväkivalta ja seksuaalinen hyväksikäyttö korostuvat naisten kokemuksissa. Miesten tarinoissa miehet esiintyvät alkoholisti-isinä tai kavereina, joilla on yhtäläillä selittävää arvoa. Sukupuolisuus on yksi esimerkki syy-seuraussuhteista, joihin liittyy toimintastrategioita.

Valikoivassa koodauksessa eli analyysin viimeisessä vaiheessa valitaan ydinkategoria, joka liitetään muihin kategorioihin. Niiden välisiä suhteita pyritään määrittelemään ja täyttämään jatkokäsittelyä varten. Tämä ei poikkea analyysivaiheena aksiaalisesta kooda-

uksesta, mutta koodaus on luonteeltaan abstraktimpaa. Tässä vaiheessa huomio keskittyy tarinaan (narratiiviin) ja ilmiön yleiseen kuvailuun. Tavoitteena on luoda johdonmukainen kuvaus siitä, miten aineistossa esiintyvät kategoriat liittyvät toisiinsa. Tässä vaiheessa tutkija luo pohjan teorialle, tuo julki käsityksensä siitä ja mitkä asiat ovat johtaneet tutkittavan ilmiön syntymiseen. (Strauss & Corbin 1990, 116–142.) Jokainen haastattelu on kuvaus haastatellun elämästä ja suhteesta alkoholiin. Yksilölliset erot vaikeuttavat yhteisen tarinan kertomista, mutta tarinoita yhdistävät tekijät luovat johdonmukaisemman käsityksen ilmiöstä. Ydinkategorioita ovat rituaalisia ja symbolisia merkityksiä sisältävät alkoholinkäyttö, raha sekä vapaus.

GT on laaja ja monipuolinen analyysityöväline. Sen perinpohjainen hallitseminen on suotavaa, muttei välttämätöntä, koska analyysi voidaan suorittaa myös osittaisena. Analyysiin ja ylipäättään tutkimukseen voidaan liittää myös kenttäpäiväkirjoja, piirustuksia ja kaavioita (Strauss & Corbin 1990, 197–204). Olen kirjoittanut työtäni varten joitakin päiväkirjamaisia merkintöjä ja ajatuksia. En kuitenkaan tule niitä tässä työssä hyödyntämään, vaan keskityn haastatteluaineiston analysointiin ja merkitysrakenteiden kaavamaiseen purkamiseen.

2.4 Haastatteluaineisto

Alunperin olisin voinut tutkia alkoholiin liittyviä käytäntöjä alkoholia säännöllisesti käyttävien näkökulmasta. Näkökulmastani tämä asetelma ei kuitenkaan ollut mielekäs. Halusin kuitenkin tavoittaa syitä alkoholismiin taustalla, ja kuka olisi parempi kertomaan perinpohjaisemmin niistä taustoista kuin ihminen, joka on diagnosoitu alkoholistiksi tai joka itse on kokenut alkoholinkäyttönsä ongelmalliseksi. Etsin haastateltavaksi ihmisiä, jotka olivat jo pidempään pohtineet suhdettaan alkoholiin.

Keskustelin A-klinikalla työskentelevän terapeutin kanssa vuoden 2011 lopulla mahdollisten haastateltavien etsimisestä. Kerroin halustani löytää haastateltaviksi entisiä tai lopettamassa olevia alkoholisteja. Hän ehdotti eri A-klinikoiden palveluyksiköitä, esimerkiksi katkaisuyksikköä ja nuorisosaamaa. Nämä ideat hylkäsin, koska olisin todennäköisesti saanut haastateltavaksi ihmisiä, joiden avuntarve oli akuutti, mutta he eivät välttämättä olisi kyenneet vielä syvemmin pohtimaan elämäänsä ja suhdettaan alkoholiin. Puheeksi tulivat myös A-kilta ja AA-kerho. Keskustelun pohjalta ja niistä rohkaistuneena otin kuitenkin yhteyttä A-klinikoita ylläpitävään, vuonna 1955 perustettuun A-klinikka-säätiöön, joka tuottaa hoito-, kuntoutus- ja asiantuntijapalveluita sekä tekee ehkäisevää päihdetyötä. Hoitopalveluiden lisäksi säätiö ylläpitää internetsivustoja, joilta löytyy tukea ja apua eri addiktioista tai läheisen addiktiosta kärsiville. Vertaistukisivustoista tärkein on *päihdelinkki.fi*, joka tarjoaa keskustelumahdollisuuden päihteistä, niiden vaikutuksista ja päihderiippuvuuksista.

A-klinikkasäätiön toimipisteissä tehtäviin tutkimuksiin on haettava tutkimuslupa. Luvan täyttämiseen sain säätiöltä tarvittaessa apua. Lupahakemus on kirjoitettu aikana, jolloin tutkimuskysymykset olivat vielä epäselviä, ja siten en ollut aivan varma siitä, mitä tutkimus tulisi tarkalleen olemaan. Minun oli haettava lupa päästäkseni asiassa eteenpäin. Valmiiseen hakemukseen sain vielä täydennys- ja korjauspyyntöjä. Tutkimusluvan saamisessa kesti lopulta muutama kuukausi. Siihen sisältyi lupa käyttää säätiön Päihdelinkki-sivustoa kyselytutkimuksen tekoa varten.

Ennen haastatteluita ja kyselyn julkaisua testasin haastattelukysymyksiä tuttavieni. Keräsin sarjan kysymyksiä, joilla pyrin yhtäältä tarkastamaan minkä tyyllisiä vastauksia tulisin saamaan. Toiseksi pyrin luomaan kysymyksillä eräänlaisen elinkaaren käyttöä edeltäneestä ajasta nykytilanteeseen. Tein vielä tämän alkuperäisen kysymysrungon päälle lisäkysymyksiä, jotka suuntasin täsmällisemmin ihmisille, joille alkoholi on ollut ongelma. Draaman kaareen tuli mukaan tällöin myös juomisen lopettaminen, ja haastattelavien omat käsitykset siitä, minkä vuoksi he alkoholisoituivat. Lopulliseen kysymysrunkoon (Liite 1, haastattelujen alustus ja haastattelukysymykset) sain arvokasta palautetta anorexia nervosaa ja nuorten tupakointia tutkineelta Anne Puuroselta.

Tein haastattelut kesällä 2012. Haastateltavat löytyivät eri terapeuttien kautta. He kertoivat haastattelusta asiakkailleen, joista haastatteluun halukkaat ilmoittivat sopivan haastatteluajan. Tavoitteeni oli haastatella kahden viikon kuluessa kymmentä ihmistä. Alkuun näytti siltä, että haastateltavia tulisi tarvittava määrä. Osa haastatteluun lupautuneista jätti saapumatta paikalle. Kahdessa viikossa sain viisi haastattelua. Tämän jälkeen haastattelusta kiinnostuneiden oli jätettävä yhteystietonsa siinä tietoisuudessa, että ottaisin heihin yhteyttä puhelimitse sopiakseni haastatteluajan. Tämä osoittautui varmemmaksi keinoksi saada haastateltu paikalle, mutta lomien vuoksi haastatteluihin kului lopulta kolme kuukautta.

Haastattelin vain kahdeksaa henkilöä. Heidän lisäksi sain yhden kyselyvastauksen Päihdelinkin kautta. Haastatelluista puolet oli miehiä, puolet naisia. Tämä ei vastaa A-klinikkasäätiön vuoden 2011 vuosikertomuksen mukaista asiakasprofilia: miesasiakkaiden osuus oli silloin noin 70%. Lisäksi vastaajat jakautuivat selvästi kahteen eri ikäryhmään. Kaksi nuorinta oli alle 30-vuotiaita, loput vähintään 49-vuotiaita. Haastatelluista puuttuu täysin ikäryhmä 30–49 -vuotiaat, jotka edustavat lähes puolta A-klinikkasäätiöiden asiakkaista (A-klinikkasäätiön vuosikertomus 2011, 16).

Aineisto on kapea. Joukossa ei ole esimerkiksi yhtään alle 30-vuotiasta naista, joiden vastauksia olisin voinut verrata miesten haastatteluissa esiin tulleisiin teemoihin. Tästä syystä haastatteluaineisto on hyvinkin viitteellistä. Sitä olisi syvennettävä ja laajennettava, jotta tässä työssä lähinnä hypoteeseina esiteltävistä kulttuurista tekijöistä saataisiin perustellumpi ja kattavampi käsitys.

2.5 Tutkimuseettinen haastattelu

Tutkimuksen tavoitteiden on oltava haastatteluun tulevalle läpinäkyviä eli heidän on tiedettävä, mitä tutkimus käsittelee ja mistä aiheista he saattavat joutua puhumaan. Haastatteluihin koetettiin houkutella useita ihmisiä, joille annettiin luettavaksi yhdessä A-klinikan työntekijän kanssa laatimani suostumuslomake. (Liite 2) Tällä lomakkeella pyrittiin varmistamaan se, että haastateltava ymmärtää haastattelun ehdot: hän on saapunut haastateltavaksi omasta vapaasta tahdostaan ja voi poistua kesken haastattelun. Suostumuksella taattiin haastateltavan itsemääräämisoikeus ja koskemattomuus. (ks. Kuula 2006, 40–44.)

Haastattelut suoritin teemahaastatteluna, jonka kuluessa saatoin kysyä täsmentäviä kysymyksiä. Keskustelunomaisessa haastattelutilanteessa en missään vaiheessa pakottanut haastateltavia vastaamaan, vaan pyrin antamaan heille tilaa itsenäiseen ajatteluun ja oivallusten tekemiseen. Tämän seurauksena he saattoivatkin avautua yllättävillä tavoilla. Saamani tiedot ovat arkaluonteisia ja intiimejä. Ne on luotettu minulle siinä uskossa, ettei haastattelussa olleiden henkilöllisyys paljastu missään vaiheessa työni aikana tai sen jälkeen. Hävitin sopimuksenmukaisesti alkuperäiset haastattelunauhoitukset haastatteluiden puhtaaksikirjoittamisen eli litteroinnin jälkeen.

Kirjoitin kaikki haastattelut puhtaaksi ennen varsinaista kirjoitustyötä. Pyrin alun perin olemaan litteraatiossa sanatarkka, jotta kaikki alkuperäiset ilmaisut säilyisivät sellaisenaan. Analysoidessani aineistoa ensimmäistä kertaa muokkasin haastatteluvastausten kieliasua ylimalkaisemmaksi, muutin puhekielisiä ilmaisuja yleiskielisemmiksi ja poistin niistä viittaukset nimettyihin henkilöihin, paikkakuntiin tai baareihin. Saatuani ensimmäisen esitarkastusversion valmiiksi lokakuussa 2013, sain A-klinikkasäätiön eettiseltä toimikunnalta lausunnon, jonka mukaan se ei tulisi hyväksymään työtäni. Sain muistutuksen haastateltavien koskemattomuudesta ja aiheen arkuudesta. Kävin litteraatiot uudelleen läpi vuoden 2014 alussa. Aineiston arkaluonteisuuden vuoksi litteraatioiden tuli olla epätarkkoja, jotta haastateltujen henkilöllisyys ei paljastuisi yksityiskohdista tai persoonallisista ilmauksista. Pidin eettisen valiokunnan lausuntoa lähes poikkeuksetta perusteltuna, mutta vastausten liiallisessa sumentamisessa on omat ongelmansa. Aineiston tulkinnan kannalta on merkitystä, onko haastateltu ollut väkivaltaisessa parisuhteessa vai onko hänellä ollut vaikea elämä. Jälkimmäisellä ilmauksella ei ole analyttistä arvoa.

Anonymisoin alunperin kunkin haastateltavan koodaamalla heidät ensin sukupuolen ja ikäryhmän mukaan. Tämä oli kuitenkin liian täsmällistä, joten myöhemmin poistin myös iät ja lopulta sukupuolet suorina viittauksina. Olen nyt numeroinut haastattelut järjestyksessä (H1–H9). Haastatteluaineistoon olen merkinnyt hakasulkein kohtia, joissa on kerrottu liian yksityiskohtaisesti tapahtumia, viitattu henkilöihin tai paikkoihin, käytetty persoonallista ilmausta, ajaututtu pois aiheesta tai haastattelu on keskeytynyt jostakin

syystä. Joissakin tapauksissa olen sumentanut ihmissuhteita, sukupuolia, työn kuvauksia ja tilannearvioita käyttämällä jotakin lähisukuista sanaa. Haastattelut saattavat muistuttaa näiden muokkausten jälkeen ilmaisultaan toisiaan ja osassa varsinainen tarina on siinä määrin sumennettu, että haastateltavat eivät itsekään välttämättä tunnista vastauksia omikseen. Sisältö on kuitenkin muuttumaton ja riittävän täsmällinen analyysiä varten.

3 Alkoholismi merkitysjärjestelmänä

Haastatteluaineistosta on poimittavissa useita toistuvia käsitteitä ja teemoja, jotka liittyvät haastateltujen elämäkokemuksiin ja kokemusmaailmaan. Alkoholinkäyttöön liittyen olen pyrkinyt luomaan jokaisessa haastattelussa eräänlaisen draamankaaren tai kertomuksen, josta on löydettävissä Jon Elsterin neliosaisen addiktion kehittymisen mallin mukaisesti alkoholinkäytön aloittamiseen, lisääntymiseen, lisääntyneen käytön jatkamiseen ja lopettamiseen liittyviä kokemuksia sekä käsityksiä. Lisäksi kartoitin haastatelluissa haastateltavieni mahdollisia, alkoholia koskevia ennakkokäsityksiä ennen alkoholinkäytön aloittamista.

Tässä luvussa puran aineistosta esiin tulleita kategorioita ja alustavasti niiden välisiä yhteyksiä. Kategoriat ja teemat ovat osittain päällekkäisiä tai muuten yhteydessä toisiinsa. Niistä muodostuu eräänlainen merkitysten verkosto, jossa on useita eri tekijöitä. Tämän luvun sisällä esiteltäviä kategorioita voidaan pitää tasa-arvoisina. Kuten myöhemmin tullaan havaitsemaan, haastateltavien kokemukset ovat kuitenkin erilaisia, joten yhdet teemat ja käsitteet kuvaavat paremmin yhden haastatellun alkoholinkäyttöä kuin toisen.

3.1 Vanhemmat, sukulaiset, kaverit ja puoliset

Lasten kasvatuksesta vastaavat lähes poikkeuksetta isä ja äiti. He kasvattavat lapsensa omiin arvomaailmoihinsa, jotka eivät ole välttämättä yhtenäisiä. Alkoholinkäytön suhteen tämä tulee selkeimmin esiin selkeässä kahtia jaossa: isä on alkoholisti, äiti on lähes tai kokonaan raitis.

Isä oli alkoholisti, ja koko isän suku [...] Äiti ei ole juonut, eikä siinä suvussa muutenkaan ole alkoholismia. (H5)

[...] isä oli alkoholisti [...]. Ei äiti mitään. Se on ihan absolutisti. (H7)

No juu, isä on alkoholisti, [...]. Äiti on sitten absolutisti, että siinä sitten taas toinen ääripää, [...]. (H8)

Useassa haastattelussa tuli esiin alkoholisti-isän kanssa aviossa olevan äidin kriittinen asenne runsasta alkoholinkäyttöä kohtaan. Vain muutamassa haastattelussa isä ja äiti ovat jakaneet yhteisiä arvoja sekä asenteita suhteessa alkoholinkäyttöön. He esiintyvät aineistossa maltillisina ja humalakäyttäytymiseen kriittisesti suhtautuvina alkoholinkäyttäjinä.

Kodissani alkoholia ei käytetty koskaan arkipäivisin. Ei olisi voinut kuvitellakaan, että isä olisi käynyt töiden jälkeen kaljoilla. Juhlissa sitä kyllä vanhemmat käyttivät. En koskaan kylläkään ole nähnyt vanhempiani todella humalassa. (H6)

Jos käyttivät, niin hyvin asiallista, kohtuullista käyttöä, ruokailun tai sitten saunan ohessa. Jos jotain juhlia on ollut joskus, niin yleensä lapset ei [ole nähneet] sitä puolta sitten, että jos on juotu enemmän. (H9)

Isät ja äidit eivät edusta yhtenäistä joukkoa. Sen sijaan he ovat moniääninen ryhmä ihmisiä, joiden roolit ovat muuttuvia, ja jotka arvostavat elämässään erilaisia asioita. Roolien muutosta havainnollistavat parhaiten kommentit, joissa haastateltavat puhuvat itse itsensä lastensa isinä ja äiteinä.

Nyt kun olen ollut raittiina tämän pätkän ja tutustunut hiukan itseeni, nyt mä niin kuin näen, että [lapsetkin] on sairastunut. (H2)

Kaikista eniten mä kärsin siitä, miten [lapset] kärsii. (H5)

Lapseni eivät ole kärsineet juomisestani. Olen sitä heiltä kysynyt ja heille oli suuri yllätys, kun kerroin olevani alkoholisti. En ole jättänyt lasten tärkeitä hetkiä väliin humalan takia. (H6)

Haastateltujen huoli heidän lapsilleen mahdollisesti siirtyneestä kärsimyksestä on nähtävissä vastauksissa. H6 onnistui työnsä luonteen vuoksi salaamaan suuren osan juomisestaan. Tässä voi olla syy, mikseivät hänen lapsensa ole kärsineet. Silti jokainen edellä kommentoineesta on raitistuttuaan osoittanut huolta lastensa hyvinvoinnista.

Joissakin tapauksissa vanhemmuus on syy alkoholinkäytön lopettamiseen. Tämä tulee esiin, kun haastateltavat puhuvat omista äideistään, jotka ovat lopettaneet alkoholinkäytön tai hillinneet sitä raskauden aikana ja synnytyksen jälkeen. Sama ilmiö toistuu, kun haastatteluissa puhutaan omasta vanhemmuudesta.

Oli se sillä tavalla, että kun esimerkiksi mä olin – ne oli syntynyt – niin enhän mä silloin paljon mitään [juonut], että se oli varmaan [niin] kerran kuukaudessa joskus tietenkkin. (H7)

Meillä vähän kävi niin, että [...] raskaus muutti kaiken oikeastaan. Että ihan hyvä niin. Oli sitten sellainen pakkokin lopettaa, ja sitten siinä tuli kyllästyminen siihen päihde-elämään. (H8)

Haastateltavien puhuessa vanhemmistaan, sukupuolten välillä on havaittavissa selkeä ero: äidit ovat useammin raittiita. Kun haastateltavat puhuvat itsestään, sukupuolinen ero on kapeampi. Naishaastateltavat ovat kaikki äitejä, mutta he ovat olleet myös alkoholisteja. H8 puolestaan on mies, joka kuvaa isyyden raitistaneen hänet.

Lapsuudenkoti on saatettu kokea turvallisena, hyväksyvänä ja rakkaudellisena tai toisessa ääripäässään turvattomana, ristiriitaisena ja vihamielisenä. Suhde kodin ulkopuoliseen maailmaan vaihtelee sen mukaan, millaiseksi haastateltavat ovat lapsuuden kotiolot kokeneet. Turvattomassa kodissa kasvanut saattaa löytää uuden, turvallisemman, hyväksyvemmän ja arvoiltaan yhtenäisemmän sosiaalisen ryhmän kaveripiiristään.

[...] olihan siinä sitten porukka koossa ainakin ja kaikilla oli vähän sama harraste. (H7)

[...] kyllä sitä on aina ollut hyvä kaveripiiri siinä mielessä, että on pysynyt aina sitten, pysynyt aina tuota [pähhteissä]. (H8)

Alkoholi on lähentänyt kavereita. Heidän keskuudessaan ristiriitaisia arvoja tai asenteita ei tarvitse selvittää. Kaveripiiri voidaan valita. Sen ulkopuolelle voidaan jättää kaikki, jotka eivät ajattele samalla tavalla.

En muista, että onko mulla koskaan ollut kavereita, joille ei alkoholi olisi yhtään maistunut. [...] Ei se olisi sopinut mulle [...] (H2)

Eriytyminen isästä ja äidistä vaikuttaa alkavan kodin ulkopuolisista vaikutteista. Näin on käynyt esimerkiksi haastatellulle, jonka vanhemmat ovat molemmat olleet hyvin kriittisiä nuorten alkoholinkäyttöä kohtaan. Kodin ulkopuolella sosiaaliset normit ja paineet ovat erilaisia. Yhdenmukaisemmankin arvopohjan kotona omaksunut saattaa päätyä näyttämään kyvykkyyttään ja halukkuuttaan kuulua ryhmään juomalla.

Näyttöhalut varmaan oli sellaisia, että halusi näyttää. Ihan tuntemattomillekin ihmisille, että pystyy juomaan, hallitsee sitä alkoholia niin sanotusti. (H9)

Tällaisen käyttäytymisen taustalla näyttää olevan tarve kuulua sosiaalisesti johonkin. Perhe voi vastata tähän tarpeeseen, mutta kukaan haastateltavista ei ole jäänyt lapsuudenkotiinsa asumaan. Sen sijaan he ovat ajan kuluessa eriytyneet perheestään. Alkoholilla onkin ollut keskeinen merkitys yhteenkuuluvuuden ja hyväksytyksi tulemisen tunteen kannalta kodin ulkopuolella.

Alussa se oli sitä hauskanpidon hakemista ja ehkä tavallaan sellaista porukan hyväksymisen tunnetta, hyväksytyksi tulemistä. (H5)

Kiinnittymisessä kodin ulkopuoliseen maailmaan ja ulkopuolisiin sosiaalisiin ryhmiin on oma haasteensa. Perheessä ja kaveripiirissä tapahtuu muutoksia, jotka vaikuttavat ihmisiin. Ihmiset muuttuvat ja kasvavat. Samoin asenteet alkoholia ja alkoholinkäyttöä kohtaan muuttuvat.

Varhaisteininä, 12–14-vuotiaana, useimmat suhtautuivat aika negatiivisesti. Asenne muuttui 15–17-vuotiaana aika positiiviseksi. Useimmat kaverini, sekä pojat, että tytöt joivat jonkun verran. Täysin raittiita olivat lähinnä uskovaiset. (H6)

Eri tavalla aikaansa kuluttavista ihmisistä ei välttämättä synny sosiaalisesti tiivistä ryhmää. Yhteiset päämäärät ja tavoitteet johtavat samankaltaisiin ajallisiin sekä taloudellisiin sijoituksiin. Nuoruudessa taloudellisen tilanteen epävakaus vaikuttaa esimerkiksi siihen, missä kaverit käyvät ja kuinka paljon he juovat.

[...] kun täytti kahdeksantoista niin käytiin diskoissa kaveriporukan kanssa, niin siellä jonkin verran tuli otettua, muttei ihan hirveästi. Se maksoi. (H5)

Ryhmän ulkopuolelle jäämiseen on muitakin syitä kuin haluttomuus tai kyvyttömyys satsata aikaa ja rahaa. Kaveripiirissä voi tapahtua muutoksia, joilla on vaikutusta juojan valintoihin. Esimerkki sosiaalisissa suhteissa tapahtuvista muutoksista tulee esiin samassa haastattelussa kahdella eri tavalla: kaverin aloittaessa seurustelun ja haastatellun aloittaessa itse seurustelun. Näillä muutoksilla on ollut selkeä vaikutus juomiseen.

Niin sitten kävi varmaan niin, että oli yksi tyttökaveri, oltiin oikein hyviä kavereita, niin hän löysi sitten poikaystävän, niin mä vähän niin kuin sitten ajauduin juomaan, että mä join melkein kaksi vuotta aina 18-vuotiaaksi asti. [...] Siihen [seurustelukumppaniin] mä jäin niin kuin kiinni hyvin voimakkaasti, ja mä luulin, että rakastuin häneen, ja varmaan sitten rakastuinkin. Kyllä hänkin sitten musta tykkäsi, että kyllä me siinä kuusi vuotta sitten oltiin, mutta siinäkin oli neljä alkoholitonta [...]. (H2)

Parisuhteissa aikaa satsataan enemmän yhteen ihmiseen kuin aiempaan sosiaaliseen ryhmään ja sen harrasteisiin. Jos juojan sosiaalinen ryhmä on pieni, kavereiden seurustelusuhteiden alkaminen saattaa ajaa juojan yksinäisyyteen. H2 on reagoanut yksinjäämiseen juomalla.

Haastatellut ovat aloittaneet alkoholinkäytön pääsääntöisesti kavereiden kanssa. Miesten vastauksissa juomiseen liittyy poikkeuksetta miesten välinen yhteenkuuluvuuden tunne. Naiset esiintyvät usein miesten seuralaisina. Haastateluissa on toisaalta kuvattu, miten äidit, tyttöystävät ja vaimot ovat olleet kriittisempiä alkoholinkäyttöä kohtaan.

Puolisoni huomautti asiasta vain muutaman kerran ihan loppuvaiheessa. Muut eivät ole koskaan huomauttaneet. Joillakin kerroilla huomauttaminen ärsytti. Joillakin kerroilla tuntui hyvältä, että hän pyysi minua olemaan juomatta. Sain syyn olla ilman. (H6)

Naiset esiintyvät aineistossa juomisesta huomauttajina ja huolestujina. Mieshaastatellut ovat tulkinneet huomauttelun yksilöllisesti ja tilannekohtaisesti joko yksilönvapauteen puuttumisena tai huolehtimisena. Juomiseen huomauttelu ei ole välttämättä vaikuttanut.

Miehet eivät esiinny aineistossa huomauttajina tai huolehtivina. Miehet ovat vallankäyttäjiä, joita seuraavat niin miehet kuin naiset. Miehet juovat ryhmäpaineen alla. Naisten runsaamman alkoholinkäytön aloittamista koskevissa vastauksissa miesten rooli korostuu toisella tavalla.

[...] entisen miehen kanssa seurustelin, ja alkoholi alkoi tulla kuvioihin mukaan, ja menttiin naimisiin, ja rakennettiin talo, ja tuli [lapsi] ja – ja mun mies oli, oli aika hyvä manipuloimaan ja narsistinen ja väkivaltainen. [...] se oli sitä [vuosikymmenen] loppupuolta kun menttiin naimisiin ja tuota noin, sitten [...] muutettiin sinne sitten asumaan pieneen vanhaan taloon ja sitten [...] esimerkiksi kesällä tuli kesämökkiihmiset, niin siellä oli tapana kulkea talosta taloon, ja aina oli pullo mukana, ja enemmänkin kun yksi pullo. Ja tuota se oli sellainen, ettei oikein viikonloppuisin voinut iltoja istua, ellei ollut sitten joku viinilasi tai olut siinä. (H4)

[...] mä seurustelin [vuosia] sellaisen miehen kanssa, [jonka kanssa kierrettiin Suomea ja leirintäalueita], niin siellä oli ihan sellainen kiva sosiaalinen juttu, että siellä käytiin jonkun toisen vaunun luona istumassa ja otettiin yksi paukku tai näin ja sitten saunaoluet kun menttiin uimaan ja sitten oli niitä, joiden kanssa yötä myöten [juteltiin] ja juotiin, että sillä tavalla se ehkä sosiaalinen, se kuului siihen jotenkin siihen elämäntapaan, siihen karavaanijuttuun. [...] Mun alkoholisoituminen alkoi sellaisesta sosiaalisesta tilanteesta, en tiedä onko se sosiaalinen tilanne, mutta mun [puoliso] oli todella alistava. Ensin se oli taloudellista alistamista, sitten henkistä alistamisesta, ja tuota niin, sitten se muuttui vielä seksuaaliseksi alistamiseksi. Perjantai-illat oli sellaisia, että meille ei saanut tulla ketään, me ei menty mihinkään, tytöt piti saada aikaisin nukkumaan, ja silloin sitten menttiin sellaisia ihan älyttömiä seksijuttuja hänen kanssaan, ja mä kärsin niistä. Sitten me alettiin tehdä omaa viiniä, niin mulla alkoi sitten olla ekoja kertoja piilopulloja pyykkikorissa, kun mä en kestänyt niitä perjantai-iltoja. (H5)

Miehet ovat juomisen suhteen sallivampia kuin naiset eli miehet eivät huomauttele kumppaninsa juomisesta, vaan pikemmin rohkaisevat siihen. Ongelmallisempi aineistossa toistuva ilmiö on, että niin miehet kuin naiset kohdistavat väkivallan naisiin. Naiset ovat aineistossa väkivallan kohteita. Väkivaltaiset parisuhteet eivät ole lisänneet alkoholinkäyttöä kaikissa tapauksissa. Yksi haastatelluista naisista tuo esiin poikkeaman.

[...] mä olin siinä avioliitossa melkein [toistakymmentä vuotta] ja sitä hakkaamista oli koko ajan, enkä käyttänyt alkoholia enkä tiedä tänä päivänä, miten mä kestin sen. (H2)

Haastattelujen perusteella alkoholinkäyttö on alkanut sosiaalisessa ryhmässä. Alkoholinkäytön lisääntyessä, työ- ja perhe-elämän myötä kaverit ja ystävät alkavat loitontua. Kaikki haastatellut ovat lopulta juoneet yksin. Sosiaaliset suhteet muuttuvat juomisen lisääntyessä ja vähetessä.

[...] mulla on ollut ihan hyvin kavereita ja entiset työkaveritkin sanoo, että [...] sä olet [...] muuttunut. Mä sanon, että niin olenkin. Ja vaikka ne ei itse voi olla juomatta, nostaa hattua, että olen pystynyt olemaan ilman. (H3)

Raitistuva juoja saattaa saada rakentavaa, myönteistä ja kannustavaa palautetta juomatomuudestaan. Tämä heijastelee asennemuutosta myös kaveripiirissä. Useat juojat saattavat ymmärtää hyvin, miksi heidän kaverinsa alkavat vähentää juomista, vaikka eivät siihen itse pystyisi. Myönteistä palautetta raittiudesta ei välttämättä ole kuultu nuoruudessa. Eivätkä kaikki juojat pysty sitä antamaan vanhempanakaan.

3.2 Ensimmäiset kerrat

Kotiolot ja kavereiden vaikutus ovat yleisiä selityksiä sille, miksi alkoholia aletaan käyttää. Haastatteluiden pohjalta tämä on ilmeistä. Lähes poikkeuksetta kaikki ovat aloittaneet juomisen kavereiden seurassa, mutta joukossa on myös poikkeus.

[Olin] varmaan joku seitsemän vanha, seitsemän viiva yhdeksän, kun en mä oikein muista sitä. Kaljaa mä silloin varmaan, yhden pullon varmaan silloin ekaksi [...] Isä mulle ensimmäiseksi [sitä antoi]. (H7)

H7 on aineistossa poikkeus. Hänen alkoholinkäyttönsä alkoi isän seurassa ja vuosia muita haastateltuja nuorempana. Kaikki heistä joivat ensimmäisen kerran viimeistään teini-iässä, 16-vuotiaana. H7:ää lukuun ottamatta juomisen aloittamiseen liittyi lähes poikkeuksetta salailua ja peittelyä. Juominen salattiin vanhemmilta.

Sellainen neljäntoista, viidentoista [vanhana]. Äidiltä join salaa. Äiti oli vihainen aamulla. (H3)

Käytön alkuvaiheessa äidit ovat olleet vihaisia tai pettyneitä. Juomisen aloittaminen nuorena vaikuttaa äitien näkökulmasta tuomittavalta. Tuomio on kuitenkin lievä. Se voi jäädä yhteen keskustelukertaan. Isien asenteet ovat sallivampia. Kun vanhemmat ovat olleet alkoholikriittisempiä, juominen ja sen tuomittavuus ovat vertautuneet kavereiden käyttäytymiseen eli siihen, mikä on kaveripiirissä kiellettyä tai suotavaa.

Puhuttiin sitten asiasta seuraavana päivänä. [...] Varmaan sillä tavalla, että ihmettelee, että onko se niin iso juttu sitten, kun muutkin tekee sitä. Ettei varmaan pystynyt ymmärtämään, kuinka joku voi olla siitä vihainen, mutta ehkä vähän pelästyi sillä tavalla siitä, että kyllä se vähäksi aikaa rauhoitti sitä [juomisintoa]. (H9)

Haastatelluilla ei ole ollut ennen ensimmäisiä alkoholikokeilua kokemusperäistä tietoa alkoholin vaikutuksista tai humalasta. Oletus on ilmeisesti ollut, että vanhemmat kieltäisivät käytön, joten ensimmäistä käyttökertaa varten alkoholi on hankittu salassa heiltä. Juomiseen liittyy esimerkiksi kokeilunhalua ja kapinallisuutta.

Se oli kokeilunhalu, ja sen takia se varmaan kävikin niin kuin kävi, ettei tiennyt miten se vaikuttaa, sitä joi kuin limsaa suunnilleen. (H5)

[...] kai sellaista kapinointia enemmänkin, mulla ainakin. Ja ehkä myös sellaista, isän ryyppääminen oli siinä iässä niin pahaa, että ehkä tuota ei kotonakaan halunnut olla niin tuota, sellaista pakenemista myös kuitenkin. (H8)

Käytön alussa juojat eivät ole tiedneet, mikä juomamäärä on riittävä. Juominen on kuitenkin ollut tavoitteellista. Havaittavissa on kahdenlaista juomatapaa: maistelua ja humalahakuisuutta.

Olisiko ollut siinä joskus kuusitoistavuotiaana. [...] Silloin oli niin kuin ensimmäisen kerran muistaakseni kun otin, mutta ei sekään ollut sellaista, että muisti olisi mennyt, mutta se että vähän makuun pääsi ja pirun pahaa oli silloin. (H1)

Ensimmäiset juomakokeilut on koettu viidennellä luokalla varmaan, joskus yhdentoista, kahdentoista vuoden iässä. Silloin on varmaan ihan ensimmäisen kerran [koettu] alkoholi. [...] Kyllä silloin varmaan jo juotiin, mutta ehkä kuudennen luokan lopulla, seitsemännen alussa, ehkä silloin oli vaan sellaista maistelua lähinnä. (H9)

H1 koki ensimmäisen juomakerran kielteisenä. Lähes kaikissa haastatteluissa tulee esiin juomista seuraava pahoinvointi. Kun vaikutukset eivät ole välittömästi kielteisinä koettuja, odotukset seuraavan käyttökerran suhteen kasvavat. Näin on käynyt esimerkiksi H2:n tapauksessa.

[...] kun join sitä, niin ajattelin, että jumalauta tätä täytyy saada lisää. Ilmeisesti siinä oli sen verran prosentteja. [...] Muistan sen, että mentiin joskus ohi kaupan, missä on se korkki, [...] niin näin sellaisen korkin ja muistin, että tuo on sitä hyvää tavaraa, sillä tavalla lapsenmielisesti, että tuota tahtoisin saada lisää. (H2)

Humalahakuinen juominen ei ole pelkkää maistelua, koska sen tavoitteena on humalatila. Käyttömäärän on oltava suurempi kuin maistellessa. Seuraukset ovat luonteeltaan erilaisia. Humalaan juoden ensimmäistä käyttökertaa on seurannut pahoinvointi, joka voidaan muistaa vielä myöhemminkin.

Se olotila tietysti, olotila tietenkin, että piti päästä kokemaan se itse, vaikka oli nähnyt, mitä se ihmisille tekee. Mutta totta kai ne huonot olot, krapulat tuli sitten aikamoisena yllätyksenä kuitenkin, että kuinka huono olo voi sitten olla ihmisellä. (H8)

Ensimmäisen käyttökerran jälkeen juomista on jatkettava pahoinvoinnista huolimatta. Alkoholinkäyttöä ei motivoi vain ensimmäiseen käyttökertaan liittyvä halu maistella tai humaltua. Juomisen jatkamista motivoivat erilaiset psykologiset ja sosiaaliset tekijät.

3.3 Rohkaisu, vapautuminen ja hauskuus

Miesten ja naisten juomismotiivit poikkeavat toisistaan. Ero on havaittavissa myös, kun haastatellut puhuvat alkoholista rohkaisujuomana. Miehet ottavat naisia useammin rohkaisuryppyjä lähestyessään vastakkaista sukupuolta.

Ja kun oli nuorena sellainen ujo, ettei kehdannut tanssilavalle oikein mennä, niin piti hiukan pohjalla olla [alkoholia], että uskalsi tyttöjä hakea [tanssimaan]. (H3)

Varmaankin haettiin vähän rohkaisua. Oltiin menossa nuorten diskoon ja tyttöjä piti uskaltaa riiata. Ei kuitenkaan uskallettu. [...] (H6)

Naisetkin ovat hakeneet alkoholista rohkaisua. Heidän rohkaistumisessaan on havaittavissa enemmän riskejä. Naisen humalahakuinen juominen saattaa johtaa helpommin esimerkiksi hallitsemattomiin sukupuolisuhteisiin.

[...] mä olen ollut moraalisesti niin tiukassa kodissa, että varmaankin vapautuminen sitten juuri suhteessa miehiin oli varmaan se ensimmäinen vapautus, siis huomasi, ettei ne tunteet tulleet [...] terveellä tavalla, vaan sairaalla tavalla, että piti saada alkoholia, että pystyi tutustumaan miespuolisiin ihmisiin teini-ikässä. Ja mulla oli sitten sekin, että mä rohkaistuinkin ehkä liikaa, että menin yli sen normin ihan kokonaisuudessaan. [...] [Ekan seksikokemuksen jälkeen] niitä tuli ja tuli ja tuli, etten mä enää välittänyt, kun mä ajattelin, että se kuului jotenkin siihen, se kuului siihen juojan elämään. Eikä kenenkään tarvinnut pakottaa, kun se vaan aina meni siihen jonkun [...] kanssa, se meni automaattisesti siihen seksiin ja sen jälkeen sitten sai vaan lähteä. (H2)

Tanssit mainitaan lähes puolessa haastatteluista. Tansseihin liitetään vastakkaisen sukupuolen kohtaaminen. Rohkaisun lisäksi alkoholia käytetään estojen poistamiseen.

[...] silloin kun mä join, niin jos mä menin ravintolaan niin kuin tanssimaan, niin kyllä mä silloin mielelläni muutaman otin, että se vähän estoja sillä tavalla [vähensij] [...]. (H5)

H9:n perhetausta on monikulttuurinen. Toinen hänen vanhemmistaan on lähtöisin Euroopan ulkopuolelta. Juomisen sosiaalisuus korostuu hänen alkoholinkäyttökokemuksissaan. Juomista ei ole hänen mukaansa motivoinut rohkaisun hakeminen tai ujous.

En mä usko, että olen tällaisia sosiaalisia taitoja, että hakisin jotakin korvausta siitä alkoholista eli juuri tämä ujous, että sellaista ei vaan ole. (H9)

Juomiseen ja humaltumiseen liitetään rohkaisun ja estojen poistamisen lisäksi myös vapautumisen kokemus. Rohkaisu ja estojen poistaminen liittyvät haastatteluissa sosiaalisiin tilanteisiin. Vapautuminen sen sijaan on yksilöllisesti koettu. Se liittyy henkilökohtaisuutensa vuoksi eri tavoin juomiseen.

[...]menin sellaisiin piireihin, missä oli alkoholia ja ekan kerran kun käytin alkoholia niin siitä tuli vapautunut, hieno olo, jokainen sen tietää millainen olo siitä tulee. (H2)

Olin vapautuneempi. Uskalsin tutustua ihmisiin. Uskalsin lähestyä nuorempina naisia. (H6)

[...] sitten alkaa vapaus. Niin kun mä olen juuri sitä miettinyt, etten mä ota mistään mitään vastuuta silloin kun alan juomaan, mä olen sen jo päättänyt. Että mä en niin kuin tee mitään sellaista, mitään ratkaisevaa ja ota mistään mitään selvää, että kaikki loppuu siihen, että sitten mä otan vaan kaljaa ja istun ja ihmettelen [...]. (H7)

Kyllähän se aika vapautunut filis jotenkin oli. Sellainen. Vapautunut, helpottunut, ja tuntui niin kuin maailma jotenkin avartuu. Jotenkin sitten muka ymmärsi paremmin elämää. [...] Sillä tavalla ensimmäinen päihtymys niin, kun on tottunut siihen olotilaan, selväpäisen olotilaan, niin onhan se totta kai [kova muutos] pään sisällä ainakin. (H8)

H2 vapautui moraalisesti tiukasta koti-ilmapiiiristä, jossa alkoholiin ja seksiin on liittynyt useanlaisia rajoituksia. H6 kuvasi, miten alkoholinkäyttö rohkaisi ja vapautti hänet psyykkisestä rajoitteesta, ujoudesta. H7 hoiti työttömänä läheistensä asioita. Psykkinen taakka oli sen verran raskas, että hän päätti antaa itselleen juomalla vapautta velvollisuuksista. H8 kasvoi ahdistavissa kotioloissa, joista hän halusi pois. Kodin ilmapiiiristä poistuminen ja päihteidenkäyttö ovat liittyneet olennaisesti hänen kokemukseensa vapautumisesta.

H2:n ja H8:n vastauksissa ensimmäinen päihtymyskokemus saa aivan erityisiä, lähes uskonnolliseen kokemukseen verrattavia tulkintoja. Heidän lapsuudenkodeissaan erilaiset rajoitukset ovat olleet jyrkempiä ja asenteet ristiriitaisempia kuin muiden haastateltujen kodeissa. He eivät ole kuitenkaan ainoita, jotka kuvaavat päihtymistä uskonnollisin käsittein.

Kyllä siitä taisi sitten tulla sitä, että ensin oli kivaa ja taivaallinen olotila, sitten sitä hetken päästä varmaan alkoi pyörryttämään ja oksettamaan. (H9)

Tavallinen maallinen olemassaolo ja kokemus siitä muuttuvat juodessa. Humaltuminen voi olla tulkittavissa uskonnolliseksi kokemukseksi, eräänlaiseksi transsiksi tai haltioitumiseksi, jota on tavoiteltu ihmiskunnan historiassa erilaisin päihdyttävien keinoin. Mitä pakkomielleisemmäksi nämä keinot muuttuvat, sitä kauemmas ne päätyvät vapautumisesta. Päihteistä saattaa tulla ajan kuluessa vankila, josta vapautuminen vapauttaa.

Minusta [juomisen estymiset] ovat tuntuneet jopa vapauttavilta. Olen jo pitkään tiennyt juovani liikaa. Jos jonkun syyn takia olen voinut olla päivän juomatta, se on tuntunut hyvältä. (H6)

Vapautumisen tunne mitätöi itsensä, kun vapautumistavoista tulee pakonomaisia ja vaihtoehdottomia. Siitä ja sen tarpeesta on tullut elämää rajoittava tekijä. Kaikki haastatteluilta eivät kuitenkaan tuo esiin, että he olisivat kokeneet juomisen estymistä vapauttavaksi. He eivät ole myöskään suhtautuneet myönteisesti siihen, jos heidän juomisestaan on huomautettu.

Totta kai se suututti ja jotenkin turhautti, ja miten nyt hän on halunnut nyt sitten rajoittaa mun vapaata elämäni. (H8)

Juomiseen liittyvä hauskanpito on sosiaalisesti jaettu kokemus. Haastatteluilta se ja sen odotus liitetään illanviettoihin kavereiden kanssa. Sitä myös odotetaan sosiaaliselta seuralta ja juomiselta.

No, kyllä sitä ajatteli, että ihana kun sitten on taas kivaa ja hauskaa ja tällaista. [...] Mutta pääasiassa sellainen hauskanpidon odotus ja sen porukan kanssa oleminen. Ne oli ne tunteet, että niitä odotti enemmän kuin sitä [päähtymistä]. (H5)

Alkoholin juominen oli hilpeätä hauskan pitoa. [...] Opiskellessa ottamisen tiheys kasvoi ja määrät kasvoivat. Hauskaan yhdessä oloon ja juhliin alkoholi liittyi lähes aina. Juotiin opiskelijoiden juhlissa, tenttien jälkeen. (H6)

Hauskuus ja juominen ovat vastauksissa yhteydessä sosiaaliseen vuorovaikutukseen. On epäselvää, kumpi on hauskuuden lähde: kaverit vai juominen. On se kumpi tahansa, ryhmä voi leimata henkilön, joka kyseenalaistaa ryhmän käsityksen hauskanpidosta.

[...] kai se oli ne kotibileet, ja sitten kai vähän se, ettei kehdannut olla ottamatta, jos toiset otti. Ettei voinut olla niin sanotusti ilonpilaaja sitten siinä porukassa. [...] (H4)

Juomaan kokoontuneiden joukossa raitis saattaa olla kyseenalaistaja, johon kiinnitetään huomiota. Raittiilta voidaan kaivata perusteluja juomattomuudelle, ja häneen aletaan kohdistaa painetta. Ryhmään yhteenkuuluvuuden, hauskuuden ja vapauden nimissä juominen on aloitettava.

Se on hyvin niin kuin, usein tuli sellainen olo, että lähdettiin toista [painostamaan], että alapa juomaan, sun on aloitettava. [...] Mutta kyllä hyvin usein tässä porukassa oli niitä jotka yllytti. Harvemmin itse kyllä kuuluin pääylyttäjiin, mutta varmasti olen joskus yllyttänyt. Kyllä sitä niin monta kertaa on saattanut kyseenalaistaa, miksei joku juo. Yleensä aina joku kysyi, ettei sitä melkein ikinä täysin huomioimatta jätetty, jos joku oli selvin päin. Kyllä se oli käsittämätöntä, joku kysyi aina melkein sen syyn siihen. (H9)

Vapautuminen ja hauskuus ovat henkilökohtaisia kokemuksia, mutta kytköksissä sosiaaliseen. Silloin kun hauskuus, vapaus ja alkoholinkäyttö ovat ryhmän pyhä kolminaisuus, joita ei voida purkaa toisistaan, selvin päin ryhmässä oleva on uhka ryhmän arvoille ja käytännöille. Asenteet muuttuvat välittömästi, kun raitis tarttuu pulloon.

3.4 Yksin

Yksilöt ovat alttiita ryhmän sisältä tulevalle painostukselle. Ryhmissä, joissa on vallinnut alkoholi- ja humalamyönteisimmät arvot, on ryhmään halunneen ollut toimittava ryhmän haluamalla tavalla. Alkoholinkäyttöä onkin motivoinut usko siihen, että juomattomuudesta rangaistaan.

Koska siinä olisi sillä tavalla, että sitten vasta olisi syrjäytynyt, jos ei olisi käyttänyt mitään. Se kaveripiiri olisi unohtanut ja sitten vasta yksinäinen olisi ollut. Siinä se oli se vitsi. (H3)

Ryhmän ulkopuolelle jäämisen pelko motivoi H3:n juomista. Vaikkei uhka olisi ollut todellinen, tärkeää on ollut, että hän on uskonut yksinjäämisen mahdollisuuteen. Kenties juuri juomisen sosiaalisuuden vuoksi kaikki, varsinkaan miehet, eivät ole kokeneet alkoholinkäyttöä miellyttäväksi – tai hauskaksi kuten edellisessä luvussa – yksin ollessaan.

[...] kyllähän kun juomisesta puhuu, niin kyllä silloin täytyy aina seuraa olla, että joku muu päihde, pilvenpoltto ja muu menee yksin paremmin. Alkoholia on tullut aika harvoin yksin juotua. (H8)

Kyllä mä yleensä olen sellainen vähän ollut, että siellä olisi muitakin, se on heti parempi. Etten viihdy kuitenkaan sillä tavalla yksin viinan kanssa. (H9)

H8 ja H9 kokivat yksinjuomisen ongelmaksi. Monet muut haastatelluista puolestaan kuvaavat, miten he ovat juoneet mieluummin yksin. Sosiaalisesta vuorovaikutuksesta vetäytymiseen on useita eri syitä.

Mutta sitten kun siitä [juomisesta] tuli ongelma, niin se oli niin kuin päinvastoin, että sehän on häpeä. Mieluummin on pois ihmisten ilmoilta, kun on kännissä, humaltunut reippaasti. (H5)

Matkustan työni takia paljon, joten en ole vaimoni valvovan silmän alla. Yleensä join yksin hotellihuoneessani tai ravintolassa. Yleensä aina viihdyin yksin. (H6)

[Sitten] niin kun mulla alkaa tulla masennusta [ja alan juoda], niin mä en halua nähdä ketään, enkä mä ole kenenkään kanssa noin periaatteessa missään tekemisissä. (H7)

Yksinjuominen voi toimia eräänlaisena retriittinä, hiljentymisen tilana ja maailmasta vetäytymisen keinona. Yksinäisyydessä juodaan lukuisista syistä. Niitä ovat esimerkiksi ratkaisemattomat sosiaaliset, henkilökohtaiset ongelmat ja sosiaalisissa suhteissa tapahtuneet muutokset.

No, sitten tuli sellainen vaihe, että tuota mun mies lähti niin kuin aika useasti omille teilleen, ja sitten tuli sellainen kiukku, katkeruus, että sitten otti ihan yksin. (H4)

Se varmaan kanssa vaikutti paljon kun muutti yksin eri kaupunkiin. Eli ei ollut, vaikka täällä oli kavereita, niin ei ollut niitä kaikkia läheisiä, se voi olla yksi sellainen vaikuttava tekijä, että välillä joi senkin takia. Mutta no, se on itse asiassa tällainen yksinäisyys tulee helposti, juuri kun ei ole siinä lähellä perhettä, jonka kanssa on [lähes kaksikymmentä] vuotta ollut tekemisissä. Vaikka näkisi kavereita välillä, niin silti välillä oli sellainen vähän yksinäinen. (H9)

Haastatteluiden perusteella juomisen muuttuessa pinttyneemmäksi ja pakkomielleisemmäksi, se alkaa korvata aiempia sosiaalisia suhteita. Samalla vähenevät sosiaaliset harrasteet. Juomisesta ja sen valmisteluista tulee ilman kavereiden tukea tai läsnäoloa jatkettu harraste.

3.5 Harrasteet, vapaa-aika ja työ

Vanhemmat kantavat vastuuta lapsistaan ja huolehtivat siitä, että lapset saavat leikkiä ja harrastaa. Leikit ja harrasteet kehittävät heidän psykososiaalisia sekä motorisia taitojaan. Harrasteita voi olla useita ennen alkoholinkäytön aloittamista.

Kyllä se lähinnä jotain pelaamista oli. Pesäpalloa, mikä se sitten on se toinen, neljää maalia ja ehkä vähän jotain jalkapalloa, ja sitten työpaikalla puulaakiotteluissa oli se pesäpallo tai jalkapallo. Koska mä en ole ikinä missään hiihtämisessä pärjännyt. Ja sitten lentopalloa. (H1)

Mä lauloin kuorossa. Uin paljon. Kävin elokuvissa, joskus teatterissa koulun kautta. Koulun kautta sai alennuksia teatteriin. (H5)

Juomisen aloittamisen jälkeen lapsuuden ja nuoruuden harrasteet alkavat hiljalleen menettää merkitystään. Lapset siirtyvät kouluun ja siitä edelleen työelämään. Juomisesta tulee osa vapaa- ja loma-aikojen käytäntöjä. H7:n kuvauksessa alkoholinkäyttö oli hänen pääasiallinen vapaa-ajan harrasteensa teini-ikästä lähtien. Harrasteena sekin on ollut alkujaan sosiaalinen. Se on ollut tavoitteellista toimintaa, johon on liittynyt tietoisuus siitä, milloin ja missä juominen on hyväksyttyä.

Mulla on ollut se ryyppääminen harrastuksena. Ja kun [...] saatiin kunnalta sellainen nuorisotila, mutta ei sitä kukaan valvonut. Ja meitä oli aika paljon [nuoria siellä], ja sinne kokoonnuttiin viikolla selvinpäin, pelattiin pelejä ja suunniteltiin sitten, että kuka sitten hakee ja kuinka paljon viikonlopuksi. (H7)

Arkipäivinä kaverit kokoontuvat selvin päin. Arki on opiskelu- ja työaika. Viikonloput ja loma-ajat erottuvat vapaa-ajaksi, jolloin harrastaminen on mahdollista. Juomisen korvatussa aiempia harrasteita tai ollessa pääasiallinen harrastus, viikonloput ja lomamatot toistuvat juomisen ajankohtina.

No, se oli perjantai ja lauantai, ja välillä sunnuntaikin. Se oli se viikonloput perjantaista sunnuntaihin. (H3)

Lukioikäisenä alkoholi liittyi viikonloppuun. Joka viikonloppu ei juotu, eikä koskaan sekä perjantaina ja lauantaina. (H6)

Ihmiset viikonloppuisin kokoontui [kentälle tapaamaan] toisiaan, niin siellä oli se muutama pullo olutta tai joskus vähän [väkevämpi pullo] sattui, [...] Tässä mä näkisin sen, että tuli sellainen, sellainen tapa siitä, että juotiin siellä viikonloppuisin. (H9)

Työaika on kaikissa haastatteluissa juomisesta vapaata aikaa. Se näyttää olleen kaikille haastatelluille selvää. Töissä ei olla oltu humalassa eikä töihin ole välttämättä menty, jos on ollut krapula. Juominen erottaa työajan vapaa-ajasta.

Perjantaina kun tuli töistä kotiin, niin olevinaan palkitsi itsensä sitten [juomalla]. (H4)

Kaikkien haastateltujen vastauksissa työ- ja vapaa-aika eivät erotu yhtä selkeästi. H1 oli yksityisyrittäjä, jonka työnkuvaan on kuulunut varsinaisella työajalla sosiaalinen kanssakäyminen asiakkaiden kanssa. Tämän jälkeen hänen on ollut tarkastettava kassa ja koottava kuitit yhteen. Hän on ollut käytännössä töissä myös varsinaisen työpäivänsä päätteeksi, mutta alkanut juoda ajan jouduttamiseksi paperitöitä tehdessään.

[...] siinä oli kun jotain paperihommia teki, että olisiko se ollut sitten lähinnä vaan joku tuollainen juotava ollut. [...] Koska sehän siinä oli, että tuli [tehtyä] pitkää päivää, aikaisin aamulla aloitti ja myöhään illalla lopetti. Siitä se sitten hiljalleen lisääntyi, että ensin oli yksi, sitten kaksi ja sitten kolme. Sitten tuli hiljalleen kirkkaat siihen. (H1)

Vapaa-ajalle siirtyminen voi tapahtua eri aikoina, paikoissa ja mielentiloissa. Vapaa-aikaa etsitään myös vapaa-ajasta silloin, kun se alkaa käydä psyykkisesti raskaaksi. Haastatteluista on erotettavissa kahdenlaista puhuntaa selvin päin olemisen motiiveista. Juomattomuutta motivoivat velvollisuudet ja vakavahenkisyys.

[...] tänä päivänä järjestän niitä [tuttujen] asioita. [...] Niin kaikki tällaiset, että kun mun pitäisi kaikki järjestää tavallaan, tai eihän mun tarvitsisi järjestää, mutta mulla on sellainen tunne, että jos mä en järjestä, niin ei kukaan niitä järjestä. Ja sitten se niin, että kaikki ne asiat, niin kaikki nämä asiat menee kaiken edelle, esimerkiksi mun omien asioiden edelle, että sitä on tässä paljon tässä juomisessa. [...] Sitten kun meni kotiin, ja otti kaljaa, niin ei tarvinnut lähteä mihinkään, ja mä olin hoitanut päivän aikana kuitenkin ne velvollisuudet, että mulla ei ole sellaista syyllisyyden tunnetta ollut nyt, koska mä hoidan tavallaan koko ajan niitä. (H7)

Velvollisuudet pitivät H7:n raittiina. Niiden hoitamisen jälkeen hän antaa itselleen luvan juoda ja ilmaisee myös muille olevansa vapaalla. H9 mainitsi, miten hän otti tietokonepelelaamisen niin vakavasti, että se muistutti aika ajoitin työntekoa.

Mä pelasin sellaista tietokonepeliä [...]. Pelattiin [...] rahastakin sitä välillä. [...] Meidän tehtävä oli vaan voittaa niitä [otteluita] vastustajaa vastaan, [...]. Että se että kuka pelaa hyvin, totta kai siitä niin kuin välillä nautti. Se oli sellaista aika vakavahenkistä pelaamista, yksi kertoi vaan mitä tehdään. [...] Hyvin tällaista apaattista voisi sanoa se pelaaminen oli välillä. Hyvin vakavahenkistä, vähän kuin työ välillä, ettei se aina niin kivaa ollut. (H9)

Vakavahenkisen harrastaminen on kuin työtä. Vapaa-ajalla on mahdollista vapautua työn velvollisuuksista ja vakavuudesta. Vapautuminen asettuu uusiin raameihin, kun juominen on käytännössä ainoa vapaa-ajan harraste. Kaikki vapaa- ja loma-aika saattaa kulua juo-
dessa.

Pahimmillaan oli [ryyppyputki] kolme viikkoa, niin kuin koko kesäloma. (H3)

Tilanne näyttää kärjistyvän, kun juoja menettää työnsä. Työttömyysaika ei välttämättä koeta vapaa-ajaksi, koska työ antaa merkityksen vapaa-ajalle. Samoin työhön on liittynyt järjestystä, taloudellista turvaa ja merkityksellisyyttä. Työttömyys tekee tyhjäksi työhön, työntekoon ja vapaa-aikaan liittyvät merkitykset sekä vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin. Juominen lisääntyy vapaa-ajan lisääntyessä.

[...] viimeisessä työpaikassa tuli vähennyksen tarvetta, ja sitten ehdotettiin tällaista [työajan puolittamista], niin mä lähdin siihen mukaan, ja vähän aikaa kun mä olin sitä, niin tuli sitten, [että] piti oikein porukkaa vähentää, niin mä lähdin [...] eläkeputkeen. [Vaimo] on sanonut jälkikäteen, että se oli pahinta aikaa juomisen kannalta. [...] Tekisi mieli sanoa, että tuli lisää aikaa, ja se oli varmaan yksi syy, miksi se juominen yltyi. (H1)

[...] oli se ensimmäinen [työttömyys]vuosi sitten. Ennen kuin mä lähdin katkolle, niin sitä ennen mä voin suoraan sanoa, että kaksin käsin mä join. [...] Se oli varmaan sitä, että oli tosi vaikea hyväksyä sitä, että oli joutunut työttömäksi, ja tunsii itsensä vähän turhaksi. Ja kun ei ollut mitään säännöllistä rytmiä elämässä, niin sen takia sitten tuli kumottua pulloja. (H4)

H7:n ja H9:n kuvausten mukaisesti juojan juomisen edelle asettamat velvollisuudet ja vakavasti otettavat sekä keskittymistä vaativat harrasteet voivat rajoittaa juomista. Silloin kun velvollisuuksia ei ole tarpeeksi eikä keskittymistä vaadita, juominen voi ääritapauksissa hallita kaikkia vapaa-aikoja. H5:n esimerkissä se on hallinnut myös sairaslomia.

Ja sitten tosiaan kun oli kotona sairaslomalla niin se oli niin helppoa ottaa aamupäivällä, niin sitten oli suunnilleen selvänä kun mies tuli kotiin, mutta sitten se alkoi mennä siihen, etten ollut selvänä enää ollenkaan. (H5)

Juomisesta saattaa tulla juojan velvollisuus, eräänlainen työsuorite, josta on suoriudettava menestyksellisesti vapaa-ajalla. Selvin päin vietetyt viikonloput eivät ole välttämättä vaihtoehto. Juomista pyritään ylläpitämään joskus epätoivoisesti.

Olisi voinut olla joitakin viikonloppuja täysin selvinpäin, niin meni suurin piirtein väkisin sinne. Joskus oltiin [kahdenkymmenen asteen pakkasella]. Piti heilutella niitä kaljoja, ettei ne jäänyt. (H9)

Lähes poikkeuksetta kaikki haastatellut ovat ymmärtäneet, että työnteko on vapaa-ajan ja juomisen ehto. Suhtautumisessa työhön ja sitä kautta myös vapaa-aikaan näyttää kuitenkin olevan erilaisia yksilöllisiä eroja. Työnteosta saatetaan luistaa kokonaan, jos se koetaan rajoittavaksi ja rahaa on mahdollista saada muualtakin.

Sellaista matalalentoa oli kyllä, että jätin työpaikat ja kaikki ihan alkoholin takia, kun se ei sitten sopinut mulle se [työnteko]. [...] [Myöhemmin] mulla oli [myös] kuntouttava työ, niin mä otin sen sen takia, etten mä joisi joka päivä, [...]. Mutta sitten kun se juominen alkoi olemaan tärkeämpää kuin se työ, koska se työ oli niin uuvuttavaa, mä syyllistin sitten sen, ettei se työ ole mistään kotoisin. [Annoin itselleni luvan juomiseen], mutta ei se ehkä ihan näin oikeasti ollut, että mulla vaan se juominen – tarve alkoi olla niin suuri, etten mä kestänyt enää [sitä], että mä olin sidottu johonkin. (H2)

Joissakin haastatteluissa esiin tuli myös ”oma vapaa”. Viikonloppujuomisen venyessä kaikki eivät ole olleet työviikon alkaessa vielä työkykyisiä tai -haluisia. Tämän seurauksena työviikon aloittaminen on saattanut venyä, vaikka työntekoa on pidetty tärkeänä.

[...] mä olin sellainen työntekijä, että mä tein yötä päivää töitä, muutenkin, mutta sitten tietysti jos olin pois, niin sitten tein ne takaisin tai sitten ne otettiin lomapäivistä] tai jostakin. [...] Mutta sitten ne maanantai, tiistai, keskiviikko on voinut venyä, mutta että sitten kun mä välillä soitin tiistaina, niin sitten se [pomo] ei ollut tyytyväinen, kun alkoi olla kolmatta vuorokautta, mutta sellainen maanantai oli ihan normijuttu. (H7)

H6 on poikkeama aineistossa. Hän on ollut ainoana kaiken aikaa työelämässä. Hänen työnsä ja vapaa-aikansa ovat kuitenkin myös kenties selkeimmin seuranneet tiettyä kaavaa. Hänen työhönsä on kuulunut matkustelua, ja työmatkoilla yksinäiset vapaa-ajat ovat täyttyneet alkoholinkäytöstä.

Työmatkoilla rutiini oli hyvin samanlainen: tulin hotellihuoneeseen, avasin baarikaapin ja tein paukun. Riisuuduin, peseydyin ja lähdin ravintolaan. Tilasin aperitiivin, ruoan ja pullon viiniä. Palasin illalla huoneeseen ja join pari terävää ennen nukkumaan menoa. Tämä rutiini toistui satoja kertoja. (H6)

Aineistosta on havaittavissa, miten sosiaaliset harrasteet vaihtuvat sosiaaliseen juomiseen. Alkoholinkäytön lisääntyessä juomisesta tulee yksinäinen harrastus. Se korvaa aiempia harrasteita ja sosiaalista juomista. Juomisesta tulee kaavamaista ja totunnaista. H9 kertoi, miten hänen kohdallaan muutos oli vaihteellinen ja hidas.

Mä olen aika paljonkin harrastanut. [Liikunnallisia juttuja, joukkuelajeja ja valmennusta. Yhteen aikaan ollut useassa eri joukkueessa, jolloin harjoituksia ollut kuusi kertaa viikossa.] [...] Ehkä seitsemäntoistavuotiaana se alkoi rauhoittumaan sitten, että sitten alkoi jäädä [urheilu]. Toisaalta sitten alkoi olla koulu sellainen, mihin piti alkaa enemmän keskittyä. [...] Varmaan siinä vaiheessa kun se jäi se harrastus, niin lisääntyi se alkoholinkäyttö, [...]. [Muuton jälkeen] siinä oli siinä juomisessa sellaista yksinäisyyttä. Se liittyy siihen, [...] kun [apua hain], niin siellä ei enää ollut [joukkuelajeja], se [tietokone]pelaaminen oli ainoa harraste sitten enää. (H9)

Raitistumisen myötä työ- ja vapaa-aikojen käytännöt muuttuvat. Raitistuneilla haastatelluilla on tullut juomisen tilalle uusia harrasteita tai he ovat alkaneet harrastaa uudelleen samoja asioita, joista he nauttivat aiemmin. Samoin heidän sosiaalisissa suhteissaan ja kulutuskäyttäytymisessään on tapahtunut muutos.

Niin, mutta siellä on ainakin se, että mitä mä tuossa pyöräilen, aika pitkiä välimatkoja välillä. Kun poikkean sinne sivutielle ja luonnonrauhaan ja kuuntelemaan, että täällä on todella hienoa. (H3)

[...] toisaalta on niin kuin sellainen, että on vähän sellainen olo kuin olisi uudestisyntynyt, kun voi iloita ihan pienistäkin asioista, kun tuolla lenkilläkin näkee pikkulintuja niin voi jutella niiden kanssa. (H4)

Nyt mä nautin pienistä asioista. Mä näen eri tavalla asioita, ja ihan oikeasti arvostan, arvostan pieniäkin hyvän olon tunteita. (H5)

Raitistumisen myötä harrasteet näyttävät muuttuneen taloudellisesti edullisemmiksi. Juomisen ja juomattomuuden välillä on nähtävissä asennemuutos. Se kohdistuu juomisen lisäksi rahankäyttöön. Työhön ja vapaa-ajan juomiseen liittyykin oleellisesti raha ja ansainta.

3.6 Raha ja saatavuus

Aineisto antaa viitteitä siitä, miten rahanansainta alkaa teini-iässä. Muutamat haastatellut tekivät viittauksia viikkorahaan. Sen kanssa on voitu harjoitella kulutuskäytäntöjä, kuten ostaa karkkia tai tupakkaa. Juomisen kannalta oleellista on, että juojat alkavat ansaita tuloja.

[...] mä olin iltatöissä, kun muutin. Nuorempana se sitten leikattiin vaikka isovanhempien nurmea ruohonleikkurilla, hakattiin halkoja, että saatiin ryyppyrahat. [...] Se on aika jännäkin, [...] että miten niitä rahoja on kerännyt. Mutta ihan yleensä noin puhtain keinoin niin sanotusti, ettei siinä ollut mitään, kun joillakin mitä olen kuullut, niin on varastellut, ja tehnyt lähes kaikkensa, että on saanut ne rahat. (H9)

Kulutustarpeet alkavat kehittyä lapsuudessa ja nuoruudessa. Kehitys on yksilöllistä. Haastateltuja on myöhemmin yhdistänyt alkoholin tarve, mutta muuten heillä on ollut erilaisia

tarpeita. Jokainen haastateltu on kasvanut erilaisissa perheolosuhteissa, ja heillä on ollut erilaiset materiaaliset puitteet. Raha on vapauttanut heidät hankkimaan haluamiaan ja tarvitsemiaan asioita.

Mä muistan, että kun ekan kerran tupakoin ja [jäin kiinni]. Hain kirkonkylästä tupakkaa. Vihreää norttia. Ajettiin siellä kartanossa pienellä romuautolla ja mentiin pirttiin, niin äiti sanoi, että jaaha, pojat on käynyt tupakalla. Oli sen verran rahaa, että meni ostamaan. Äiti hermostui sitten välittömästi, että kyllä saat ostaa tupakkaa, kun tienaat itse. (H3)

Vapauden vuoksi haastateltujen täytyi tehdä ajallinen uhraus. He luopuivat lapsuuden leikeistä ja harrasteista opiskellakseen sekä tehdäkseen töitä. Palkkio uhrauksesta oli työpalkka, joka takasi valinnanvapauden.

Mä olin kuusitoista kun menin töihin, ja tuntui, että oli rahaa, että voi käydä jossain. (H3)

Useassa haastattelussa tuli esiin, että ensimmäisillä juomakeroilla nautittu alkoholi oli jonkun muun tarjoamaa. Juomisen jatkuessa heidän täytyi alkaa hankkia juomat itse. Juomisen sosiaalisen luonteen vuoksi alkoholia saatettiin silti tarjota myöhemminkin vaikeissa rahatilanteissa.

Mä olin silloin liiton päivärahoilla, ja vaikei ollut rahaa, niin kyllä siellä oli aina joku joka tarjosi. (H2)

Joskus kaverit tarjosi ehkä, ilmoitti ettei tarvitse, että meillä on juomat täällä, että jollakin oli [enemmän rahaa silloin]. (H9)

Rahantarve on vaihdellut jonkin verran sen mukaan, ovatko haastatelleet kulloisenakin hetkenä olleet opiskelijoita, töissä, työttöminä tai eläkkeellä. Toiseksi rahantarve vaihtelee sen mukaan, miten paljon he ovat käyttäneet alkoholia. Alkoholin käytön lisääntyessä myös rahan tarve lisääntyy.

Kyllä palkkaa aikanaan [isältä] vähän tuli pöllittyä, [...] sitä kun harjoitti. (H1)

[...] kun tuossa juopoteltiin, niin siinä vietiin rahaa toisilta lompakoista pulloihin, mä olen tehnyt sitä samaa. Mutta se jos multa vietiin, niin saatana – tai varsinkin, jos mua syytettiin – ja jos mä en muistanut, niin mä olin vähän, että mä ehkä olen voinut viedä. (H2)

Monta kertaa käytin äitiäni hyväksi tässä asiassa, että se mua on [harmittanut] myöhemmin tässä asiassa. [Ensin ryyppäsin omat rahani ja sitten menin äidiltä pyytämään lisää rahaa]. [...] (H3)

[Huumeiden] kanssa tuli sen verran paljon leikittyä, [...]. Että noissa [asunnoissa] niitä pidetään sellaisina [huumekaupan] tukikohtina, että niin kyllä naapurit huomaa, kun sitä jengiä ramppaa siinä. [...] kyllä mä töissäkin, töitäkin sinä aikana tein, pimeitä [...] hommia aika paljonkin. Olihan siinä sitten omat [bisnekset] sen

[huumeen] ympärillä, ja noita sosiaalietuksia saa aika hyvin kusetettua sitten. Kyllä se yleensä siinä kodittomana oli, kun ei ole sitä vuokraa, mitä täytyy maksaa, [...] (H8)

Haastateltavat eivät purkaneet käsityksiään työstä. Rahanansainnasta he puhuivat käytännöllisestä näkökulmasta: mikä tahansa harraste tai työ, josta sai rahaa, oli hyvä. Työn arvo on mitattu tuloissa, eikä niinkään sen luonteessa, yleishyödyllisyydessä tai laillisuudessa. H8:n rahan tarpeeseen ovat vaikuttaneet muidenkin päihteiden tarve. Voi olla, että osittain taloudellisista syistä hän eli parin vuoden ajan päihdekeskeistä elämää kodittomana.

[...] välillä oli aika hyviä aikoja, että oli rahaa ja oli varaa olla kavereiden luona ja tarjota jotain, mutta oli sitten niitä aikoja, että joutui kävelemään kämpästä kämpppään, ja varsinkin sellaiset ajat kun ei ollut puheaikaa eikä mitään, ei rahaa yhtään eikä tiedä yhtään mihin menee seuraavaksi yöksi, että se on sitten toinen äärilaita, että etsii sitä yöpaikkaa. Kyllä sitä on tullut kaikenlaisissa paikoissa nukuttua. Jokirannassa ja kirkon vessassa ja kaikkea tällaista. (H8)

Huomioni kiinnittyi sanoihin: ”oli varaa olla kavereiden luona ja tarjota”. Sanat paljastavat, miten raadollisia kaveri- ja tuttavapiirit voivat olla. Jäsenyys sosiaalisessa ryhmässä, jopa omien kavereiden keskuudessa, saatetaan joutua ostamaan rahallisilla satsauksilla. Tämä tukee sosiaalisen juomisen lisäksi sosiaalista rahankäyttöä.

Haastatelluista monet olivat kokeneet työttömyyden. Silti kaikki eivät olleen rahantarpeessaan halukkaita hankkimaan rahaa rikollisesti. Tarjolla tarvittavien rahojen hankkimiseksi oli laillisiakin keinoja. Aineistossa mainitaan esimerkiksi sosiaali-etuudet, rahapelit, lainat ja luotot.

[...] aikanaan mulla oli viisi [pankki]korttia, mitä mä kierrätin juoppouden aikana. Niin mullahan oli niitä ja mä ajattelin alkuun, että kun ei ollut luottotietohäiriöitä, [että] ei mitään, niin mähän otan tuosta kortin kun noin helposti saa rahaa. Sitähän sai viinarahaa ihan mielimäärin käyttää, mutta kun sitten tuli se päivä, että ne piti maksaa takaisin, niin tulikin pommi ja samaan aikaan [meni] kaikki. (H3)

Kulutustarpeen synnyttyä rahaa on tarvittu enemmän. Mitä pakkomielleisempää kulutuksesta on tullut, sitä pakkomielleisemmäksi on muuttunut rahan hankinta. Puute ja taloudellinen epävarmuus ovat aiheuttaneet ahdistusta. Rahan puute on joissakin tapauksissa syy siihen, miksi juojat ovat menettäneet hallinnan alkoholinkulutuksestaan.

[...] jos taloudellinen tilanne [...] on ollut ongelmallinen, että raha on ollut vähissä, niin on joskus saattanut jostakin käsittämättömästä syystä juoda sen takia. Että on niin kuin ahdistanut, mutta sitten periaatteessa juo sen takia. Kyllä, näin joskus oli. Tosin sitten hetken päästä on kohentunut tilanne siitä, että siellä on sitten rahatilanne ollut parin päivän päästä hyvä, mutta sillä hetkellä on voinut harmittaa se sen verran, että joskus [juonut sen takia]. (H9)

Humalassa juojat eivät ole aina tietoisia kulutuksestaan ja rahankäytöstään. Hallinnan menettäminen rahankäytöstä voi aiheuttaa moraalisen krapulan, johon liittyy tietoisuus tekojen seurauksista. Moraalinen ja fyysinen krapula voidaan nähdä toisilleen rinnasteisina ilmiöinä. Rahan poistuminen tililtä aiheuttaa samankaltaisen tilan psyydessä kuin alkoholin poistuminen elimistöstä aiheuttaa elimistössä.

Se kuului ihan mun kuvioihini, että sitten kun tuli sellainen moraalinen [krapula], että päätti, että nyt pitää pari päivää taukoa, no rahat ehkä loppu tai sitten tuli muuten sellainen väsymys siihen juomiseen. Mutta sitten meni töihin taas, mutta kun viikko oli kulunut, niin alkoi tämä sama show. (H2)

No, se on se rahattomuus [mikä ahdisti pitkän ryyppyputken jälkeen], sitten ei ole ruokaa, moraalinen krapula. (H3)

Raha kytkeytyy kiinteästi saatavuuteen. Taloudellinen tilanne vaikuttaa juomien ja niiden hankintapaikkojen valintaan. Juojat ovat tietoisia siitä, että erilaisissa rahatilanteissa baarissa käyminen ei ole kannattava valinta.

Viiden pitkän hinnalla saat [kopian] kaljaa, eli eihän se sitten kamalasti kiinnosta käydä siellä [baarissa]. [...] [...] 24 pulla eli [koppa]. No, se on alle 25 euroa ja kaljatuopin hinta on muistaakseni siinä 4,90 tai niin, sillä saa sitten samalla hintaa vielä tupakatkin. (H7)

[...] ja se kun siinä oli, kun monta vuotta olin kodittomana [...], tuntui sillä tavalla niin kuin paljon järkevämmältä siinä, että niin kuin sellaisessa rahatilanteessa, ettei lähde sinne baariin [...]. (H8)

Haastateltavista vain H6 totesi, ettei juoman hinnalla ole ollut merkitystä. Hän mainitsee lisäksi ainoana juomalaaduista viskin ja konjakin. Niitä hän on hankkinut hotellista ja Alkosta. Alkot ovat pääasiallinen väkevien alkoholien hankintapaikka

[...] ennen katkolle lähtöä, niin se [juominen] oli päivittäistä, ja se ei ollut viiniä, vaan se oli sitten kirkasta. Pullo päivässä, ja sitten se meni siihen, että sitä seuraavana päivänä taas pelkäsi, ja aamulla lähti taas Alkoon. [...] Siinä oli Alko sadan metrin päässä siitä, missä mä asuin, että kaikki mahdollisuudet oli siinä sitten. (H4)

[...] silloin kun alkoholisoitui oikein kunnolla, niin kyllähän sitä lähti jo aamulla hakemaan lisää viinaa Alkosta. (H5)

Kotona ollessa kävin ostamassa ruokatarvikkeet kaupasta, menin Alkoon ja ostin muutaman pullon viiniä ja toisinaan konjakkia ja viskipullon, jos ne olivat lopussa. (H6)

Alkoholin saatavuus näyttää olleen haaste vain käytön alkuvaiheessa, kun juojat ovat olleet alaikäisiä. Haaste on ollut samanaikaisesti taloudellinen ja sosiaalinen. Jos rahaa on ollut, juomat on jouduttu hankkimaan välikäsien avulla.

Me oltiin siinä naapurissa kesätöissä hiukan auttamassa, ja sitten käskettiin vaan tämä mun yhden kaverin [tuttu], että [kävisitkö hakemassa]. Ja hän haki, eikä siinä mitään. (H3)

Mutta alussa kun sinne [tanssimaan] mentiin niin oli sitä kaljaa, ja sitten alkoi tulla niitä muita, kun alkoi olla sitten vanhempia porukassa. Niin ne hommasi sitten väkeviä. (H5)

Tuttu viinaa trokaava vähän vanhempi ressurkki oli sen meille ostanut. (H6)

[...] välillä oli sitten samoja hakijoita. Että ongelma siellä [yläasteaikana] oli enemmän niin kuin, että mistä sen järjesti sen alkoholin. Se oli enemmän ongelma silloin, kun mitä vanhemmaksi tuli niin koko ajan se helpottui. (H9)

Täysikäisyyden ja palkkatyön myötä alkoholin hankinta helpottuu. Hankinnan helpottumisen myötä erilaiset alkoholin hankintaan ja -saatavuuden varmistamiseen liittyvät käytännöt alkavat muuttua toisteisemmiksi ja kaavamaisemmiksi. Kaavoihin viittaavat myös haastateltavat.

Mä join kun mä aamulla ensimmäiseksi silmät sain auki, mä olin sammunut lähestulkoon joka kerta, heräsin siitä niin katsoin vaan, että onko mulla viinaa jossain, että mä saisin ensimmäisen huikan ja kymmenen perään tietenkään. [...] [..] mä vein tietoisesti kuusi tai kahdeksan kaljaa kotiin, ja tiesin hyvin miten siinä käy, että mä juon ne. (H2)

Viiniä mä hain aina sellaisen [viinipönikän]. Se kesti sellaisen pari päivää, että aika reippaasti [join]. Pari pulloa viiniä päivässä noin suunnilleen. (H5)

Aina tuli [mukaan] twelve-pack eli mäyräkoira eli kaksitoista pulloa olutta ja sitten tuli nollaseiskan viinapullo, mikä saattoi olla sitten Suomiviinaa tai Leijonaviinaa tai Koskenkorvaa. Se saattoi vaihdella, mutta hyvin niin kuin usein se meni siihen, että siellä oli aina se twelve-pack ja viinapullo. Se oli tietysti rutiini sekin. (H9)

Alkoholin saatavuuteen liittyvät keskeisesti myös alkoholien valmistus ja myyminen. H1 on myynyt työkseen alkoholia. H4 ja H5 viittaavat 1990-luvun alun kotiviinibuumiin. He ovat molemmat valmistaneet viiniä kotioloissa.

Ja sitten siinä 90-luvun alussa, kun tuli se buumi, että alettiin näitä kotiviinejä tekemään, niin sitten se oli sellaista, että sitä onnistui itseään pettämään niin hyvin, että jos oli pullon avannut, niin se piti juoda tyhjäksi sitten. (H4)

Ensi alkuun mä ihan ostin kaupasta kaljaa ja tuota niin, siitä se alkoi vähitellen muuttua viiniksi parin vuoden päästä, [sitten] alettiin sitä viiniä tekemään itse. (H5)

Oma lukunsa haastateltujen joukossa on H8. Hän hankki rahaa päihteisiin erinäisin keinoin. Hän kuvasi toisenlaista buumia, jolla on yhteys saatavuuden helppouteen ja rahanansaintaan.

[...] pirtuakin, sitä itse asiassa oli jossain vaiheessa helpompi saada kuin kaljaa. [...] Niin, sitä oli sitä pirtua silloin 2000-luvun alussa aika hyvin pimeillä markkinoilla, niin tuota, sitä sitten tuli osteltua kavereiden kautta. [...] Ja sitten myös pontikkaa yhdet jätkät keitteli, että sitä kun itsekin juuri ja juuri täysikäinen oli niin tuota niin, oli helppo myydä alaikäisille. (H8)

Päihteidenkäyttöä ja muutakin elämää voidaan rahoittaa myymällä alkoholia. Alkoholia on aina tarjolla, jos sitä valmistaa itse tarpeidensa mukaan. Tätä käytäntöä motivoi aineiston esimerkeissä saatavuuden eli päihtymisen varmistaminen, rahan säästäminen ja ansainta.

3.7 Kilpailu ja stressi

Haastateltavien suhde työelämän paineisiin ja kilpailutilanteisiin vaihtelevat. Jotkut heistä ovat olleet tottuneempia kilpailutilanteisiin ja stressiin. Kaikista ei kuitenkaan ole kilpailijoiksi. Syitä siihen on useita. Tässä yksi.

Mua jännitti niin kovasti, että epäonnistuin senkin takia kilpailutilanteissa. Että mulla ei ollut sellaista kunnianhimoa. Liitän sen jotenkin tähän alemmuudentunteeseen, että mä en saa voittaa, en voi voittaa. [...] kun se uskonto oli siinä mun perheessä, [...], niin siellähän urheilu, kilpailu-urheilu on kielletty, koska [silloin] ihminen keskittyy liikaa siihen urheiluun, niin tämä uskonto jää toiselle sijalle. (H2)

Perhetausta vaikutti H2:n alkoholinkäyttöön ja seksuaalisuuteen. Kilpailun ja menestyksen kieltäminen rajoitti vaihtoehtoja ja ohjasi käyttäytymistään. Rajoituksella saattoi olla vaikutusta siihen, miksi H2 koki kotoa lähtemisen, humaltumisen ja seksuaaliset suhteet erityisen vapauttavina.

Kilpailuhenkisyys tuli esiin toisessa sävyssä H9:n haastattelussa. Hän kasvoi kilpailu-myönteisemmässä ympäristössä, nautti menestyksestä ja urheili aktiivisesti. Hän kesti paineita ja harjoitutti psyykkistä kestävyttään myös vapaa-aikoinaan.

Se on se kilpailuhenkisyys oli siinä [tietokonepelaamisessa] se. Siinä piti keskittyä niin paljon, jos halusi pärjätä, että sitten aina välillä unohtui se hauskanpito juuri. (H9)

H9 kuvasi tietokoneharrastustaan niin vakaviksi, että se on välillä muistuttanut työnte-koä. Hän on sietänyt henkistä räsitystä ja stressiä hyvin, mutta saattanut sitten aika ajoin lieventää olotilaansa juomalla. Stressin lievittämiseksi ovat juoneet muutkin.

Sitten mulla oli töissä stressiä 90-luvulla, kun tuli lama, ja se oli suorastaan ahdistavaa, kun mä olin siinä [vastuullisessa asemassa]. Piti säästää saada, ja piti motivoida ja kannustaa henkilökuntaa ja kaikkea tällaista. Stressitila on mulle sellainen, joka on mulle vaarallinen. (H5)

*Se [alkoholinkäyttö] varmasti jossain vaiheessa elämää myös vähensi stressiä. [...]
(H6)*

H5 kärsi esimiestehtävistä. Hän on joutunut ilmoittamaan läheisillekin työtovereille, että heidän on jätettävä työnsä. Tätä hän ei ole psyykkisesti kestänyt. H6 ei purkanut tarkemmin stressinsä syitä.

3.8 Kielteiset tunteet, niiden hallinta ja terapia

Haastatteluissa puhuttiin joukosta erilaisia kielteisiä tunteita. Niitä siedetään yksilöllisesti, kuten edellä tuli ilmi työstressin kohdalla. Lapsuuteen ja elämäkokemuksiin liittyvät tunteet vaikuttavat syvällisemmin. Kielteisiä tunteita ja kokemuksia yhdistää se, että niistä on vaiettu, ja niitä on käsitelty juomalla.

[...] kyllä nekin [negatiiviset tunteet] on tuonne sisälle sitten jäänyt. Että olisiko alkoholi näyttänyt siinä sitten kanssa aika suurta roolia, että se vaan kun ei sekään niitä pois vie, se vaan siirtää niitä eteenpäin. Että mä luulen, että mulle on käynyt juuri niin. (H1)

Mä olen noita [tuttuja uskonnollisia piirejä] miettinyt nyt aikuisempana, että – tai siis nyt aikuisena, nyt mä niin kuin tunnen, että alan olemaan aikuisempi – kun siellä opetetaan oikein hyvät elämäntavat, että musta siellä ei ole mitään järjenvastaista touhua, mutta sitten tämä maailmanloppu, niin mä joudun sitä vähän niin kuin pohtimaan, että onko ne sittenkin oikeassa, kun sä mietit, että mitä maailmalla tapahtuu. [...] Mutta sitten taas kun [uskonto opettaa], että jos mä en tee niin kuin Raamatussa sanotaan, niin mulla ei ole mitään toivoa siihen uuteen paratiisimaailmaan, kun tämä vanha – kun kaikki hävitetään täältä maan päältä tämä pahuus, ja se käsittää sitten pahat ihmiset ja ne jotka kieltää Jumalan, niin nekin hävitetään, kaikki väärät uskonnot hävitetään. [...] Tätä mä olen niin kuin pelännyt ihan [lapsesta]. Se on varmasti sellainen pelko, mikä saattaisi [saada mut juomaan] tänäänkin vielä, [...]. (H2)

Aineiston pohjalta vaikuttaa harvinaisemmalta, että tunteista on puhuttu. Harrasteet, kuten juominen, ovat olleet puhumista yleisempiä tunteiden käsittelykeinoja sukupuolesta riippumatta. Haastatteluissa esiin tulleiden negatiivisten ja vaiettujen tunteiden pääjoukkoon kuuluvat pelko, ahdistus, turvattomuus ja häpeä.

Mä olen ollut silloin [teini-iässä], niin isä ei päässykään autosta ulos, niin mä olin pihalla kavereiden kanssa, niin jouduin [auttamaan] hänet autosta ulos ja kaikkien nähden [auttamaan] hänet kotiin. Että tallaisia hyvin inhottavia, hävettäviä, ja mä en tiedä johtuukohan se siitä, että mäkin olen juonut enimmäkseen kotona, että mä kuitenkin häpeän sitä. (H5)

Pelkoa ja turvattomuutta ovat aiheuttaneet esimerkiksi humalaiset ihmiset kotona ja kodin ulkopuolella. Ahdistus on yleisempi tunne, joka saattaa johtua työstressistä, taloudellisesta epävarmuudesta tai ratkaisemattomista sosiaalisista ongelmista, kuten per-

heväkivallan kokemuksista. Häpeä liittyy kaikissa tapauksissa pääasiassa juomiseen ja sen näkyviin sosiaalisiin sekä taloudellisiin seurauksiin. Esimerkissä H5:n häpeä liittyy siihen, miten niin hänen oma juopumuksensa kuin isänsä juopumus ovat olleet muiden ihmisten nähtävissä ja arvioitavissa.

Muutamassa haastattelussa kielteisten tunteiden syitä pohditaan syvällisemmin. Ne asetuvat aina suhteessa johonkin, jota elämässä on koettu olevan liikaa tai liian vähän. H2:n perhetausta on uskonnollinen, H7:n taustalla on lapsuudenaikainen inestikokemus.

[...] se välittäminen, syliinotto ja hyvänäpito, sehän puuttui kokonaan sieltä. Ne tunteet puuttui tai niitä ei välittynyt mulle koskaan. (H2)

Ja sitten siinä mä huomasin [sellaista], kun kaikki oli sellaista tasaisen harmaata, niin siinä oli ainakin sellaista – juomista. Ja sitten varmaan, kun oli juuri jotain ongelmia, niin se oli sitten ainakin sellainen. [...] se [lapsuudenaikainen seksuaalinen hyväksikäyttö] on aina ollut niin kuin jotenkin oma vika tai niin sellainen hirveä syyllisyys. (H7)

Vaikuttaa siltä, että haastatellut ovat pääsääntöisesti käsitelleet tunteitaan juomalla, koska niille ei ole ollut toisenlaista purkukeinoja. Heidän puhunnoistaan on poimittavissa useanlaisia erilaisia juomiseen liittyviä tunnepuolisia suhteita. Juomiseen liittyvät esimerkiksi *varmuus, järjestys, luottamus ja turvallisuus*.

[...] mä olen hakenut sen turvan aina jostakin ulkoa. [...] Mulla oli aina jotakin tekosyitä, kun [katkaisuaseman lääkärikin] antoi mulle turvaa. [...] Että en mä ehkä sillä tavalla sitä rakkautta edes hakenut mistään miehestä, sitä normaalia rakastumisen tunnetta, vaan hain sitä turvallisuutta, että perkele pitääkö musta nyt huolta. [...] Että se hetki oli se hetki kun he sai mitä halusivat, ja sitten mä jouduin taas niin kuin lähtemään hakemaan sitä turvaa jostain itselleni, vaikka työpaikasta, että mä saan rahaa, [...]. (H2)

Haastatellut naiset puhuivat kielteisistä tunteista miehiä selkeämmin ja useammin. Niiden käsittelyn kannalta oleellista näyttää olevan sukupuolesta riippumatta se, millä tavalla niistä on kyetty puhumaan. Puhumiseen liittyvät sosiaaliset rajoitukset tai kiellot näyttävät johtavan tunteista vaikenemiseen.

Se on ihan varmaan vaikuttanut, kun siellä kotona mä en oikeastaan koskaan uskaltanut puhua mistään, kun se, ettei saanut puhua tai mä en ainakaan uskaltanut puhua, että mä en uskaltanut niin kuin sanoa vastaan oikeastaan mitään, että mä aina nielin kaikki, [...]. (H2)

Mut on jo kotona kasvatettu siihen, ettei kotiasioista puhuta sitten kellekään. Ja sitten tuota kun mun entinen mies, että apua ei saa mistään hakea vaan kaikki ongelmat pitää itse ratkaista, [...]. Tykkään että meillä on täällä vähän tällainen systeemi, että ei niistä omista asioista niin helposti puhuta. Ei varsinkaan, no nykyään varmaan ammatti-ihmiset, mutta tuota noin ei muille. Ei edes kavereille, kuten alussa sanoin, etten mä kehdannut niistä jutella. (H4)

Mutta siinä on juuri sekin, että se on varmaan suurin syy, miksen mä pysty puhumaan siitä [seksuaalisesta hyväksikäytöstä], [...] että mä en ole koskaan luottanut. Että ainoa ihminen mihin mä olen luottanut, on [...] mun terapeutti, että mikä on selkeä sellainen, [...]. Että kun [puhumassa] on nyt jo [yli viisi vuotta] käynyt, niin siihen on tullut sellainen luottamusjuttu, ja sitä ei ole ollut sitten ikinä, koska mun on pitänyt salata se asia, [...]. (H7)

Kun alkoholinkäyttö on koettu ongelmaksi, haastateltavat ovat M6:tta lukuunottamatta hakeutuneet terapiaan. Siihen on liittynyt useissa tapauksissa akuutti avuntarve ja epätoivo. Näin esimerkiksi kodittomana eläneen H8:n esimerkissä.

Kai se oli vaan epätoivoinen tilanne silloin päihteiden kanssa. Ja humalassa tulin sitten. Aamuyöllä tuli sellainen [ajatus] päähän, että tarvitsen apua. (H8)

Kun haastateltavat ovat pyrkinet raittiuteen, aiemmin kielletyt ja vaietut tunteet ovat palautuneet hiljalleen tietoisuuteen. Terapiassa he ovat saattaneet avautua ensimmäistä kertaa kokemuksistaan ja tunteistaan, jotka ovat olleet aiemmin vaiettuina. Vaitiolovelvollisuus on alkanut kotioloista, eikä tunteista puhuminen ole helppoa, koska vanhemmatkin ovat vaienneet omista tunteistaan.

[...] eikä varmaan oikein [ole tullut] mietittyä, ajateltuakaan, että kuinka paljon niin kuin silloin [lapsuuden perheessä] on puhuttu, että aika vähän muuten on ylipäättään niin kuin puhuttu mitään tuollaista [tunteista], että kai se on ollut. Äidin kanssa on varmaan jotakin puhuttu, mutta se tuota, se kai on sitten ollut niin tabu, se henkinen olotila meidän perheessä, sen isän juomisen takia, ettei siellä niin kuin kukaan uskaltanut tai halunnut tai vaivautunut tai mitään kertomaan sitten omista tunteistaan, että ei. (H8)

Kielteisten tunteiden purkamisen kannalta keskeistä vaikuttaa olevan, millä tavalla juojat löytävät elämäänsä varmuutta, luottamusta ja turvaa. Juominen korvaa näitä kaikkia. Kun juominen ei enää ole vaihtoehto, ne on löydettävä muualta. Esimerkiksi uskonto voi antaa yhdelle kaiken tarvittavan, mutta ei toiselle.

[...] yksi [tuttu] on [tullut] uskoon. Että kyllä hän ihan mun kanssa juttelee kuin sillon kun alkoholisteina oltiin yhdessä [...], niin hän oli mun [kaveri], niin tuota kyllä hän ihan samaan tapaan [juttelee], mutta kyllä hän nyt vetää sen Jumalan aika nopeasti esiin, että Herra, Herra, Herra sitä, Herra, Herra tätä ja Herra tuota. Että hän on myös ilmeisesti [yhdenlainen uskovainen]. Niin mä en sitten ole enää kauheasti kysymässä neuvoja häneltä. (H2)

Tärkein yksittäinen tekijä kielteisten tunteiden purkamisessa näyttää olevan sosiaalisen tukiverkoston löytäminen ja luottamuksellisen suhteen kehittäminen johonkin ihmiseen. Luottamuksellinen terapiasuhte näyttää tarjonnan turvallisen tavan purkaa tunteita ja kokemuksia, kun taas kaverit saavat uutta merkitystä vasta raitistumisen myötä. Silloin kaikki vanhat juomakaverit eivät enää pysy ole heille läheisiä tai luottamuksen arvoisia.

Juominen on ollut monille haastatelluista keino selvitä elämästä. Elämönhallintakeinona se kuitenkin on ottanut hallintaan koko elämän tunne-elämää myöten. Raitistumisen myötä käyttäytyminen alkaa muuttua itsenäisemmäksi. Tähän liittyy hiljattainen itse- ja elämänvarmuuden kehittyminen.

[...] mulla on niin kuin sellaisia asioita, että mä tunnen itseni tärkeäksi, että minä hoidan, minä hoidan, minä hoidan. Että sähkölampun vaihdot kotona niin mä teen ne, ja jopa autosta pystyn jo jotain tekemään, että saan sellaista itsevarmuutta, että mä pärjään ilman miestä. (H2)

[...] en tiedä pääseekö siitä [ahdistuksesta] koskaan sillä tavalla, mutta elämänilo on tullut ja sellaista uskoa tulevaan. (H5)

Kaikki aiemmin vaikeat tilanteet eivät enää aiheuta välittömästi kielteisiä tunteita, joita ennen on käsitelty juomalla. Raitistumisen myötä turvaa on haettu muualta kuin alkoholista ja myös juomiskaavojen luoman järjestyksen tilalle on syntynyt uusi järjestys. Alkoholinkäyttö ei enää ole soveltunut tunteiden käsittelyyn.

[...] yksi asia minkä mä katkolla olen oppinut, niin mä olen oppinut puhumaan, ettei mun tarvitse hävetä sitä enää, että mitä mä olen ollut. (H4)

Luottamuksen, varmuuden ja turvallisuuden tarpeet ilmenevät haastatteluissa monin eri tavoin. Ne liittyvät kielteisiin kokemuksiin, joita ei ole kyetty käsittelemään lapsuudessa tai aikuisiässä. Ne ovat pysyneet vaiettuina, koska tunteita on käsitelty juomalla. Se on johtanut alkoholisoitumiseen ja myöhemmin terapiaan.

3.9 Kielletty, salattu, vaiettu ja unohdettu alkoholi

Alkoholi on suomalaisessa kaupunkiympäristössä yleinen aine. Baarit, ravintolat, ruoka-kaupat ja Alkot tarjoavat sitä sekä tekevät siitä näkyvän osan kulttuuria. Näkyvyydestään ja yleisyydestään huolimatta siihen liittyy rajoituksia, kieltoja ja salailua.

Joku mua siinä viehätti siinä, kun tehtiin [alkoholijuomia] sellaisiin isoihin [...] pulloihin, sitä laitettiin sinne se, sitä oli kellarissa ja sitä oli, sitä oli kellarissa oikein iso [pullo], missä oli kori päällä. Siinä oli sellainen oikein muotti, sellainen suojus, niin kyllä mä sen muistan, kun se oli niin kuin piilossa, ettei sitä niin kuin, kyllä mua joku siinä kiinnostasi. [...] Se mua on kiinnostanut, että miksi sitä vähän niin kuin salattiin tai miksei saanut, ehkä siinä oli jotain, että siihen ei kosketa, se oli sellainen kielletty alue. (H2)

H2:n lapsuudenperheessä alkoholinkäyttöön suhtauduttiin jyrkän kielteisesti. Siitä huolimatta hänen kodissaan valmistettiin alkoholia. Ristiriitainen asennoituminen alkoholiin tulee esiin muissakin haastatteluissa. Haastateltujen perheissä alkoholia on ollut lasten näkyvillä ja saatavilla, mutta silti siihen on liittynyt erilaisia kieltoja ja rajoituksia.

[...] ei sitten mun mielestä kotonakaan [alkoholista] puhuttu sillä tavalla että. Kyllä [isoäiti] jos hän joskus [kylässä] kävi, niin saattoi tuoda tullessaan [isälle] pullon, että ei se nyt sillä tavalla ollut, mutta se nyt taas oli isän, että siihen ei kajottu. (H1)

Haastatteluissa mainitaan alkoholinkäytön aloittamisen motiivina kokeilunhalun lisäksi kapinallisuus. Mitä jyrkempiä kieltoja ja asenteita vastaan on kapinoitu, sitä voimakkaampi on ollut vapautumisen kokemus. Haastatteluiden perusteella voi väittää, että juuri kieltojen ja rajoitusten vuoksi alkoholikokeilut houkuttavat. Kukaan haastatelluista ei ole ymmärtänyt varoituksia tai kieltoja, koska heidän ainoat kokemuksensa alkoholista ovat rajoittuneet humalaisten käyttäytymisen havainnointiin. Alkoholinkäytön aloittamisen myötä haastatellut ovat kokeneet itse, miten alkoholi vaikuttaa.

Juomisesta johtuva pahoinvointi ja krapula on otettu vastaan juomiseen kuuluvina, mutta vain alkoholin hyvät vaikutukset ovat jaettuina. Huonot vaikutukset kärsitään pääsääntöisesti yksin. Säännönmukaisesti alkoholiin liittyvistä kielteisistä kokemuksista on vaiettu. Muistiin ja ajankuluun on pyritty vaikuttamaan tietoisesti juomalla. Juomisen motiiveina on mainittu esimerkiksi tylsyys ja ajan tappaminen.

Ilman muuta aika on kulunut nopeammin. Tylsät illat ovat kuluneet nopeasti. (H6)

[...] on sitä on varmaan siinä jotenkin, että aika kuluisi jotenkin. (H7)

Juomisen ja unohtamisen seuraukset eivät ole aina olleet toivotunlaisia. Juomalla on kyetty vaikuttamaan tietoisuuteen ja unohtamaan kielteisiä tunteita, mutta alkoholi valikoi, mitä juoja muistaa, ja mitä ei. Siten tietoisuudesta on saattanut pyyhkiytyä tärkeitäkin hetkiä.

[...] kyllä se on niin kuin yhtenä [pötkönä ne tapahtumat muistissa] sitten, tai yhtenä massana se menee se aika, että tuota monista ajoista ei muistakaan sitten yhtään mitään. Se juuri niin saattaa sitten olla, että on unohtanutkin jotakin tärkeitä ihmisiä ja joitain niin kuin hetkiä, joita ehkä olisi halunnut muistaa, että kyllä se siihen muistiin vaikuttaa. (H8)

Viimeistään tiedoisuuden menettämisen myötä tunnit ja päivät kuluvat. Mitä nopeammin heräämisen jälkeen juominen alkaa, sitä pidempiä aikajaksoja vietetään muuttuneessa tietoisuudentilassa. Aikaa ja kielteisiä kokemuksia ei ole humalassa. Juojan aikakäsitys on pirstaloitunut.

Niin kuin [viimeisen lomaviikon] loppuviikosta sitä alkoi, kolmen viikon päästä mieltä, että [...] missähän sitä mennään. (H3)

Kyllä se [ensimmäisen työttömyysvuoden ja rankan juomisen aika] on aika hämärän peitossa. [...] Päivät oli kaikki samanlaisia, ettei ollut mitään erityistä. [...] Tuntuu kuin olisi pyyhkäisty yksi vuosi kokonaan elämästä. (H4)

Aiempaan tietoisuudentilaan on lähes mahdotonta palata. Juoja voi saada tietoa mielentilastaan ja käytöksestään monella eri tavalla. Yleisin on se, että juoja kuulee illan tapahtumista muilta ihmisiltä. Haastatteluissa tulee ilmi kaksi erikoistapausta.

Tämä mihin tämä [rankan sosiaalisen juomisen vaihe] päättyi sitten, niin se päättyi [veritekoon]. [...] Tuomiohan siitä kuitenkin tuli. [pitkä selostus tapahtumista ja suhteesta puukotuksen mahdollisesti lavastaneeseen henkilöön.] Mä aloin lopulta pelkäämään sitä viinaa niin kovin, etten uskaltanut enää ottaa. (H2)

Kyllä mä niitä [päiväkirjamerkintöjäni] olen katsonut, ja ajatellut, että voi että mä olen ollut ahdistunut, ja sellainen olo, etten ole ollut tässä maailmassa välillä, että pakenee sellaiseen epätodelliseen. (H5)

H2 sai tuomion veriteosta, jota hän ei muista tehneensä. Hän epäili, että häntä syyttänyt henkilö aiheutti itselleen vammoja, muttei kuitenkaan muista illan tapahtumia. H5 kuvasi emotionaalisesti raskasta elämänvaihetta, jolloin hän käytti runsaasti alkoholia. Hänet otettiin sairaalahoitoon, jonka aikana hän alkoi kirjoittaa ylös tunteitaan ja ajatuksiaan.

Aikakäsityksen pirstaloituessa jokainen selväpäinen hetki voi tuntua pitkältä. Juomisen avulla voidaan vaieta kielteisistä kokemuksista, jotka alkavat aiempien elämäkokemusten sijasta liittyä raitiisiin ja tietoisiin hetkiin. Jokainen raitis hetki on emotionaalinen uhka tai haaste, koska ne voivat nostattaa tietoisuuteen ei-toivottuja tunteita ja muistoja.

[...] kyllä niitä uusia tunteita pulppuaa, sillä tavalla. Kyllähän se aika vaikeaa aikaa on, varsinkin se alku olla ilman päihteitä. Ja ehkä se, että se elämä pitää ottaa [noin] raakana, ilman mitään niin kuin päänsekoittamista, että se, asiat pitää kohdata selvällä päällä niin [...]. (H8)

Raitistumisen myötä alkoholin merkitys haastatelluille on muuttunut. Juomisen vaikutuksia on arvioitu uudelleen, ja samalla on alettu käsitellä tunteita ja kokemuksia, jotka motivoivat juomaan. Alkoholi koettiin käytön alussa lähes yksinomaan positiivisena, haluttuna ja juojaa henkisesti koossapitävänä aineena. Raitistumisen myötä on syntynyt myös tarve tunnustaa alkoholiongelma ja varoittaa muita alkoholin kiroista. Mikä oli aiemmin vaiettava ja salattua, muuttui tunnustetuksi ja julistetuksi.

3.10 Juoppo ja alkoholisti

Ikärajojen ja muiden alkoholinkäyttöä koskevien rajoitusten tarkoitus on suojella ihmisiä. Ne eivät kuitenkaan ole suojelleet ketään haastateltavista. Alkoholia on ollut saatavilla, vaikka sen hankinta onkin ollut alkuun taloudellisten syiden ja ikärajoitusten vuoksi haastavampaa. Varoituksia ei ole otettu vakavasti. Esimerkiksi H3:n isoisa varoitti nuorempaansa alkoholin houkutuksista.

Sen verran isoisä sanoi, että älä vaan [ala] tuollaista juomaan, että tuota siitä tulee hyvä olo ja humalatila. Niin eihän sitä tajunnut, että mitä se oli. [...] en muista miten [hän] sanoi, että oliko se joku lankeemus tai joku. Älä mene siihen lankeemukseen. (H3)

Juomiseen liittyy sosiaaliseen ryhmään kuuluvia myönteisiä odotuksia hauskanpidosta. Myöhemmin juomisen psyykkiset ja henkilökohtaiset merkitykset alkavat korostua. Juojien on hyväksyttävä juomiseen liittyvät ajalliset ja taloudelliset satsaukset, pahoinvointi ja itsehallinnan menetys. Niistä tulee osa runsaasti alkoholia käyttävän elämää.

[...] aamulla otti kaljaa tai pienen paukun, että sai vähän, että tekisi mieli sanoa, että sai vähän käden vapinan rauhoittumaan. (H1)

Kyllä siinä käytiin ihan suihkussa ja katsottiin, että kaikki, ettei ole mitään ylimääräistä missään. Syötyä tuli. Muistan, että söin aika usein hyvin ennen kuin lähti ulos [juomaan]. Ei ollut sitten ihan niin [sekaisin], kun jos olisi tyhjään vatsaan pitänyt juoda. (H9)

Käytön seurauksena juojat alkavat odottaa hyvää ja pahaa oloa. Ne seuraavat toinen toistaan. Juominen ennakkovalmisteluineen ja jälkihoitoineen muuttuu kaavamaisemmaksi ja toisteiseksi. Aineistosta tulee esiin kaksi hoitotoimenpidettä: krapularyyppy ja juomista edeltävä ruokailu.

Juominen muuttuu ajan kuluessa kaavamaiseksi. Erilaisia toisteisia käytäntöjä liittyy alkoholinhankintaan ja juopumiseen. Humaltumiseen liittyvät odotukset kulkevat juojan mukana arjessa ja ajatuksissa.

[...] kun mä olin sen kuntouttavan työn tehnyt, että huomenna ei tarvitse mennä töihin, että nyt mulla on kolme päivää ainakin vapaata, niin mä oikein odotin sitä hetkeä, kun mä saan avata sen kaljatölkkin ja vetää ne kolme, että saa itsensä nousuhumalaan. Se on mulle ihan selkeä mielikuva. En mä sitten sen jälkeen välittänyt, mitään muuta kun viinaa vaan, että nyt vedetään kunnon kännit. (H2)

H5 kertoi stressin olleen hänelle vaarallista. Lisäksi hänellä oli parisuhdeongelma miehensä kanssa. Humala tarjosi hetkellisen unohduksen sosiaalisesta tilanteesta. Tästä syystä juominen oli hänen kohdallaan tunnepuolisesti latautunut.

[...] kyllä se juominen oli niin kuin tunnetila – se humaltuminen niin vahva se tunnetila, että siihen pyrki vaan ja se meni kaiken edelle. (H5)

H5 hoiti itseään juomalla. Suuressa osassa haastatteluista puhutaan eri sanankääntein psyykkisistä kivuista, esimerkiksi ahdistuksesta, epävarmuudesta ja merkityksettömyydestä. Ymmärrettäessä alkoholi lääkkeeksi, jatkuvista kivuista kärsivä voi helposti jäädä koukkuun siihen, ja alkaa juoda hallitsemattomasti tai pakkomielleisesti.

Mutta sitten kun olin alkoholisoitunut, niin sitten mä [kävin paikoissa] eli sitten mä humalluin [niissäkin] liikaa, ja siitä seurasi kauhea morkkis, ja sellainen että ei niin kuin enää ollut hallinnassa. (H5)

[...] jos ei päässyt vielä sen jälkeen töihin siinä alkuvuikosta, niin kauheat morkkikset ja krapulat ja kaikki – mitä siihen nyt liittyy. [...] Että mullakin on niin, että ensimmäisenä päivänä se voi maistua, mutta sitten se on niin paha, mutta sitä on sitten pakko juoda. Että kun kaljaakin juot, niin vedät sitä kaljaa ja oksennat saman tien vessanpyttyyn, että kun se on niin pakollista, että kun tämäkin on tällaista pakkomielteistä kuten kaikki mitä mä teen. (H7)

Juomisen psyykinen pakottavuus ja juomisen vakavuus purkavat juomisen sosiaalisuutta. Suhde alkoholiin muuttuu henkilökohtaiseksi, eikä juominen enää ole aiempien sosiaalisten normien mukaista. Käsitteet “juoppous” ja “alkoholismi” viittaavat juomisen tapoihin, jotka ovat sosiaalisesti hyväksytyt sekä yksilöllisesti pakonomaisen rajalla. *Juoppous* on vertaisdiagnoosi. Se pysyy lähempänä juojien omaa maailmaa ja käsitystä juomisestaan.

[...] pääsin [ryhmiin] kyydissä ja siinä hän [kuljettaja] sitten kysyi, että mitä sä sitten olet ottanut ja keskusteltiin kahdestaan, ja mä vaan sanoin, että se on ollut sitten viina tai kalja. Hän meinasi, no sua voi sitten sanoa ihan rehellisesti juopoksi. (H1)

[...] kun [kaveri] on ryyppyporukoissa ollut, hän on pyytännyt anteeksi juomistaan ja tällaista kaikkea. Niin mä sanoin, että kun sen tietää juoppo. Siis, mä tiedän itseni niin saatanan tarkkaan, että jos mä juon esimerkiksi viikon, niin mä en uskalla mennä pankkiautomaatille katsomaan, kuinka paljon mulla on rahaa. (H3)

[...] mä olen ollut varmaan kaveripiirissä se suurin juoppo silloin nuorempana jo. (H7)

Alkoholismi on diagnostinen ja medikalisoitu käsite. Se tulee juojapiirien ulkopuolelta, esimerkiksi lääkäreiltä ja terapeuteilta. Haastatelluista lähes kaikki ovat jossakin määrin samastuneet siihen, koska suurin osa heistä on hakenut apua alkoholiongelmansa. Lähes kaikilla on ollut jonkinlainen käsitys siitä, mistä alkoholistin tunnistaa.

[...] sitten tuli se aamuinen [ryyppy krapulalääkkeeksi] mukanaan, niin se olikin sitten se viimeinen paha teko. (H1)

[...] mä en tajunnut, että olen sairastunut alkoholismiin, mun tunne-elämä on sairastunut ja mä oon pakannut sen tavallaan, niin kuin paketoanut sen oman, herkün tunne-elämäni viinapulloon. (H2)

Ja se on selvä, että se on alkoholistin merkki, että pakko saada krapulakaljat. (H3)

Kyllähän sitä on loppuikänsä sitten alkoholisti, että tiedän sellaisia kavereita, jotka ei uskalla edes liköörikaramellia pistää suuhunsa, että tietää, että se lähtee varmaan sitten. (H4)

Mä olen ollut sellainen kotona juoja, ja kyllä mä kumminkin pystyin, jos oli jotain menoa, kyllähän sitä pystyi olemaan ilman, mutta oli se aika vaikeaa. Se oli niin kuin kokopäiväistä. (H5)

[...] se on vaan sellainen pakkomielle, että vaikkeet sä haluaisi juoda, ja se maistuu ihan järkyttävältä, niin se on vaan sellainen [pakonomainen tapa]. (H7)

[alussa osoitetaan, että pystytään juomaan ja] sanotaan, että mies vie pulloa, mutta jossain vaiheessa se alkaa mennä, siitä alkaa tulla [liian säännöllinen] tapa, että pullo vie miestä, eikä pysty välttämättä lopettamaan niin helpolla. (H9)

Alkoholismi-käsite kantaa sairauden leimaa. Juoppous ei ole sairaus, eikä vaadi hoitotoimenpiteitä. Alkoholismi sen sijaan vaatii. Haastatteluissa tuli esiin, että alkoholismista vallitsee hoitopuolella kahdenlaisia käsityksiä. Yhtäältä se on psykososiaalinen ongelma, jota voidaan hoitaa terapiassa. Toisaalta se on aineriippuvuus, sairaus, johon voidaan vaikuttaa lääkkeillä, esimerkiksi antabuksella.

[...] kyllä sekin tuli kokeiltua, että ottaa antabusta ja siihen viinaa. [...] En muista oliisko ollut jotkut synttärät tai sellaiset, että siihen sai [vähän] kuohuviiniä tai mitähän [...] se oli. Että se oli yleensä sellainen kun, jos oli antabus kunnolla päällä ja hiukankin otti, niin oli sellainen tunne kuin muurahaiset kävelisi nahan alla. Siitä tiesi, että nyt, nyt on sitten tämä. Mutta sitten tämä vaihe jäi pois, niin sitten tuli, että voisi kokeilla. (H1)

[...] silloin kun mä olin selvinpäin, kun mä aloin jossakin vaiheessa, kun mä sain jotenkin sisäistettyä tämän antabuksen. Niin sitten mä olin, en muista olinko mä ilman kahdeksan kuukautta, mutta sinä aikana kuitenkin kun kävin ulkomailla, niin sieltähän sitten tuotiin kaikkea. Mutta sitten ne vaan oli mulla [säästöissä], kun mä en juonut niitä. Että mulla oli monta vuotta niin kuin juuri, että oli kaikennäköistä viinaa ja tällaista, mutta kun en mä niitä itse juonut, että ne sitten vaan oli siellä. Mutta sitten tuli jossain vaiheessa se, että vedin ne kaikki pullot [kerralla]. (H7)

Antabus ei haastattelujen perusteella ole tehokas lääke, vaikka se onkin hetkellisesti hillinnyt juomista. Juomahaluja ja alkoholiin liittyviä odotuksia se ei kuitenkaan ole poistanut. Muutamassa haastattelussa tuli ilmi, miten alkoholinkäytön tai elämäntilanteen aiheuttamat mielialavaihtelut on diagnosoitu mielialahäiriöksi. Alkoholinkäytön rinnalle tai sen korvikkeeksi on tällöin tarjottu mielialalääkitystä.

[...] se lääkäri sanoi kun siinä keskusteltiin, että hän sitten vaan ehdotti tätä mielialalääkitystä. (H1)

[...] olen joutunut ottamaan raittiuden alussa [lääkettä] joihinkin tunnetiloihin, [...]. (H2)

[...] mulle tuli masennus [...], niin tuota mulle määrättiin sitten sellainen – kun mulla oli tosi raju masennus, niin tuota mä olin silloin psykoosissa puoli vuotta – niin mulle määrättiin [lääkitys]. (H5)

Haastatteluista ei käy tarkemmin ilmi, millä tavalla mielialahäiriöt diagnosoitiin. Ilmi ei käy myöskään onko mielialälääkitys ollut ainoa tarjottu hoitotoimenpide. Ilmeistä on, että niin lääkäri kuin hoidettava potilas, kolme haastateltua edellä, ovat uskoneet lääkityksen tarpeellisuuteen, ainakin aluksi. Lääkitys on myöhemmin todettu tehottomaksi tai osaksi ongelmaa.

*Mä söin sitä – en uskalla sanoa kuinka monta vuotta – mutta sitten mulle hiljalleen alkoi tulla sellainen olo, että syön sitä turhaan. En muista sitten, että kuka sitä sanoi, että jos sä jotain lääkitystä vähennät niin vähennä se tosi hitaasti. (H1)
[...] kun aloin [täällä] enemmän tietämään alkoholismista, niin mä ajattelin ettei siihen kyllä lääkkeet kuulu. Ei se silloin enää ole itsensä hoitamista, jos mä turvaudun lääkkeisiin. (H2)*

[...] niin tuota sitten mä huomasin, että [niiden lääkkeiden] kanssa viinankäyttö, niin kyllä varmasti unohtaa kaikki ahdistukset. Musta tuli sekakäyttäjä. (H5)

Juoppous ja alkoholismi ovat sama asia. Juoposta tulee alkoholisti käytännössä sillä hetkellä, kun juoppo itse tai ulkopuolinen asiantuntijataho diagnosoi alkoholismin. Esimerkiksi H6 on diagnosoinut itse itsensä.

4 Kulttuuriset merkitysrakenteet alkoholismin taustalla

Clifford Geertzin symboli- ja rituaaliteorian (1973) ytimessä on hänen ajatuksensa uskonnosta sosiaalisesti ylläpidettynä merkitysjärjestelmänä, jonka kukin yksilö sisäistää käsityksekseen todellisuuden yleisestä järjestyksestä ja lainalaisuuksista. Tämä sisäistetty *maailmankuva* ohjaa yksilöiden käyttäytymistä. Heille kehittyy *etos* eli pitkäkestoinen ja pinttynyt motivaatio toimia tietyssä tilanteessa tietyllä tavolla. Geertzin uskonnon määritelmä on inkluusiivinen eli uskonto määrittyy tunnepuolisen ja älyllisen tehtävänsä kautta. Alkoholismi on uskonnonkaltainen järjestelmä, jossa alkoholilla on yksilölle syvällistä ja tunneperäistä merkitystä.

Merkitykset toimivat eräänlaisina liikennemerkkeinä, jotka ohjaavat yksilöiden ja yhteisöjen käyttäytymistä. Ne vaikuttavat niin talouselämään kuin alkoholismin kaltaisiin elämäntapasairauksiin luomalla erilaisia rituaalisia tai toisteisia käytäntöjä. Syy niihin ei ole yksilössä, vaan kulttuurissa. Tästä syystä myös addiktiot ovat kulttuurissa ja kulttuurin tuotteita. (Elster 2000, 85–97; Brodie & Redfield 2002, 4–5). Yksilö ylläpitää kulttuurista järjestelmää. Se vaikuttaa niin hänen kuin hänen läheistensä elämään. Juoja, kuten hänen läheisensä voivat tarttua ihmisten itselleen virittämään verkkoon niin pahasti, ettei enää kykene vapautumaan siitä ilman apua tai elossa (ks. Geertz 1973, 4–5).

Tässä luvussa puran aineiston Geertzin teorian viitekehyksestä. Alkoholinkäyttö on symbolista ja tavoitteellista toimintaa. Mitä alkoholinkäytöllä tavoitellaan, mihin se liittyy ja millaisia symbolisia merkityksiä se saa? Olen löytänyt aineistosta kuusi erilaista mer-

kitysrakennetta, joista jokainen liittyy kolmeen aineistossa toistuvaan käsitteeseen eli yläkategoriaan. Näihin kolmeen käsitteeseen, *alkoholiin*, *rahaan* ja *vapauteen*, liittyvät merkitykset ovat alunperin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa opittuja, mutta yksilöllisesti ylläpidettyjä. Niiden ympärille rakentuvia merkitysrakenteita ja suhteita olen selvittänyt myös itselleni laatimalla liitteinä olevat kaaviot (ks. liitteet 3–9). Niissä hahmotteen, mihin eri elämän osa-alueisiin, käytäntöihin ja ajattelutapoihin yläkategoriat liittyvät. Tulkintani linkitän aiempiin tutkimuksiin ja teorioihin.

4.1 Miehisen ja humalahakuisen juomisen normi

Haasteltujen vanhempien suhteet alkoholiin ja sen käyttöön ovat olleet erilaisia. Noin puolessa haastatteluista puhutaan alkoholisti-isästä, kun taas missään niistä ei puhuta alkoholistiäidistä. Kaikki haastatellut naiset ovat kuitenkin sekä äitejä että entisiä alkoholisteja. Aineiston pohjalta on kuitenkin perusteltua väittää, että alkoholia koskevat asenteet ja käytänteet ovat sukupuolitettuja sekä -normitettuja, mutta myös muuttuvia.

Pertti Alasuutari ja Jorma Siltari (1983) liittävät runsaan ja humalahakuisen juomisen osaksi suomalaista luokkayhteiskuntaa ja sen roolijakoja. Raskasta fyysistä työtä ja juomista on totuttu pitämään miehisinä sekä toistensa symboleina. He tekevät viittauksen sanontaan: ”Raskaat työt vaativat raskaat hovit.” Raskaisiin töihin ei ole kuitenkaan sisällytetty psyykkisesti raskaita töitä. (1983, 126–129) Lähiöravintoloiden tikkakulttuuria käsitelleen työnsä he nimesivät *Miehisen vapauden valtakunnaksi*. Aineisto tukee käsitystä runsaasta, humalahakuisesta juomisesta miehisenä ja miesten tavoittelemana. Historiallisesti tämä vaikuttaa liittyvän sukupuolinormeihin ja perheissä vallinneisiin roolijakoihin. Joseph Gusfieldin (1996) mukaan juominen toimii Yhdysvalloissa työssä käyneiden miesten työajan loppumisen merkitsijänä. Hän huomioi saman suomalaisesta alkoholikulttuurista ja erottaa juomisesta kolme erilaista työstä vapaa-aikaan siirtymisen symbolista ja mielialan vaihtamisen ominaisuutta. Ensimmäiseksi hän huomioi, miten työelämässä ollaan julkisen arvioinnin kohteena. Juominen antaa vapauden toimia toisin ja olla ottamatta vastaan arvostelua. Juoja voi aina selittää huonoa käytöstään ja virheitään humalalla eli sillä, ettei hän ollut oma itsensä. Toiseksi työ vaatii vakavaa keskittymistä, se ei ole ”juhlaa”. Alkoholinkäyttö liittyy juhلاميelialaan ja hauskanpitoon, joka on vapautumista työn raskaudesta. Kolmanneksi juominen purkaa työpaikan hierarkiaa ja toimii ryhmäsolidarisuuden vahvistajana. Juomalla puretaan hierarkioita ja korostetaan ihmisten samankaltaisuutta. Hän viittaa Victor Turnerin käyttämään *communitas*-käsitteeseen, joka korostaa yksilön sosiaalisen roolin muuttumista ajassa ja paikassa. (1996, 62–64.) Tällä Turner tarkoittaa yhteisöä, joka elää muutostilanteessa, jossa yhteisön normaali järjestys ei ole voimassa. Yhteydenpito on tällöin spontaanimpaa ja käyttäytymisnormeista vapaampaa. (Turner 1977, 46 < Anttonen 1996, 92.)

Kulttuurinen kemia on käsitepari, jolla voidaan kuvata humaltumisen, tietoisuudentilan muuttumisen ja rituaalisesti aikaansaadun välitilan yhteisöllisyyttä. Alkoholin kemialliset vaikutukset heijastavat erilaisia kulttuurisia arvostuksia, kuten juhlimisen ja vapautumisen merkitystä. Välitiloissa normaalit säännöt ja sosiaaliset rakenteet purkautuvat. Ne muuttuvat löysemmiksi, keskeytetyiksi tai jopa vastakkaisiksi. (Social Issues 1998, 47–50.) Kulttuuriseen kemiaan liittyy myös ajatus humaltumisen hyväksyttävyydestä ja yleisyydestä kulttuurissa. Juhliminen tarkoittaa stereotyyppisimmillään rankkaa alkoholinkäyttöä, eikä niinkään tanssimista ja hauskanpitoa selvin päin. Tavoitteena ei siis ole niinkään tanssimisesta ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta saatava hyvä olo, vaan sosiaalisesti koettu humala. Juominen alkaa ja ensimmäinen humala koetaan ryhmässä. Se merkityksensä yhteenkuuluvuuden symbolina yhdessä muiden kanssa koetussa kemiallisessa päiväunessa, joka korostaa intensiivistä yhdessäolon tunnetta (ks. Maunu & Simonen 2010, 86; Morris 1986, 2). Aineiston perusteella tämä väite saattaa vaikuttaa risiiritäiseltä. Hauskanpito ja juominen ovat vastausten perusteella siinä määrin toisiinsa kytkeytyneitä, ettei niitä ole helppo purkaa toisistaan. Vertailukohdaksi käy silloin yksinjuominen, joka on yleensä ankeaa. Hauskuus ja *communitas* ovat silloin koettavissa vain sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Suomalaista kulttuuria on totuttu pitämään humalahakuisena. Tässä historiallisessa hetkessä tämän käsityksen tukena on esimerkiksi vertailu yleiseurooppalaisiin juomiskäytäntöihin. Alkoholin kokonaiskulutusmäärä henkeä kohden on Suomessa eurooppalaista keskitasoa. Juominen ajoittuu pääasiassa viikonloppuihin ja lomiin, joten suomalaiset juovat alkoholia verrattain harvoin. Kertakulutusmäärissä olemme tilastojen kärkipäässä. Maassamme juodaan harvoin, mutta kerralla paljon. (Babor et al 2003, 47–48; Seppä 2003, 91; Mustonen et al. 2010, 59) Suomalaista alkoholikulttuuria ja varsinkin suomalaisten miesten juomatapaa onkin luonnehdittu humalahakuisena, herooisena ja karnevalistisena (ks. Törrönen & Maunu 2007, 65–83).

Miesten alkoholinkäytön aloittamiseen liittyy paine ryhmäjäsenyyteen. Paikka juomaan kokoontuneiden miesten seurassa on lunastettava juomalla. Tätä voisi luonnehtia sukupuolisen normin rituaalisena vahvistamisena. Miesyhteisö, jolla on omat sääntönsä ja salaisuutensa luo eräänlaisen *salaisen yhteisön*, johon liittyminen edellyttää initiaatiirituaalin suorittamista eli juomista. (ks. La Fontaine 1985, 38–39.) Juomisesta kieltäytyminen on rangaistavaa. H3 viittasi siihen, miten hänen oli juotava tai hän olisi muuten jäänyt yksin ja syrjäytynyt. H9 kertoi, miten hänen kaveripiirissään painostettiin muita juomaan. Naisista H4 totesi vaienneensa miespuolisten kavereidensa juhliissa huolensa runsaan alkoholinkäytön mahdollisista seurauksista, koska hän ei halunnut olla ilonpilaaja. Aineistossa miehet esiintyvät aloitteellisempina, ja heillä on hallitsevampi rooli juovassa yhteisössä. He määrittelevät sitä, millä tavalla alkoholiin tulee suhtautua, ja miten sitä tulee käyttää.

Miehet ovat olleet taipuvaisempia juomaan aluksi ryhmässä positiivisten tunteiden kohottamiseksi. Naisten alkoholinkäyttöön liittyy useammin ahdistusten käsittely eli psyykkisen tasapainon tavoittelu. (ks. Norberg et al. 2011) Aineistosta on havaittavissa, että naisten juomiseen on vaikuttanut miehistä poiketen esimerkiksi koettu seksuaalinen hyväksikäyttö ja lähisuhdeväkivalta. Sarkola ja Eriksson (2003) listaavat muiden muassa nämä naisten alkoholiongelmien taustalla oleviksi tekijöiksi. Muita syitä ovat esimerkiksi syömishäiriö, prostituutio, runsaasti alkoholia käyttävä kumppani, psykiatrinen sairastavuus, psyykelääkkeiden käyttö ja kuukautisia edeltävä oireyhtymä (2003, 95). Miesten ja naisten alkoholinkäytön eetoksilla ja symbolisilla merkityksillä on sävyeroja. Aineisto ei tue täydellisesti miehisen, humalahakuisen juomisen liittymistä ryhmän yhteenkuuluvuuden tunteeseen, mutta se on ilmeistä käytön alkuvaiheessa. Esimerkiksi H1 on pääsääntöisesti juonut yksin ja H6 on myöhemmin juonut enemmän työmatkoillaan, yksin ollessaan. Naiset eivät ole juoneet alussa ahdistusten käsittelyyn. Useat heistä ovat kokeneet väkivaltaa vasta parisuhteissaan, joten alkoholin merkityksen ja käyttötarkoituksen voi nähdä muuttuneen iän myötä.

Petri Huhtasen ja Kirsimarja Raitasalon (2010) mukaan naiset juovat miehiä useammin alkoholia ruoan kanssa. Miehet perustelevat juomistaan useammin janolla. Naiset noudattavat miehiä useammin tiettyä annosrajaa eli he lopettavat, kun heillä on vielä hyvä olla. Miehet sen sijaan kuluttavat useammin siihen asti, kunnes rahat loppuvat, anniskelupaikka menee kiinni, kaikki juomat on juotu tai he sammuvat. (2010, 240.) Aineistossa vain miehet puhuvat alkoholista janojuomana. Samoin velkaisimmat ovat olleet miehiä. Naiset ovat juomisensa ja rahankäyttönsä suhteen olleet sääntillisempiä, vaikka pahimmassa vaiheessa heidänkin elämänsä on pyörinyt juomisen ja humaltumisen ympärillä. Taustalla lienee yleisemmin kulttuuriin liittyvät historialliset sukupuolinormit ja eetos, jossa miesten rahankäyttö ja kulutustavat ovat olleet vapaampia ja rajoituksettomampia. Tähän saattaa liittyä historiallinen juonne: miehet olivat aiemmin vastuussa rahanansainnasta ja työnteosta, joten miehet alkoivat viettää naisia ennen vapaa-aikaa. Naiset olivat kotioiloissa ja vastuussa kodista ja lastenkasvatuksesta.

Sukupuolinormeissa ja naisten sekä tyttöjen alkoholiasenteissa on tapahtunut muutos viimeisten vuosikymmenten aikana. Antti Maunu ja Jenni Simonen (2010) käyvät läpi alkoholinkäyttötottumuksissa tapahtuneita muutoksia ja toteavat, että vasta 1990-luvun laadullisissa tutkimuksissa on alkanut korostua naisten ja tyttöjen juomisen humalahakuisuus, jota oli aiemmin pidetty miehisenä juomatapana ja arjesta irtautumisen tapana. Miesten he toteavat keskittyvän edelleen pikemmin juomiseen, kun naiset huomioivat myös juomisen puitteita, seuran dynamiikkaa ja muiden odotuksia. (Maunu & Simonen 2010, 87.) Humalahakuisuuteen näyttää liittyvän historiallinen ja kulttuurinen käsitys alkoholista tavoiteltavana miehisen vapauden symbolina. Nuorten ja naisten juomista on rajoitettu. Nuorilta alkoholinkäyttö on kielletty, joten he haluavat vapautua ikärajoituksista. Naisilta juominen ja erilaisiin anniskelupaikkoihin meneminen oli aiemmin rajoitet-

tua. He ovat halunneet vapautua sukupuolinormeista. Alkoholinkäyttöä koskevien sukupuolinormien muutokseen liittyy vuonna 1969 voimaanastunut alkoholilaki. Sitä ennen kieltolainjälkeisessä Suomessa juominen oli erityisen sukupuolittunutta. Naisten alkoholinkäyttö oli eristetty kodin ja perheen piiristä. Miehet kävivät juomassa porukassa, eikä naisia välttämättä miesseuraan hyväksytty. Vielä 1960-luvulla naisen ei ollut soveliasta käydä yksin ravintoloissa. Uuden alkoholilain myötä naiset saivat luvan alkaa käydä ravintoloissa myös yksin. Heidän juomatapansa ja -määränsä alkoivat hiljalleen muuttua ”miehisemmiksi”. (ks. Mäkelä et al. 2010.)

Norman K. Denzinin (1987) mukaan alkoholisti on säännöllisesti alkoholia juova henkilö, jonka ajasta lyhyempi tai pidempi tovi kuuluu muuttuneessa tietoisuudentilassa. Juojan suhde menneeseen on ongelmallinen, sillä hän ei kykene kohtaamaan sitä tai edes nykyhetkeä kunnolla. Juoja elää elämäänsä odottaen vapahtajaansa, humalaa. (ks. Denzin 1987, 18–19) Humalassa ajallinen tietoisuus muuttuu. Eletty hetki ei enää tapahdu välttämättä juuri kyseisellä hetkellä, vaan mennessä tai tulevaisuudessa. Aika ja myös osa kokemuksista saattavat muuttua unenkaltaisiksi, todelta tuntuviksi, mutta silti kuvitelluiksi. Samalla syy-seuraussuhteet hämärtyvät, eikä alkoholisti enää kykene olemaan varma, mitä tapahtui, milloin ja miksi. (Denzin 1987, 83–85.) Päihtyminen on toisinkokemista ja alkoholi sekä sen juominen ovat toisinkokemisen teknologian apuvälineitä. Se voidaan rinnastaa matkaamiseen (engl. *trip*), jolloin yksilö ei ole eikä kenties halukaan elää omassa arkitodellisuudessaan. Päihtymisen ja siitä seuraavan poissaolon muuttuessa pakottavammaksi, juoja on ikään kuin jatkuvassa lähtemisen ja palaamisen kierteessä. Hän odottaa aina seuraavaa lähtöä, joka viittaa eetoksena kulttuurisestikin merkittävään matkalla olemisen ja lähtemisen symboliseen merkitykseen. Alkoholi on tällöin teknologisenä välineenä ohjelmoitavissa itsestä ja arjesta poistumisen välineeksi. Se voi suorittaa haluttuja tehtäviä, esimerkiksi sukupuolista kanssakäymistä etsittäessä. Yksilön ei tarvitse olla paikalla rajallisena, ujona, arkana ja pelokkaana omana itsenään, vaan hän voi antaa alkoholin ottaa vallan ja suorittaa tarvittavat lähestymisyrietykset. Joskus ohjelmointi tuottaa toivotun tuloksen, vaikkei aina niin kävisikään. (vrt. Sihvonen 2001, 40–55.)

Toisinkokemisen teknologiaksi ajateltuna humala voidaan yhdistää uskonnolliseen kokeemukseen ja tarpeeseen kokea jotakin normaalikokemuksesta poikkeavaa, tuonpuoleista sekä itsen ulkopuolista. Juoppohulluus (*delirium tremens*) on äärimmäinen kokemus, jota ei ole selitettävissä maalaisjärjellä. Humaltumisen kokemus voi olla kuvailtavissa myös sanoilla mystinen (*mysterium*), vapisuttava tai pelottava (*tremendum*) ja kiehtova (*fascinations*) (vrt. Otto 1923 < Riis & Woodhead 2010, 54) Juuri toisinkokeminen saattaa olla motiivi alkoholinkäytölle, vaikkei siihen minkäänlaista pelkoa liittyisi. Mircea Eliaden (2003) mukaan uskonnollisella ihmisellä on tarve olla jossakin normaalin olemassaolon yläpuolella, kokea toisin. Uskonnollinen ihminen luo itsensä yhä uudelleen lähentymällä historiallisia, jumalallisia malleja ja korkeampaa tietoisuudentilaa. (Eliade 2003, 121) Humala on tulkittavissa minuuden valtaansa ottavan, ulkopuolisen voiman hyväksyntänä

eli jonkin ”toisen” vaikutuksen alla olemisena (Gomart & Hennion 1999, 221 < Demant 2009, 29). Aineistosta on purettavissa palasia jokaisesta näistä näkökulmasta. Jokainen niistä vaatisi uutta analyysiä ja toisenlaisia tutkimuskysymyksiä. H2:n vastaukset soveltuvat parhaiten esimerkiksi alkoholinkäytöstä toisinnäkemisen teknologiana. Hän kuvasi ensimmäisiä kokemuksiaan alkoholista kiehtovina ja välittömästi odotuksia herättäneinä. Vapautuminen oli niin voimakas tunne, että se vei hänet mennessään. Alkoholinkäytöstä tuli nopeasti toisteista ja runsasta. Pelko ei liittynyt suoranaisesti humalakokemuksiin, vaan kokemukseen ”toisen” vallassa olemisesta. Hän lopetti juomisen, kun häntä alettiin syyttää veriteosta, josta hän ei muista mitään. Syynä lopettamiseen oli pelko siitä, että hän menettäisi jälleen tietoisuuden ja tuo ”toinen” tekisi jälleen jotakin pahaa. Teknologiaksi ajateltuna humala ei vain saa kokemaan toisin, vaan myös toimimaan ja jonkin toimimaan juojan puolesta.

Humalahakuisen juomisen normeihin kuuluvat normien ylittäminen, tietoisuuden- ja ajantajun menettäminen. Juoja juo kunnes hän ei ole enää oma itsensä, vaan sen menettänyt. Zygmunt Baumanin (2008) mukaan konsumerismi on liiallisuuden, tuhlailun ja (itse)petoksen taloutta. Petos ei vihjaa kuitenkaan toimintahäiriöstä konsumeristisessä järjestelmässä, vaan pikemmin sen toimivuudesta. Liiallinen kulutus on tavoite. Kulutusyhteiskunta elää tyytymättömyydestä, jonka se itse aiheuttaa. Kuluttajat kasvatetaan asennoitumaan ja toimimaan hallitsevien halujen sekä toiveiden mukaisesti. Sisäistäessään järjestelmän arvot, kuluttaessaan yli oman tarpeensa, juodessaan itsensä kerta toisensa jälkeen humalaan, heistä tulee vaarattomia vallitsevalle yhteiskuntajärjestykselle – sekä sen sisällä esimerkiksi alkoholiteollisuudelle ja alkoholista elantonsa saaville yrityksille – ja sen ehtymätön voimavara ja uusintaja. (Bauman 2008, 152–153.) Humalaan itsensä juovat uskovat humaltumisen tarpeeseen ja liiallisen sekä tuhlailevan juomisen tekevän heidän elämästään parempaa. Tässä uskossa humalaan itsensä juovat eivät ole uhka yhteiskuntajärjestykselle, mutta ilmeistä on, että he luovat uhan itselleen ja muille. Humalaan tai tietoisuudenmenetykseen tähtäävä juominen luo taloudellisia menestysedellytyksiä teollisuudelle ja elinkeinoelämälle, mutta kuten H3:n esimerkki kuvasi, eetokselisesti se saattaa ajaa juojan velkoihin, joista hän ei selviä.

Bruce K. Alexanderin (2008) mukaan vapaamarkkinayhteiskunta vaatii psykososiaalisia uhrauksia taloudellisen voiton nimessä. Tästä seuraa, että osa yksilöistä ajautuu syrjään sosiaalisesta ja etsimään turvaa materiaalisesta. Materiaalin – myös alkoholin hengen – lupaus on houkutteleva ja siihen on helpon saatavuuden vuoksi helppo tarttua. Tuohon henkeen ja lupaukseen uskomisen johtaa kuitenkin väistämättä ”hengen” köyhyteen, koska kaikki toive ja usko on materiaalisen kulutuksessa, sen kyvyssä tehdä elämästä parempaa. (Alexander 2008, 250.) Alkoholinkäyttöön sisältyy erinäisiä lupauksia, mutta niiden lupauksen seuraukset ovat nähtävissä yksilöllisessä kärsimyksessä: taloudellisina, psyykkisinä, sosiaalisina ja terveydellisinä oireina. Alkoholinkäyttö on aloitettu siksi, että yksilöt eivät syrjäytyisi ja kärsisi, vaan heillä olisi yhteisön tuki ja turva. Humalahakui-

nen juominen on liittynyt hauskanpitoon ja muihin myönteisiin arvoihin sekä odotuksiin. Ajan kuluessa kaikki haastatellut ovat juoneet yksin. He ovat ajautuneet syrjään sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, ja heidän tuekseen sekä turvakseen on jäänyt alkoholi.

Alkoholisoituminen purkaa sosiaalisuutta ja samalla juhliminen muuttaa muotoaan. Juhlaa ei tarvita, juominen riittää. Sitä motivoivat esimerkiksi psyykinen pakottavuus, tapojen pinttynisyys, nousuhumalan tavoittelu, alkoholinkäytöstä itsestään seuraava psykofyysinen oirehdinta tai yksinäisyyden tunteet. Humalahakuisen juomisen merkitykset alkavat purkautua raitistumisen myötä. Entiset juojat alkavat elää jälleen useammin tietoisina ympäristöstään ja tunteistaan. H8 kertoi lopettaneensa juomisen isyyden myötä. Hän kuvasi, miten raitistumisen alkuaika oli vaikeaa, koska tietoisuuden tiellä ei ollut minkäänlaista peittoa tai sumenninta. Elämä oli otettava vastaan ”raakana”, ja samalla kaikki lapsuuden ajan ahdistukset palasivat. Humalahakuisen juomisen voi nähdä hänen kohdallaan tavoitelleen menneisyydestä irtautumista. Yleisempänä kulttuurisena eetosena tässä voisi nähdä pyrkimyksen ajasta ja tietoisuudesta vapautumiseen.

Humalahakuinen juominen edellyttää runsasta alkoholinkulutusta, joka aiheuttaa mahdollisen hallinnan- ja tajunnanmenetyksen sekä pahimmillaan ennenaikaisen kuoleman. Tavoitteena on tietoisuuden tai minuuden menetys. Yleisesti hyväksyttynä käytäntönä humaltuminen viittaa vapautumiseen minuudesta, tietoisuudesta, rahankäytön hallinnasta, ajasta ja useista muista rajoittaviksi koetuista tekijöistä. Toisteisena käytäntönä ja rutiinina humaltumisen voidaan tulkita liittyvän Alasuutarin ja Siltarin (1983) tulkinnan mukaisesti miehiseen vapauden kokemukseen. Alkoholinkäyttö symboloi vapautumista.

4.2 Kielloista ja rajoituksista vapautuminen

Kaikki aineiston haastateltavat ovat aloittaneet alkoholinkäytön ennen laillista ikärajaa. H7 aloitti käytön nuorimpana eli alle 10-vuotiaana. Muut ovat aloittaneet viimeistään 16-vuotiaana. Ikärajoitukset ja alkoholia koskevat kiellot eivät ole estäneet alaikäisiä juomasta. Äitien, vaimojen ja tyttöystävien pyrkimykset hillitä isien, miesten ja poikaystävien juomista eivät ole olleet tuloksellisia. Miksi? Eetos juomisen aloittamiseen varhaisella iällä näyttää tavalla tai toisella liittyvän rajoituksista vapautumiseen.

Danesin (2008) mukaan kiellot tekevät kielletystä toiminnasta kapinallista, vaarallista, poikkeavaa, kiehtovaa, seksikästä ja hauskaa (Danesi 2008, 5). Kielloista ja rajoituksista vapautuminen mahdollistuu vain niiden olemassaolon vuoksi. Sen sijaan, että kiellot rajoittaisivat tehokkaasti, ne vaikuttavat pikemmin luovan houkutuksia ja myönteisiä odotuksia. Alkoholi saa erityisen kulttuurisen ja symbolisen merkityksensä rajojen ylityksissä. Käytön aloittaminen saa symbolisen merkityksen kapinallisuutena vallitsevia rajoituksia vastaan ja vapautumisena niistä. Tämä on havaittavissa valtaosassa haastatelluista ja juuri suhteessa varhaiseen alkoholinkäytön aloittamiseen.

Alkoholinkäytön kannalta ensimmäinen ja tärkein lähtökohta on, että alkoholia on tarjolla. Kukaan haastateltavista ei mainitse, että heidän ensimmäiset alkoholijuomansa olisivat olleet itsevalmistettuja, vaikka varmasti joissakin tapauksissa näinkin on. Käytön aloittamiseen on liittynyt aina rahallinen satsaus. Jos juoja hankkii juomansa itse, hänellä on oltava rahaa, jolloin hän tekee tietoisien kulutusvalinnan. Hänen symbolinen eleensä viittaa siihen, että hän on itsenäinen ja taloudellisesti riippumaton toimija. Kun juoma on muiden hankkimaa ja tarjoamaa, ensimmäistä kertaa juova on riippuvainen muiden rahoista. Juomien tarjoaja osoittaa symbolisella eleellään anteliaisuutta ja reiluuutta. Tarjoajan eleessä korostuu yhteenkuuluvuuden tunne ja pyrkimys vapauttaa muut liittymään yhteisöön, jossa juodaan.

Käyttö mahdollistuu rahalla. Raha on ristiriitaisesti niin riippuvuuden kuin vapauden symboli. On syytä erottaa kaksi symbolista ja rituaalista suhdetta rahan sekä alkoholinkäytön välillä. Niin kauan kuin yksilö juo muiden rahoilla ja tarjoamia juomia, hän ei missään välissä sitoudu rahallisesti valintoihinsa. Hänellä saattaa olla tarjoajan oikeus käyttää tarjottua alkoholia. Kun tarjoaja lopettaa tarjoamisen, käyttöoikeus päättyy. Jos juojalla taas on tarpeeksi rahaa ostaakseen itselleen juomia, hän on rahallisesti sitoutuneempi kulutusvalintoihinsa. Hänen päätösvallassaan on myös se, tarjoaako hän muille, ja osoittaa siten omaa anteliaisuuttaan tai kitsauttaan.

Desmond Morrisin (1998) mukaan yhdessä humaltuminen on eräänlainen jaettu kemiallinen päiväuni, joka on tuottanut ruoista tai muista juomista poikkeavaa elinvoimaista yhteenkuuluvuudentunnetta: ihmiset, jotka ovat juoneet yhdessä, ovat myös pysyneet yhdessä. (Morris 1998, 2.) Aineiston pohjalta tämä on havaittavissa alkoholinkäytön alkuvaiheessa. Juominen on lähentänyt ihmisiä, mutta myös loitontanut. Tällä viitataan siihen, että vanhempien asenteet ovat voineet joko ristiriitaisia tai etäällä kaveripiiriin asenteista. Kaveripiirissä juomisen aloittamiseen on liittynyt odotuksia ja humaltuminen on ollut tavoiteltavaa. Äidit tai vanhemmat ovat useassa tapauksessa suhtautuneet kielteisesti lastensa humalajuomiseen, vaikka olisivat hyväksyneet maistelun. H7:ää lukuun ottamatta kukaan ei ole juonut vanhempiensa seurassa. Hänkin on juonut vain isänsä seurassa. Humaltuminen on symbolinen rajanylitys, jossa lapset irrottautuvat vanhemmis-taan ja samalla lapsuudestaan. Heistä tulee itsenäisempiä ja aikuisempia, eivätkä he enää ole samaan tapaan vanhempiensa tahdonalaisia kuin aiemmin.

Alkoholismien kehittymisen kannalta on oleellista, että käyttö lisääntyy. Lapsiin kohdistuvien sosiaalisten normien on rikkouduttava ja käytön on ylitettävä juomiseen liittyvät kohtuullisen kulutuksen normit. Maistelijasta ei vielä tule alkoholinkuluttajaa, eikä varsinkaan suurkuluttajaa. Siten maistelu on epäonnistunutta tai puutteellista kulutusta, joka on korjattavissa juomalla ja kuluttamalla enemmän. Kulutus osoittaa sitoutumista ryhmän eetokseen ja sille tärkeisiin symboleihin: rahaan, alkoholiin ja humalaan. Näihin arvoihin sitoutuminen saa aikaan yhteiskunnallista liikehdintää. Pyrkimys kuluttaa enemmän

on teollisen ja kaupallisen ajan oire. Alkoholista on toki käytetty runsaasti eri kulttuureissa jo ennen teollista aikaa, mutta massatuotetun alkoholin myötä sen symbolinen luonne on muuttunut ja runsaasta alkoholinkäytöstä on alkanut seurata sosiaalisia sekä terveydellisiä ongelmia. Alkoholipolitiikan kehitystä motivoi 1800-luvun lopulla huoli alkoholinkäytön negatiivisista vaikutuksista ja pyrkimys kohti yhteistä hyvää. Tarkoituksena oli vähentää alkoholihaittoja luomalla erilaisia alkoholinhankintaan ja -valmistukseen liittyviä rajoituksia. Niiden tavoitteena oli suojella ihmisiä alkoholihaitoilta, jotka eivät liittyneet niinkään käsityksiin alkoholista ravintoaineena tai uskonnollisiin rituaaleihin kuuluvana juomana. Sen sijaan ne ovat koskeneet erityisesti väkevää alkoholia teollisesti tuotettuna ja massojen kuluttamana nautinto- sekä päihdeaineena. (Babor et al. 2003, 95–139; Heath 2000, 181–188.)

Muutaman vuosisadan kuluessa kulttuurin teollistumisen ja kaupallistumisen myötä alkoholista tuli arkipäiväinen juoma. Samaan aikaan sen valmistusta pyrittiin standardisoimaan. Se annettiin elinkeinoelämän ja teollisuuden tehtäväksi. Kotivalmisteiset juomat saattoivat olla erilaatuisia, joten teollisesti tuotetut juomat koettiin turvallisemmiksi ja tasalaatuisemmiksi. Alkoholiteollisuus itse oli tukemassa rajoituksia, jotka koskivat esimerkiksi kotipolitoisten alkoholien valmistusta. Syyt olivat taloudellisia. (Kuusi 1952, 59–70; Peltonen 1997, 35–38)

Alkoholista on viimeisen sadan vuoden aikana tullut kulttuurinen itsestäänselvyys, väärinkäytetty ja -ymmärretty lääkeaine, jolla on lääkitty lähes mitä tahansa vaivaa, on kyse sitten ollut arkipäivän pienistä vastoinkäymisistä, pettymyksistä ja rasisuksista, tylsyydestä, rahattomuudesta, onnellisuudesta tai menestyksestä. Kaikki syyt juomiseen ovat perusteltuja. Kun vaivoja ei ole, alkoholi ei kuitenkaan enää lääkity ja auta, vaan alkaa aiheuttaa sosiaalisia, taloudellisia, terveydellisiä ja psyykkisiä ongelmia, jotka eivät koske vain yksilöitä, vaan myös yhteiskuntaa. Alkoholin koetut haittavaikutukset huolestuttivat kansaa useissa maissa 1800-luvulla ja saivat kansalaiset liikkeelle. 1900-luvun alussa ja ensimmäisen maailmansodan alla raittius oli Suomessakin yleistä ja kieltolaki ajatus tuntui yhdistävän niin suomalaisia kuin useampaa muuta kansaa. (ks. Peltonen 1997, 83–88) Kieltolaki ja kulttuurin kaupallistuminen näyttävät tuottaneen yhdessä juuri päinvastaisen vaikutuksen kuin 1900-luvun alussa toivottiin.

Zygmunt Baumanin (2002) mukaan ihmiset kaipaavat vapautta. Vapautuminen ei kuitenkaan ole välttämättä hyvä asia. Kulutusyhteiskunnassa ihmisiä ajetaan tietoisesti harhaan. Heitä huiputetaan ja houkutellessaan lupaamalla vapautta, joka on kuitenkin keinotekoinen. Haaste on, että ihmiset pitävät helposta ja helposti saatavilla olevasta vapaudesta. He eivät välttämättä halua kuulla totuutta orjuudestaan ja vapautumisestaan. (2002, 24–27.) Tarve vapautua kielloista ja rajoituksista yhdistää ihmisiä. Lupaus vapaudesta on jotakin, johon yksilöt jäävät helposti koukkuun, on kyse alkoholista tai jostakin muusta toiminnasta. Näin esimerkiksi anorektikko voi kokea anorektisen elämäntyylin vastarinnaksi.

Se on vapautumista alistetusta elämästä. Vapaus koettaa siitä, että voi toteuttaa omaa, esimerkiksi anorektista elämäntyyliään menestyksekkäästi. (Hepworth 1999, 60.) Aineiston pohjalta alkoholinkäytön aloittamisesta lähtien on havaittavissa, miten raha on kulutuksen vapautumisen lähde ja vapauden symboli. Rajoituksista ja kielloista vapautuminen on yhdistettävissä kykyyn kuluttaa rahaa. Eetoksena tämä on nähtävissä siinä, että esimerkiksi H7 sijoitti rahojaan moottorikulkuneuvoihin, joita hän ei tarvinnut ja raittiusensa aikanakin alkoholiin. H8 on sijoittanut rahojaan rahapeleihin. Toiveena on ollut, että rahallisten sijoitusten kohde tuottaisi lisää vapautta kielloista ja rajoituksista.

4.3 Alkoholi vapauttajana

Vapautuminen tulee kategoriana toistamiseen esiin työ- ja vapaa-ajan suhteessa. Työaika on normitettua, rajoitetun kuluttamisen aikaa. Työhön liitetään käsitteet velvollisuus, keskittyminen ja vakavasti ottaminen. (vrt. Hochschild 1983, 17–21) Nämä käsitteet eivät ole kuitenkaan vain työlle annettuja, vaan myös vapaa-aikaan liitettjä. On kyse sitten työ- tai vapaa-ajasta, humaltuminen on kiellettyä, kun on velvollisuuksia hoidettavana. Tämä on juojien itsensä hyväksymä käytäntö varsinkin työhön liitettynä: jos työrutuaalien merkitys kyseenalaistetaan eli työ suoritetaan huonosti tai töihin ei saavuta, rahanansaintaan liittyvät merkitykset kyseenalaistuvat samanaikaisesti. Huonosti tehdystä työstä voi seurata irtisanominen ja palkkatulojen loppuminen. Rahapalkka mahdollistaa alkoholinkäytön vapaa-ajalla, joten työn merkitystä ei tule aliarvioida tai kyseenalaistaa.

Vapaa-ajalle siirtyminen on vapautumista velvollisuuksista, keskittymisestä ja vakavasti ottamisesta. Joseph Gusfieldin (1987) mukaan alkoholinkäyttö asettuu symboliseksi erottimeksi työ- ja vapaa-ajan välille. Työn vaatimukset ovat kovia ja työntekijää valvotaan. Hänen on hillittävä itseään ja kulutustaan sekä keskityttävä työhön. Työviikot, viikonloput ja lomat määrittyvät selvästi toisistaan erotettavissa oleviksi ajanjaksoiksi. Työaika on organisoitua aikaa, jota juominen purkaa. Vapaa-ajallaan yksilöt ovat vapaita tarkkailusta ja keskittymisen pakosta. He voivat käyttää vapaa-aikaansa haluamallaan tavalla, joten juominen toimii aikaan liittyvien asenteiden ilmaisuna. Vapaa-ajasta tulee *jumalallista*, pyhitettyä ja palvelon mahdollistavaa aikaa. (1987, 74–84.) Gusfieldin tekemä ero tulee aineistossa toistuvasti esiin. Kaikki vapaa-ajat ovat olleet alkoholinkäytön aikaa. Haastatelluista osa tunnusti olleensa myös humalassa töissä, mutta kukaan ei tunnustanut juoneensa työaikana. H1:n varsinaisen työpäivän jälkeinen juominen paperitöiden sivussa on rajatapaus. Työn käsitteellistäminen vakavasti otettavana ja keskittymistä vaativana velvollisuutena viittaa työtä koskevaan eetokseen: vapaata elämää rajoittava työ, ja siitä ansaittava rahapalkka mahdollistavat vapaa-ajan sekä juomisen vapauden.

Max Weber (1990) toteaa analyysissään protestanttisesta työetiikasta ja sen vaikutuksesta kapitalismiin, että protestanttiset käsitykset vaikuttavat työn ja vapaa-ajan järjestykseen: työtä on tehtävä itsetarkoituksellisesti. Tämä ei ole perusteltavissa vain palkalla, vaan syn-

tyneellä kilpailuhengellä, jossa työ on otettava vakavasti ja kutsumuksena. Yksilöt, jotka eivät näissä pyrkimyksissä pärjää, joutuvat väistämättä häviölle tai ulos pelistä. (1990, 44–49) Pelko työpaikan ja ansioiden menetyksestä saa runsaamminkin vapaa-ajallaan juovan tekemään työtä. Tämänkaltainen asennoituminen on havaittavissa myös suhteessa vapaa-aikaan ja juomiseen. Juominen on erinäisistä syistä mahdollista ottaa vakavasti ja psyykkisessä pakottavuudessaan tulkittavissa juojien kutsumukseksi tai velvollisuudeksi. Vapaa-aika, kuten viikonloput ja loma-ajat painottuvat aineistossa ja tilastoissa alkoholinkulutuksen huippuaikoina (ks. Mustonen et al. 2010, 57–58). Tutkimuksissa on todettu myös moneen otteeseen, että mitä enemmän vapaa-aikaa, sitä enemmän alkoholia käytetään (ks. Heath 1987, 34; Mustonen et al. 2010, 55). Tämä tulee esiin H1:n eläkkeelle jäämisen, H4:n työttömyyden alkamisen ja H5:n sairasloman yhteydessä. Teemu Tairan (2006b) mukaan joissakin tapauksissa alkoholismi saattaa olla seurausta liian voimakkaasta omistautumisesta menetyille työlle (2006b, 147). Työn menettäminen voi lamauttaa ja passivoida osan ihmisistä, mutta toisten vapaa-ajassa saattaa olla työnomaisuutta, joka eroaa selvästi harrastamisesta (2006b, 115). H7 huolehti työttömänä läheistensä asioista ja H9 pelasi vakavahenkisesti tietokonepelejä, joskus myös rahaa vastaan. Heidän vastauksissaan on havaittavissa, miten työnomaisuus hillitsi alkoholinkäyttöä, kunnes he päättivät juoda ja ottaa vapaata vapaa-ajankin vakavahenkisyydestä.

Vapaa-aikaan ja alkoholinkäyttöön liittyvät motivaatiot sekä eetokset antavat symbolisen merkityksen humaltumiselle. Peter Strombergin (2008) mukaan alkoholinkäytön aloittamista voidaan luonnehtia eräänlaiseksi leikiksi. Siihen ei sisälly materiaalista päämäärää, eikä siitä saa taloudellista hyötyä kuten työnteosta. Sitä ei oteta vakavasti ja leikkijä uppoutuu rituaalisesti leikin maailmaan, joka on tavallisen arkikokemuksen yläpuolella. Hänen tavoitteenaan on vain viihtyä. (2008, 430–434.) Alkoholia on käytetty hauskanpidon yhteydessä ja rohkaisuna sosiaalisissa tilanteissa. Juomisen symbolinen merkitys heijastuu käsityksiin iloisista, hauskoista, rennoista ja mukavista juojista. Aineistosta käy hyvin ilmi, miten haastateltavat ovat samastuneet näihin merkityksiin. Alkoholinkäytön alkuvaiheessa he ovat kokeneet olevansa iloisempia, mukavampia, hauskempia ja rennompia. Sosiaalisissa tilanteissa juoja saattaa koettaa vielä erikseen korostaa myönteisiä merkityksiä. Hän voi olla iloinen voittaakseen kanssajuhlijoiden huomion ja saadakseen aikaan myönteisiä tunteita ihmisissä, joista hän pitää. (Hochschild 1983, 62.) Leikin ja juomisen rituaalinen merkitys vaikuttaisi olevan jotakuinkin samankaltainen. Ne korvaavat toinen toisensa. Juominen lisääntyy kun leikit ja harrasteet vähenevät. Lisäksi humaltuminen on leikin tavoin arkikokemuksen yläpuolella ja rajoituksetonta.

Yksinjuomiseen ei liity yhteenkuuluvuuden tunnetta ja joitakin sosiaalisesti jaettavia merkityksiä, kuten hauskanpitoa. Sosiaalisen piirin ulkopuolella alkoholinkäytössä korostuvat henkilökohtaiset ja psyykkiset merkitykset. Alkoholia on käytetty lääkityksenä ahdistukseen, stressiin, ujouteen ja tylsyyteen. Nähtävissä on sosiaalisesti ylläpidettyjen merkitysrakenteiden rinnalla toisenlainen yleinen kaava tai eetos: päihteetön elämä koetaan

myös henkilökohtaisesti puutteelliseksi tai rajoittuneeksi. Gregory Bateson (2000) kuvaa, miten alkoholismi voi kehittyä paikkaamaan yksilön heikkouksia ja puutteellista elämää. Alkoholismi voidaan tulkita henkilökohtaiseksi alistumiseksi ja elämän antamiseksi *korkeammalle voimalle*. (Bateson 2000, 310, 327–328.) Tämä teoria vaikuttaa pitävän sisälleen vuosituhansia vanhan alkoholin henkiselitysmallin. Se on edelleen vallalla alkupe räiskansojen keskuudessa, mutta näkyvissä myös suomalaisessa arkikielessä. (ks. Apo 2001, 67.) Juominen on uskoa, hengen ottamista sisään. Samalla valta elämästä annetaan juomalle, jolloin juoja itse vapautuu vastuista (2001, 68). H2 ja H8 ovat, jos asian niin haluaa ilmaista, ”alistuneet” ensimmäisestä humaltumiskerrastaan lähtien päihtymiselle tai sen tarpeelle. Heidän tapauksissaan koettu vapautuminen on ollut välittömästi riippuvuutta aiheuttavaa. Sillä hetkellä, kun he ovat vapautuneet, he ovat sotkeutuneet merkitysten verkkoon ja jääneet sen vangiksi (vrt. Geertz 1973, 4–5).

Tutkimusten mukaan alkoholinkäyttöä koskevat odotukset syntyvät jo ennen kymmenen vuoden ikää (Seppä 2003, 91). Alkoholimainonnalla on todettu olevan vaikutusta alkoholinkäyttöä koskevien myönteisten asenteiden kehittymiseen. Tämän ajatellaan johtuvan mainonnan välittämistä myönteisistä mielikuvista ja puutteellisista alkoholia koskevista tiedoista. Se toimii eräänlaisena ilosanoman julistajana, lupausten antajana, johon myös nuoret kuluttajat uskovat. (ks. Babor et al. 2003, 174–178; Sauna-aho 2005; Järvinen & Varamäki 2010, 12–13) Nuorten alkoholinkäyttöön ja sen haittoihin on kyetty vaikuttamaan rajoittamalla mainontaa (Järvinen & Varamäki 2010, 27). Nähdäkseni lasten ja nuorten alkoholinkäyttöön liittyy alkuvaiheessa halu vapautua rajoitteista ja kielloista. Käyttö alkaa salaa ja siihen saattaa liittyä kokeiluhalun lisäksi kapinointia kodin asenneilmapiiriä vastaan. Mainontaa ei mainita missään haastattelussa. Pikemmin ilosanomaa ja lupauksia ovat levittäneet muut ihmiset, erityisesti läheiset kaverit. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa jaetut merkitykset korostuvat motivaatiossa aloittaa juominen, pääsääntöisesti ilman parempaa tietoa siitä, mitä alkoholi on ja millä tavalla se vaikuttaa.

Vapaa-ajan juomistilanteet luovat puitteita ja mahdollisuuksia uusien suhteiden luomiseen sekä olemassa olevien ylläpitoon (Maunu & Simonen 2010, 88). Työajan ajatellaan olevan hierarkkista ja rajoittavaa, mutta vapaa-ajalla on omat, juomiseen liittyvät, vakavasti otettavat sosiaaliset hierarkiansa. Haastatellut ovat lähes poikkeuksetta aloittaneet alkoholinkäytön kaveriseurassa. H3 kertoi, että hän pelkäsi jäävänsä yksin ja syrjäytyvänsä, jos hän ei joisi. H4 viittasi taas siihen, miten juomattomiin saatettiin suhtautua ilonpilaajina. H9 muisteli, miten hänen kavereidensa keskuudessa kaikilta, jotka eivät juoneet, tivattiin syytä juomattomuuteen, ja heitä painostettiin juomaan. Useammassa muussa haastattelussa tuli ilmi, etteivät raittiit vain sopineet heidän seuraansa. Haastatellut ovat uskoneet siihen, että juomalla he saavat seuraa ja hyväksyntää, kun juomisesta kieltäytyjät torjutaan ja jätetään yksin. Haastatteluissa ilmenneen yleisyytensä vuoksi, tässä on nähtävissä haastateltujen keskuudessa yleisempi maailmankuvallinen merkitysrakenne, jonka pohjalta juomisen aloittaminen ja jatkaminen ovat erityisen hyvin moti-

voituja. Juomisen merkitykset omaksutaan kuitenkin yksilöllisesti. Mitä pakottavampaa juominen on ja mitä vaihtoehtottomampia alkoholiin liittyvät merkitykset ovat, sitä vaikeampaa juojan on ymmärtää, minkä vuoksi raitis ei halua vapautua ja pitää hauskaa, ottaa alkoholia vastaan eräänlaisena vapahtajana.

4.4 Raha vapauttajana

Alkoholi saa haastateltujen vastauksissa merkityksen sosiaalisena ja henkilökohtaisena vapauttajana. Haastateltavista H2, H5, H7 ja H8 tekivät suoria viittauksia siihen, että alkoholi on tavalla tai toisella vapauttanut heidät. Vapautensa saamiseksi he ovat olleet riippuvaisia alkoholin saatavuudesta, joka taas puolestaan riippunut rahasta. H8 ja H9 kertoivat, miten varsinkin nuorena ja tulottomana rahattomuus on ollut este päihteen saamiselle ja päihtymiselle. Aineiston perusteella on perusteltua väittää, ettei kukaan vapaudu tai alkoholisoitu ilman rahallista panostusta.

Mary Douglasin (1979) mukaan rahan arvo on puhtaasti kulutusrituaaleissa vahvistettavaa ja symbolista. Sillä on arvoa vain niin kauan kuin siihen uskotaan. (1979, 69–70.) Raha on kulttuurinen symboli, jolla on sosiaalisesti jaettu, hyväksytty ja ylläpidetty merkitys. Se on itsestäänselvyys tai Geertzin sanoin *itsepäinen fakta*, joka siirtyy sukupolvelta toiselle. Siihen sisältyy luovaa voimaa, jonka ympärille kehittyy erilaisia toimia varten paikkoja ja objekteja. (ks. Geertz 1973, 111) Rahataloudessa baarit ja Alkot ovat paikkoja, joihin mennään yhdestä syystä, vaate- ja kenkäkauppoihin toisesta. Raha on keino päästä käsiksi niiden tarjoamiin tuotteisiin. Niin ollen rahattomuus rajoittaa yksilön pääsyä esimerkiksi humalaan. Rahaan liittyy lupaus ja toive vapautumisesta.

Minna Ruckensteinin (2013) mukaan lapset omaksuvat vanhemmiltaan rahan ja talouteen liittyviä käsityksiä sekä asenteita. Lapset tulevat perhetaustoista, joissa taloudelliset edellytykset ja suhteet talouteen ovat erilaisia, joten heille raha sekä kulutus merkitsevät eri asioita. Siinä missä vähävaraisten perheiden lapset elävät puutteessa ja epävarmuudessa, varakkaampien perheiden lapset elävät yltäkylläisyydessä ja itsestäänselvyudessa. Lapset oppivat myös, miten taloudellisilla satsauksilla on merkitystä kaveripiiriin tai haluttuun joukkoon kuulumisen kannalta. (2013, 69–82) Rahan symbolinen arvo ja merkitys opitaan varhain. Puutetta tai taloudellista rajoittuneisuutta kokevat saattavat nähdä rahan ja halutun kulutuksen kaukaisena unelmana sekä tavoitteena.

Raha ei ole vain vaihtoarvoa sisältävä symboli, vaan erityisen voimakas statussymboli, henkilökohtaisen ja yhteisöllisen kunnioituksen objekti (Riis & Woodhead 2010, 154). Kuluttamalla rahaa yhteisiin harrasteisiin tai nautintoihin saadaan osaksi arvostusta ja paikka ryhmässä. Raha ja kulutus yhdistävät ihmisiä. Samaan aikaan ne voivat purkaa sosiaalisia suhteita. Taloudellinen epävarmuus ja taloudelliset rajoitteet saattavat aiheuttaa sen, että kaikkia ryhmän jäseniä ei hyväksytä kulutusrituaaleihin, jos he eivät sijoita

omia rahojaan niihin. (Douglas & Isherwood 1996, viii, xxii.) Haastatteluissa tämä tulee esiin parhaiten silloin, kun juojilla ei ole ollut rahaa. Rahattomille on tarjottu juomia, jolloin he ovat olleet riippuvaisia muiden rahoista. Kaikki eivät ole kokeneet sitä miellyttäväksi. Juojien on täytynyt sisäistää eetos tehdä töitä ja hankkia itse rahansa kulutustaan varten. He luopuvat osasta vapauttaan ansaitakseen vapauden kuluttajina ja kuluttajaryhmän jäsenenä. H3:n esimerkki pelosta juomattomuuden vaikutuksesta yksinjäämiseen ja syrjäytymiseen seuraa tätä logiikkaa. Voidaan puhua eetoksesta ansaita rahaa. Rahanansaintakeinoilla ei ole merkitystä, koska suhde rahaan osoittautuu useassa tapauksessa eri elämäntilanteissa käytännölliseksi: mikä tahansa keino, jolla yksilö saa rahaa, on hyvä ja toimiva. Useat haastatelluista toivat esiin, että he hankkivat rahaa myös muilla tavoin kuin tekemällä laillista työtä. He ovat esimerkiksi valmistaneet ja myyneet alkoholia, vievät rahaa muiden taskuista, pelanneet rahapelejä, tehneet pimeää työtä sekä nauttineet sosiaalietuuksia. Rahan ollessa elämän perusedellytys, kyse on eräänlaisesta eloonjäämiskamppailusta, jossa kaikki keinot ovat sallittuja. Lailla voidaan kieltää osa rahanansaintakeinoista, mutta ihmiset kaipaavat vapautta ja ovat valmiita epätoivoisiin tekoihin vapautensa vuoksi.

Rahassa on luovaa voimaa, koska sen tarve on pakottava. Mitä enemmän rahaa kulutetaan, sitä enemmän rahaa tarvitaan. Esimerkiksi alkoholin- ja huumeidenkäytön sekä uhkapelelaamisen väliltä on löydetty yhteys. Alkoholin suurkuluttajat käyttävät kahdeksan kertaa raittiita useammin huumeita ja ovat noin kaksi kertaa alttiimpia rahapelaamiselle kuin raittiit. (Hakkarainen et al. 2010, 265–266, 269.) Kanadassa uhkapelejä koskenutta lainsäädäntöä löysennettiin eli niiden pelaamista helpotettiin. Sosiaaliset epäoikeudenmukaisuudet vähenivät, mutta peliongelma ei. Se pikemmin muutti muotoaan. Hallitus tuli riippuvaiseksi pelituloista pitääkseen verotusta alhaisempana ja lisäsi pelikoneiden määrää julkisilla paikoilla. (Alexander 2008, 71–72.) David T. Courtwrightin (2002) mukaan valtioiden toimintakyky on sidottu rahaan, ja ne ovat *veroaddikteja* (2000, 155–159). Lisäksi addiktioiden hoitoon tähtäävät palvelut lisääntyivät nopeasti sen jälkeen, kun addiktio-ongelmasta ja sen yhteiskunnallisista haitoista tultiin tietoisiksi. Kansanterveydelliseen ongelmaan ja sen korjaamiseen tarvittiin esimerkiksi alkoholismiin erikoistuneita työntekijöitä, kuten sosiaalityöntekijöitä ja terapeutteja. Tästä syntyi oma teollisuudenhaaransa, jota voidaan kutsua *hoivateollisuudeksi* (vrt. Courtwright 2002, 108, *drug-treatment industry*). Valtiot ovat riippuvaisia verorahoista ja luovat edellytyksiä addiktioille tai yksilöiden kokemuksille vapautumisesta. Addiktit puolestaan ovat riippuvaisia valtioiden tuottamista hyödykkeistä ja palveluista, kuten terapiasta. Addiktien rahalliset sijoitukset vaikuttavat myös tuotantopaineeseen. Alkoholismissaan kyse ei ole lopulta vain alkoholismista, vaan useiden yhteiskunnallisten, myös raittiiden toimijoiden elannosta. Alkoholismista onkin helpompaa vapautua kuin rahasta.

Alan Aldridge (2000) lainaa Karl Marxin (1970) kuuluisaa lausahdusta sitä, että uskonto on kansan opiumia. Uskonto on opiaatti eli kipulääke, joka poistaa epävarmuuden ja

keventää taakkaa. Uskonto ei ole kuitenkaan kulttuurisesti universaali, vaan luokkayhteiskunnan tuote. (2000, 62; Riis & Woodhead 2010, 62) Mikä sitten määrittää uskonoksi? Onko tämän näkemyksen mukaan mikä tahansa kulttuurinen kipulääke uskonto? Teologi Harvey Cox kirjoittaa *Atlantic*-lehdessä julkaistussa artikkelissaan, että kapitalismissa on myyttinen alkuperänsä ja se käyttäytyy uskonnon tavoin. Sillä on oppinsa synnistä ja lunastuksesta, käsityksensä uhrauksesta ja pelastuksesta. Kuten uskonnot, kapitalismi luo ahdistusta, joihin se itse asettautuu tarvittavaksi vastaukseksi. (Cox 1999; Hochschild 2003, 144–145; Alexander 2008, 256) Raha on kulutuksen mahdollistava lääke kapitalistisiin ahdistuksiin ja kulutus on tie henkilökohtaiseen pelastukseen (Dunn 2008, 8–9). Rahan luomat rajoitukset ovat saaneet haastateltavatkin kaipaamaan vapautta. Eetoksena tämä näyttää viittaavan siihen, että rahaa käytetään silloin kuin sitä on. Rahankuluttamisesta tulee äärimmillään yleinen kaava, jolloin rahaa käytetään myös luotoksi silloin, kun sitä ei ole. Pyrkimys on vapautua ahdistuksista, ovat ne sitten psyykkisiä, rahaan tai sosiaaliseen elämään liittyviä. Coxin ajatusta seuraten raha on rahataloudessa kipujen ja epävarmuuden poistaja, joka antaa tunteen varmuudesta ja vapaudesta. Se on eräänlainen vapahtaja, toiveiden toteuttaja ja lupauksen täyttävä.

Kivut ja puutteet ovat yksilöllisesti koettuja. Ne vaikuttavat yksilöiden kokemukseen oman elämänsä laadusta. Alkoholinkäyttäjät, erityisesti alkoholin suurkuluttajat, kokevat olonsa raittiita useammin yksinäiseksi. Raittiit ovat mitä tahansa alkoholinkuluttajaryhmää tyytyväisempiä elämäänsä. Raitistuneet ovat puolestaan kaikkein tyytymättömiä. (Kauppinen 2010, 216.) Raitistuminen ja kulutuksen lopettaminen ei välttämättä paranna koettua elämänlaatua. Haastattelujen perusteella H3, H4 ja H5 ovat raitistuttuaan oppineet nauttimaan pienistäkin iloista ja arkisista hetkistä. Rahan ja alkoholin lupaukset eivät enää toimi heihin. H2 totesikin, että hän jo tietää, mistä hän saisi vapautumisen kokemuksia, muttei hän enää halua niitä. Hänen eetoksensa on muuttunut, ja hänelle aiemmin tärkeät symbolit ovat menettäneet merkitystään. Raitistumisen myötä hän ei enää saa vapauden kokemusta rahankäytöstä ja juomisesta.

4.5 Tunteiden ja mielipiteiden ilmaisua koskevat rajoitukset

Koti ja sen ulkopuolinen elämä ovat aineiston perusteella uhkia. Ahdistusta, epävarmuutta ja pelkoa liittyy useisiin eri elämän osa-alueisiin, kuten perheeseen, parisuhteisiin, terveyteen, taloudelliseen tilanteeseen ja työelämään. Elämässä tapahtuu odottamattomia, traumatisoivia asioita, eikä kaikelle tapahtuneelle tunnu olevan selitystä. Miksi meille tapahtuu sellaisia asioita kuin tapahtuu? Miten me selviydymme niistä?

Haastatteluiden perusteella alkoholinkäyttöä on motivoinut monien muiden syiden lisäksi turvattomuuden tunne. Ovat haastateltavat tottuneet millaiseen elämään tahansa, heidän kuvauksensa alkoholinkäytöstään pitävät sisällään käsityksiä normeista, järjestyksestä, ennakoitavuudesta ja luotettavuudesta. Alkoholinkäyttö luo rituaalista järjestystä, johon

liittyy myönteisiä odotuksia ja merkityksiä. Niiden varassa käyttö totunnaistuu, muuttuu motivoituneeksi ja psyykkisesti tärkeäksi osaksi juojan elämää. Rituaalisen järjestyksen tarjoama turva ja hyvä olo voivat olla kokemuksellisesti niin tärkeitä, että elämönhallintaan liittyvät innovaatiot, luovat, alkoholittomat tai päihteettömät toimintatavat muuttuvat uhiksi. Alkoholisti voi kokea päihteettömän elämän turvattomaksi, joten hän tarrautuu omaan totunnaiseen järjestykseensä, koska muut elämäntavat ovat vieraita, uhkaavia ja epävarmoja. (vrt. Mol 1976, 8, 53) H2 kertoi haastatteluissa etsineensä koko elämänsä ajan turvallisuutta, ensin muista ihmisistä kodin ulkopuolella, sitten alkoholista, kenties hetkellisesti myös uskonnosta, lopulta lääkäreistä ja terapeuteista. Kuten hän asian ilmaisi: aina itsen ulkopuolelta. Ihmiset etsivät merkitystä elämälleen, koska elämä ilman merkityksiä olisi, jos ei mahdotonta, niin järjetöntä. Marcel Danesi (2008) kysyykin, lieneekö juuri merkitysten etsinnässä syy siihen, miksi ihmiset ovat alkaneet käyttäytyä oudosti, tupakoimaan ja pukeutumaan korkokenkiin? Onko tämä merkityksen etsintä syynä myynteihin, taiteeseen, rituaaleihin, kieliin, matematiikkaan ja tieteeseen, kaikkeen siihen, joka erottaa ihmiset eläimistä? (2008, ix.)

Teemu Tairan (2006a) mukaan jyrkkä uskonnollisuus, fundamentalismi poistaa valinnanpakon. Se löytää varmuuden yhdestä vastauksesta ja pitäytyy siinä. (2006a, 78–79.) Alkoholismi voidaan ymmärtää jyrkän fundamentalistiseksi elämäntavaksi tai maailmankuvaksi. Varmuus löytyy alkoholista, sen ympärille syntyneistä totunnaisista ja toistuvista tavoista, jotka luovat elämään järjestyksiä ja ennakoitavuutta. Alkoholismin muuttuessa fundamentalismin muodoksi, se ei hyväksy muita maailmankuvia ja vaihtoehtoja, koska ne kyseenalaistavat ja paljastavat sen keinotekoisuuden. Juojan kannalta paras on torjua kaikki vieras ja erilainen. (vrt. 2006a, 178.) Tähän nähdäkseni liittyy, ei vain ryhmän sisällä vallitseva vaikenemisen vaatimus, mutta myös yksilön kyvyttömyys toimia ja ajatella toisin. Juoja jatkaa juomista, vaikkei juomiseen liittyisi myönteisiä sosiaalisia merkityksiä, kuten hauskanpitoa ja yhteenkuuluvuutta.

Kaveriryhmä toimii aineiston pohjalta usein eräänlaisena kodin jatkeena tai korvikkeena. Kotoa ei välttämättä saada tukea tai turvaa, mutta kaverit tukevat ja ovat läsnä. Jäsenyys kaveriryhmässä on kuitenkin ostettava. Ryhmän jäsenten on toimittava sen vaatimalla tavalla, jolloin varsinkin alkoholia kuluttavissa kaveriporukoissa näyttäisi vallitsevan yhdenmukaisuuden vaatimus: kaikkien on juotava. Zygmunt Baumanin (2008) ajattelun mukaan nämä ryhmät ovat laumoja, jotka kokoontuvat tarpeen tullen ja hajoavat hetken päästä. Lauman huomio kohdistuu samaan asiaan, mutta siitä huolimatta kaikki ovat yksilöitä, eri asioista kiinnostuneita. Sillä ei ole johtajia, eikä siinä ole asiantuntijoita. Sen jäsenet toimivat samalla tavalla vain, koska muut toimivat samalla tavalla. Tämä yhdenmukainen käyttäytyminen on korvike johtajien auktoriteetille. Lauma on muuttunut auktoriteetiksi. Yhdenmukaisuuden vaatimuksen varassa yksilöt voivat rakentaa itsevarmuutta ja turvallisuuden tunnetta. (2008, 151.) Samaa tapaan kuin yksilö pyrkii luomaan järjestyksiä omassa käytöksessään, ihmisjoukko pyrkii rituaalin avulla vahvista-

maan olemassa olevaa järjestystä muita järjestyksiä vastaan (Bell 1992, 36–37). Aineisto tukee näitä ajatuksia. Sosiaalinen ryhmä, jossa juominen on aloitettu, on ollut väliaikainen. Yhdenmukaisuuden vaatimus kuitenkin osoittaa sitä, että ryhmässä on toimittava tavalla, jonka se on itse itselleen kehittänyt ja myöhemmin normiksi hyväksynyt. Ryhmän sisällä vallitsee eetos, joka saa aikaan sen sisällä toisteisuutta ja ennakoitavaa käyttäytymistä. Esimerkiksi H9 kuvasi, miten jokaisena viikonloppuna nuoret kokoontuivat samaan paikkaan juomaan. Hänen mukaansa muutamaa vuotta myöhemmin kukaan ei enää käynyt siellä. Hänkin oli muuttanut kaupungista ja joi usein yksin. Ryhmän normi eli juominen oli kaikesta huolimatta kehittynyt hänelle tavaksi viettää aikaa yksin ja käsitellä ongelmallisia tunteitaan.

Kielteiset tunteet, ajatukset ja merkitykset ovat liittyneet sosiaaliseen ryhmään. Niiden sisällä vallitsee erilaisia tunteiden ilmauksiin liittyviä rajoituksia. Kielteisistä tunteista vaietaan ryhmässä yhteenkuuluvuuden ja sosiaalisten normien vuoksi. Lisäksi haastatelluilla on ollut henkilökohtaisia traumoja tai psyykkisesti pakottavia syitä juoda. Tähän näyttää vaikuttavan eetos, ettei kielteisistä tunteista ylipäätään ole soveliasta puhua muille kuin ryhmän edustajille. H4 kertoi, miten hänet on kasvatettu lapsuudessa ajatukseen, ettei kotiasioista puhuta kodin ulkopuolella. Samankaltainen ajattelutapa oli hänen miehellään, ja hänen lapsuuden kotinsa asetelma toistui hänen parisuhteessaan. Vaitiolovelvollisuus alkaa kotoa. Kotona kohdattavista ongelmista ja kielteisistä tunteista on vaiettu lopulta niin kotioloissa kuin kodin ulkopuolella.

Haastatelluista H2, H5, H7 ja H8 ovat kokeneet lapsuudenkotinsa ilmapiirin ahdistavaksi. He ovat aineistosta ne, joiden juominen – H8:n tapauksessa kaikenlainen päihtyminen – on ollut psyykkisesti pakkomielteistä. Ahdistusherkkyyden on todettu tuottavan tunteidensäätelyyn tähtäävän juomismotiivin (Novak et al 2003). Alkoholinkäyttö voidaan ymmärtää tunteiden ilmaisun tavaksi. Mitä pakkomielteisempää juominen on, sitä enemmän tunteita juomiseen puretaan. Tähän viittaa kuusi haastateltua, joista neljä on naisia. Naisista esimerkiksi H2 kuvasi, miten hän on laittanut herkän tunne-elämänsä viinapulloon. H4 ja H5 kuvaavat, miten he ovat hävenneet isiensä ja miestensä tekoja. Lisäksi he ovat syyllistäneet niistä itseään. Lieneekö tässä sitten yksi syy, miksi naisten on todettu yleisemminkin olevan miehiä taipuvaisempia juomaan salaa (ks. Pirkola 1999, 14). Naisten juomista on pidetty kulttuurissa häpeällisempänä. Häpeä tulee aineistossa esiin juuri naisten puheissa yksinjuomista motivoivana tunteena (vrt. Norberg 2010, 826). Tunteena häpeän on todettu olevan usein tiedostamaton ja näkymätön. Se saa kuitenkin ilmaisunsa sanattomassa viestinnässä ja toiminnallisissa merkeissä, kuten vetäytymisessä. (Scheff 1994, 84–89; Barbalet 1999, 114.) Vaikeneminen ei ole täydellistä. Ihmiset ovat kommunikoiivia olentoja kuten eläimet. Ihmiset viestivät toisilleen myös tiedostamattaan ja poikkeavilla tavoilla. Yksilölliset maailmankuvat ja merkitysjärjestelmät saavat ilmaisunsa esimerkiksi rituaalien kautta, musiikissa, taiteessa ja vaatetuksessa. (Riis & Woodhead 2010, 13) Alkoholilla on myös viestinnällinen ja symbolinen merkitys. Se on tunnista-

misen, kuvailun, identiteetin rakentamisen ja erilaisten sosiaalisten normien, odotusten sekä arvojen ilmaisun väline. (Social Issues 1998, 31–32.) Juominen on tunteiden- ja itseilmaisun tapa. Juomalla juoja kertoo sanattomasti jotakin itsestään. Hän saattaa esimerkiksi juomisellaan ilmaisevan, ettei hän ole tyytyväinen elämäänsä (vrt. Kauppinen 2010, 216).

Haastatellut ovat aloittaneet tunteistaan puhumisen vasta koettuaan alkoholinkäytön ongelmaksi, raitistuessaan ja käydessään terapiaistunnoilla. Tämä kertoo siitä, millä tavalla ahdistaviin perheen asioihin ja ylipäättään elämän vastoinkäymisiin kulttuurissa suhtaudutaan. Perheyhteisö tai kaveripiiri ei siedä kritiikkiä, koska se voi kyseenalaistaa niille tärkeitä periaatteita ja uskomuksia. Kielteisistä tunteista, kuten ahdistuksesta tai epävarmuudesta on vaiettava. Tämä johtaa siihen, ettei niistä myöskään opita puhumaan. Tunteiden ilmaisun rajoittaminen saa aikaan vapautuneimmillaankin rajoittunutta tunteidenilmaisua.

4.6 Alkoholismin sosiokulttuurinen rakentuminen

Alkoholismi on sosiaalinen ja yhteiskunnallinen ongelma. Sen syntyperän ajatellaan olevan yksilössä, mutta mikään aineistossa ei viittaa tähän. Joseph R. Gusfield (1996) on kirjoittanut, että sosiaaliset ongelmat on yksilöitävissä vain yhteisössä, osana sen kulttuuria. Ne eroavat jollakin tavalla siitä, mitä yhteisössä pidetään normaalina ja tavallisena. Poikkeavan, epänormaalin ja patologisen luonteensa vuoksi kulttuuriset auktoriteetit, kuten lääkärit tai viranomaiset käyttävät valtaansa määritellä jokin käyttäytymistapa sairaudeksi, joka vaatii hoitoa. Alkoholismin psykologisoinnin tai medikalisoinnin myötä huomio kiinnitetään yksilöön, eikä enää sen institutionaalisiin tai kulttuurisiin syihin. (1996, 10, 17–22.)

Juomisella on yksilölliset syynsä, mutta nekin vaikuttavat aineiston perusteella yhdistävän lähes kaikkia. Ihmiset tarvitsevat vapautta, merkityksiä, sisältöä ja turvaa. Alkoholinkäyttö vastaa yksilöllisesti näihin tarpeisiin. Sen muuttuminen juojan elämää hallitsevaksi viestii jyrkempiä asenteita ja kyvyttömyyttä käsitellä rajoituksia, merkityksettömyyttä sekä turvattomuutta. Juomisesta voi tulla pitkäkestoisten motivaatioiden hallitsemaa ja eetoksellista eli se tapahtuu aina tietyistä syistä, tiettyinä aikoina, tietyissä paikoissa ja tiettyjen olosuhteiden vallitessa. Mitä hallitsevampaa juominen on, sitä vähemmän rajoitteita juomisella on eli mikä tahansa syy, aika, paikka ja olosuhde on riittävän hyvä juomiselle.

Mistä nämä erilaiset eetokset sitten syntyvät ja millä tavalla alkoholinkäyttö alkaa muuttua yksilöiden elämää hallitsevaksi? Lähtökohta on, että jokainen yksilö on syntyessään raitis. Tämä on sikäli kyseenalainen tulkinta, että alkoholistiksi tuskin kutsuttaisiin lasta, jolle juotettaisiin olosuhteiden pakosta – eli muiden vaihtoehtojen puuttuessa – runsaasti

käyneiden hedelmien mehua, jotta lapsi pysyisi elossa. Alkoholinkäyttötapojen välillä on tehtävä ero sen mukaan, motivoiko juomista luonnollinen perustarve vai kulttuurinen tarve tai halu. Jälkimmäisiä tarpeita määrittelevät erilaiset kulttuuriset merkitysrakenteet. Juomat ovat esimerkiksi teollisesti tuotettuja, rahalla ostettavia, ja niiden juomisella on symbolinen merkitys sekä arvo. Esimerkiksi kiellot ovat keskeisiä alkoholin symbolisten merkitysten kannalta, ja ne voivat synnyttää motivaation rikkoa niitä. Alkoholinkäyttö symboloi ennen käytön aloittamista vapautumista, kapinallisuutta ja aikuistumista.

Käytön aloittaminen (*initiaatio*) on juomisen jatkamisen ja alkoholisoitumisen kannalta välttämätön ensimmäinen vaihe. Sen jälkeen juominen voi muuttua runsaammaksi tai pysyä vähäisenä. Alkoholin sosiaaliset ja symboliset merkitykset vaikuttavat yksilöittäin juojan kulutuskäyttäytymiseen. Alkoholi voi olla lääke- ja ravintoaine, jolloin se symboloi kohtuullisesti käytettynä terveyttä tai terveitä elämäntapoja. Aineiston mukaan alkoholia ei kuitenkaan ole juotu terveydellisistä syistä. Sen sijaan juomisen jatkuessa, siinä painottuvat yksilölliset syyt, esimerkiksi psyykinen vapautuminen, rentoutuminen ja mielihyvä. Ilman näitä molempia merkitysrakenteita, sosiaalisia ja yksilöllisiä, alkoholismi ei voi kehittyä.

Käytön on muututtava pitkäkestoisten motivaatioiden hallitsemaksi ja eetokselliseksi. Sen on alettava aina tietyistä signaaleista, kuten loma-ajan alusta, perheriidasta, palkan saamisesta tilille tai esimerkiksi saapumisesta määränpäähän, kuten H6:n saapuessa työmatkoillaan hotelliin. Alkoholinkulutuskäytännöt muuttuvat käytön aloittamisen jälkeen yksilöllisellä nopeudella, lähes välittömästi tai vasta vuosikymmenten jälkeen, ajallisesti säädellyiksi ja toisteisiksi (*rituaali*). Haastatelluista jokainen on käyttänyt alkoholia pääsääntöisesti viikonloppuisin, ja kavereiden luokse mennessä on useissa tapauksissa oletusarvona ollut päihteidenkäyttö.

Nämä käytännöt voivat muuttua juojille itsestään selviksi. Niille ei ole vaihtoehtoa. Elämä ja todellisuus ilman päihteitä voi tuntua vieraalta sekä sietämättömältä. Toisteinen ja runsas juominen voi jatkua yksilöllisesti erimittaisia ajallisia jaksoja. H2 ja H3 havahtuivat ongelmiinsa vasta vuosikymmenten runsaan alkoholinkäytön jälkeen: H2 saatuaan syytteen veriteosta, jota hän ei muista tehneensä ja H3 juotuaan itsensä velkavankeuteen. H9 havahtui päihdeongelmaansa nopeasti alettuaan juoda yksin. Aineiston pohjalta on havaittavissa, että käytön alkuvaiheessa juomiseen liittyy enemmän sosiaalisesti jaettuina symbolisia ja myönteisiä merkityksiä. Juomisen jatkuessa sosiaaliset merkitykset alkavat vähentyä ja yksilölliset syyt muuttuvat hallitsevammiksi.

Norman K. Denzinin (1987) mukaan addiktio on jatkuvan levottomuuden tilaa (*dis-ease*), jossa aika on vihollinen. Addikti ei kykene pysähtymään, vaan hänen on oltava jatkuvasti liikkeellä, kyvyttömänä kohtaamaan pelkonsa ja mennyt aika. Pysähtyminen tarkoittaisi negatiivisten tunnekokemusten kohtaamista, mahdollisten pelkojen toteutumista

ja minuuden perustavien ideoiden hiljattaista hajoamista. (Denzin 1987, 19) Levottomuus asettuu vastakohtaksi alkoholinkäytölle rentoutumissyistä. Juominen lääkitsee levottomuuden tilaa, joten mitä hallitsevampi tarve lääkinnälle on, sitä levottomampi juoja on selvin päin. Näitä tiloja eivät välttämättä kykene arvioimaan sen enempää juoja itse kuin ammattilainen. Juojan alkoholinkäyttötottumuksista on tiedettävä tarpeeksi, jotta diagnoosi voidaan tehdä.

Runsaasti juovat kykenevät arvioimaan niin omaa kuin toisen juojan alkoholinkäyttötapoja. He voivat määritellä runsaan ja toisteisen alkoholinkäytön *juoppoudeksi*, joka on sosiaalisesti jaettu vertaismääritelmä. Aineiston pohjalta siihen suhtaudutaan kevyemmin ja ymmärtävämmin. Se sisältää alkoholismia myönteisempiä merkityksiä. Alkoholismiin liittyy juojan itsensä kiistämättömästi juomisen vuoksi kokemat kielteiset vaikutukset (*oireet*). Kaikki haastatellut ovat hakeneet apua päihdeongelmaansa erinäisistä syistä, yhteistä heidän välillään on, etteivät he ole enää kyyneleet puolustelemaan juomistaan sen myönteisillä merkityksillä.

Denzinin (1987) mukaan alkoholistisia subjekteja eli alkoholisteja ei ole olemassa. On vain yksilöitä, jotka ovat erilaisin sosiaalisesti sovituin määritelmän määritelty alkoholisteiksi. Sellaista alkoholistista persoonallisuustyyppiä, josta asiantuntijat voisivat olla yksimielisiä, ei ole olemassa. (1987, 30.) Alkoholismia koskeviin tautiluokituksiin liittyy useita kohtia, jotka ovat sosiokulttuurisesti määriteltyjä. Esimerkiksi alkoholinkäytön riskiraja on yksi tapa määritellä normaalia ja epänormaalia juomista. Suomessa raja on asetettu miesten kohdalla 24:ään ja naisilla 16:een viikkoannokseen. Suuren kertakulutuksen raja on miehillä seitsemän ja naisilla viisi annosta päivässä. Englannissa vastaavat riskirajat ovat hieman alhaisempia. (Vilkko et al. 2010, 143; Pirkola 1999, 12–13.) Lisäksi alkoholin väärinkäyttöä mitataan usealla eri mittaristolla: kolmella säännöllisyyden, kolmella humaltumisen ja kahdella sosiaalisuuden tasolla (Nordlund 2007, 87). Nämä määritelmät ovat keinotekoisia ja kulttuurisidonnaisia. Alkoholinväärinkäyttö, joka on yksi keino määritellä myös alkoholismia, vaihtelee kulttuurista toiseen, yhden ja saman kulttuurinkin sisällä eri historiallisina ja vuorokauden aikoina (ibid. 86). Aineistosta kumpuaa useanlaisia erilaisia käsityksiä alkoholismista. On perusteltua väittää, että yksilöstä tulee alkoholisti sillä hetkellä, kun juoja tunnistaa juomisen aiheuttamia ongelmia ja yhdistää ne alkoholismi-sairauteen liittyviksi. Haastateltavat eivät pura alkoholismia samalla tavalla ja kuvaavat sen syntyä jo paljon ennen virallisia diagnooseja. H1:n ja H3:n määritelmiin kuuluu krapularyyppyjen nauttiminen. Useat haastatellut viittasivat piilopulloihin ja saatavuuden pakonomaiseen turvaamiseen. H8 ja H9 puolestaan näkivät ongelman alkavan yksinjuomisesta.

Alkoholismin sovittuihin määritelmiin kuuluvat lukuisat erilaiset piirteet, joiden ajatellaan yhdistävän oletettuja alkoholisteja. Addiktioluokitukset yhdistävät kaikkia addiktioita, mukaan lukien substanssiaddiktioita, kuten alkoholismia ja narkomaniaa, jotka

erottuvat luokituksissa vain niiden suorien kemiallisten ja siksi myös suurempien terveydellisten haittojensa vuoksi. (Social Issues 1998, 14; Kiianmaa & Hyytiä 2003, 113) Carl Mayn (2001) mukaan addiktio on ongelma lääketieteelle, joka syntyy lääketieteestä. Ainoa todiste addiktion olemassaolosta on kunkin addiktin oma kokemus siitä, ja heidän todistuksensa kärsimyksestään. Lääketiede voi auttaa addiktioita vain lääkkein ja määrittelemällä ne terveydellisiksi uhiksi. Se ei kuitenkaan pysty astumaan ulos omista määritelmistään ja jättää kemiallista lääkitystä tarjotessaan paranemisen kärsijän eli addiktin itsensä käsiin. (2001, 396–397.) H2 kertoi, miten hän oli raitistumisensa alkuvaiheessa saanut psyykenlääkitystä. Ajan kuluessa hän oli kuitenkin oivaltanut, ettei lääkkeestä syntyneitä ongelmia voi parantaa toisella lääkkeellä. H1 ja H7 olivat saaneet antabusta, joka oli hillinnyt juomista, muttei kuitenkaan lopettanut sitä. Kaikissa tapauksissa terapia on ollut käytännössä ainoa toimiva lääke. Terapiaan ei liity alkoholin kemialliset korvikkeet, vaan psykososiaalisen tuen antaminen.

Alkoholismien pohjana ovat yksilöiden elämäkokemukset, alkoholin sosiaalisesti jaetut symboliset ja yksilöllisesti koetut merkitykset. Käytön jatkuessa on havaittavissa, miten alkoholista tulee juojan väylä maailmaan ja todellisuuteen. Juomisesta tulee tapa olla maailmassa samaan tapaan kuin kristityt tulkitsevat maailmaa omasta tulkintakehyksestään. Näiden kehysten on muututtava radikaalisti, jotta alkoholisti voi raitistua. Kyseessä on eräänlainen uskonmenetyks (apostasias) eli vanhan merkitysjärjestelmän luhistuminen. Vanhojen merkitysten tilalle on kyettävä tarjoamaan tai saatava jotakin uutta. Yksilöt kaipaavat edelleen vapautta, järjestystä ja turvaa elämälleen.

Raitistuminen on eräänlainen kääntymys (konversio), jossa alkoholi alkaa menettää tunnepuolista merkitystään juojan elämässä. Aineistossa on havaittavissa osittaisia ja täydellisempiä kääntymyksiä. Osittaisella viitataan siihen, että addiktion kohde vain muuttuu. Edelleen elämän merkitys ja vapautumisen kokemukset ovat löydettävissä yhdestä tai harvasta vaihtoehdosta. H8 pelaa päihteidenkäytön sijasta rahapelejä. Rahantarve määrittelee edelleen vapautumista. Täydellisemmällä konversiolla viitataan Alexanderin (2008) näkemykseen siitä, että addiktit pyrkivät rikastuttamaan elämänsä materiaalisella, joka johtaa heidän henkiseen köyhtymiseensä. Raitistuminen on tällöin ymmärrettävissä kokonaisvaltaiseksi psykososiaaliseksi muutokseksi, jossa myös juojan suhde rahaan ja kuluttamiseen muuttuvat. Raitistujat hengellistyvät. H3, H4 ja H5 kuvasivat käytäntöjensä muuttumista. He saavat tuen muista ihmisistä, joiden kanssa heidän ei enää tarvitse kuluttaa. Vapauden he löytävät esimerkiksi luonnossa liikkumisesta. Heidän kääntymystään leimaa eräänlainen hengellistyminen, elämän aloittaminen uudelta pöydältä ilman ylimääräisiä materiaalisia tarpeita. Kukaan heistä ei kertonut tulleen uskoon, vaikka esimerkiksi itse olen havainnut stereotypian: päihteiden tilalle tulee Jeesus. Tällä stereotypialla viitataan osittaiseen konversioon eli addiktiivisen suhteen vaihtumisen yhdestä merkitysjärjestelmästä toiseen. Tätä stereotypiaa tukee aineistossa H2:n maininta hänen kaverinsa raitistumisesta, jossa uskonto on korvannut alkoholinkäytön (ks. s. 42).

Osana kulutuskäyttäytymistä alkoholinkäytössä ei ole mitään sinällään erikoista. Erilaisia psykososiaalisia, ajallisia ja taloudellisia satsauksia tekevät kaikki, koska muuten kukaan ei tekisi mitään. Alkoholinkäyttö ei sinällään ole ongelma. Kaikki meistä kuluttavat ja jotkut meistä kuluttaisivat väkisinkin alkoholia, jos muuta juotavaa ei tarjolla olisi. Suomalaisessa yhteiskunnassa valinnanvaraa on runsaasti, mutta alkoholilla on kulttuurissamme jo tässä työssä esiin tulleita lukuisia myönteisiä ja juomiseen rohkaisevia merkityksiä. Merkitysrakenteita, joista alkoholismi kehittyy suomalaisessa yhteiskunnassa. Myönteisistä merkityksistään johtuen ei nähdäkseni ole syytä ihmetellä, miksi alkoholismi on Suomessa niin yleistä. Ne eivät kuitenkaan selitä aivan kaikkea alkoholismista. Yksi keskeinen tekijä esimerkiksi päihdehuollon tilastoihin syntyy siitä, että juojat hakeutuvat apuun ja heidät luokitellaan esimerkiksi päihdeongelmaisiksi, akuutin avun tarpeessa oleviksi ja alkoholisteiksi. Paradoksaalista kyllä, alkoholismin olemassaoloon liittyvä viimeinen merkitysrakenne on sen määrittelyssä.

5 Johtopäätelmät ja jatkotutkimus

Olen tässä työssä pyrkinyt kartoittamaan alkoholismin taustalla piileviä kulttuurisia merkitysrakenteita. Aineisto oli rajallinen, jopa suppea, mutta siitä huolimatta alkoholismi paikantuu ilmiönä useaan eri suuntaan. Keskeinen löydös on alkoholinkäytön, vapauden ja rahan keskinäinen suhde. Ne ovat toisiinsa kytkeytyneitä ja riippuvuussuhteessa.

Clifford Geertzin symboli- ja rituaaliteorian näkökulmasta on havaittavissa kahdenlaisia merkitysrakenteita. Yhtäältä merkitykset ovat kulttuurissa ja sosiaalisesti jaettuina. Toisaalta ne ovat yksilön itsensä kokemia ja omiin tarpeisiinsa muovaamia. Kulttuuri ja sosiaaliset normitukset vaikuttavat yksilöön, mutta samanaikaisesti hän itse muokkaa ja ylläpitää niitä. Juomisrituaali hajautuu kahtaalle: ensin sosiaalisessa ryhmässä ja myöhemmin itsenäisesti ylläpidetyksi. Huomionarvoista on, että alkoholinkäyttöä motivoivat kulttuuriset merkitysrakenteet, mutta ne eivät yksin riitä juomiskäytäntöjen ylläpitoon. Juojalle on kehityttävä henkilökohtainen suhde alkoholiin eli juomisella on oltava hänelle myös henkilökohtainen merkitys.

Henkilökohtaiset merkitykset liittyvät usein yksilön syvällisimpiin tunteisiin. Eetoksen ja käyttäytymistä ohjaavien pinttyneiden motivaatioiden syntyä edesauttaa esimerkiksi se, että yksilö pelkää yksinjäämistä ja kokee yksinäisyydessä turvattomuutta. Erilaisia pelkoja puretaan käyttämällä alkoholia ensin ryhmässä, jolloin ryhmä antaa myös yksilölle tukensa, ja myöhemmin yksin, kun juomisen ympärille on kehittynyt erilaisia käytäntöjä, jotka järjestävät juojan arkea. Juomista ohjaavat tällöin erilaiset psykologiset tekijät, joissa sosiaalisten merkitysten ohella korostuvat erilaiset käsitykset vapaudesta tai vapautumisesta.

Vapautuminen liittyy niin rahankäyttöön kuin juomiseen. Käsitteenä se on monimerkityksinen ja siksi myös ongelmallinen. Tutkielmaa varten kerätyn aineiston perusteella vapaus liittyy ensimmäiseksi vanhempien ja yhteiskunnan pyrkimykseen rajoittaa lasten sekä nuorten kulutuskäyttäytymistä. Ikärajoitukset lisäävät alkoholinkäyttöön kohdistuvia odotuksia ja merkitsevät käytön aloittamisen symbolisena ylityksenä lapsuudesta aikuisuuteen. Rahallinen tilanne on toinen kulutusta rajoittava tekijä. Palkkatyön teko ja rahanansainta ovat uhrauksia vapauden ansaitsemiseksi erilaisin kulutuskäytännöin. Palkka vapauttaa yksilöt tekemään itsenäisiä kulutusvalintoja. Raha on tällöin alkoholia voimakkaampi itsenäisyyden, riippumattomuuden ja vapauden symboli. Kolmanneksi vapautuminen tapahtuu sosionormatiivisesti työnteosta, sen vaatimasta keskittymisestä, vakavuudesta ja velvollisuudentunnosta. Vastuullisuus hillitsee juomista. Juominen merkitsee symbolisesti hetken, jolloin juoja alkaa ottaa vapauksia velvollisuuksista ja vastuusta. Neljänneksi juojat vapautuvat erilaisista psykososiaalisista rajoitteista, kuten epävarmuudesta sosiaalisissa tilanteissa, ahdistuksesta, jatkuvasta tietoisuudesta, ajasta ja traumaattisista elämäkokemuksista. Vapautuminen näissä neljässä eri merkityksessä on ymmärrettävä osittain Bruce K. Alexanderin (2008) dislokaatio-käsitteelle rinnasteisena. Se viittaa erilaisiin psykososiaalisiin ja sosiokulttuurisiin mekanismeihin, jotka sysäävät osan yksilöistä syrjään sosiaalisesta, työelämästä, taloudellisesta vakaudesta ja tunnepuolisesta tasapainosta. Addiktiosta kärsii yksilö, mutta hän on addiktioita tuottavan ja addiktoituneen teollisen markkinatalousyhteiskunnan tuote. (2008, 250–252) Yksinomaan yhteiskunta ja markkinatalousjärjestelmä ei kuitenkaan addiktioihin ja tunteiden käsitteilyyn liity. Vapautumiseen liittyvät merkitysrakenteet ovat nähtävissä aineistossa suomalaisen tapakulttuuriin kuuluvina. Äärimmillään se on nähtävissä perheissä ja kaveripiirissä mielipiteitä sekä tunteiden ilmaisua koskevilla rajoituksilla.

Alkoholiin liittyvät käytännöt ja päihtyminen vapauttavat, luovat järjestystä sekä ennakoitavuutta. Todellisuus koetaan ja sitä tulkitaan erilaisten merkityksellisten kulutuskäytäntöjen kautta. Alkoholinkäyttäjät kuluttavat rahojensa lisäksi aikaansa muuttuneessa tietoisuudentilassa, jossa he menettävät silloin tällöin tai säännöllisesti hallinnan itseltään ja rahankäytöstään. He menettävät itsensä. Tämä vaikuttaa kulttuurisesti hyväksyttävältä. Alkoholisoitumista on määritelty usealla eri tavalla, esimerkiksi yksinjuomisella, krapularyypyillä, piilopulloilla, mutta myös sosiaalisten suhteiden, terveyden ja vapauden menettämällä. Alkoholisoituminen onkin paradoksaalisesti riippuvuus, joka syntyy vapauden kaipuusta ja pakkomielleisestä pyrkimyksestä vapautua.

Geertzin symboli- ja rituaaliteoriaa soveltaen alkoholismien uskonnonkaltaisuus paikantuu rituaaliseen alkoholinkäyttöön. Alkoholinkäyttörituaali pohjautuu alkoholin sosiaalisesti jaettuun kulttuuriin merkityksiin ja lupauksiin vapaudesta, turvallisuudesta, järjestyksestä ja merkityksellisyydestä. Samaan tapaan kuin alkoholikulttuurissa, uskovan suhde Jumalaan on samanaikaisesti kulttuurisesti luotu, mutta yksilöllisesti tulkittu ja ylläpidetty. Uskonnolliset käytännöt jatkuvat yksityisyydessä, joten ajan kuluessa myös siinä

sosiaaliset merkitykset alkavat vähentyä. Samoin usko uskonnollisen merkitysjärjestelmän lupauksiin herättää odotuksia ja toiveita. Sen halutaan ja uskotaan pitävän lupauksensa, jolloin kielteiset tunteet ja kokemukset voivat jäädä purkamatta. Todellisuutta ei kyetä sietämään raakana, ilman uskonnollista tulkintakehystä. Sen ulkopuolella maailma on kaoottinen ja merkityksetön. Tavoitteena on erilaisin rituaalien luoda järjestystä, yhteenkuuluvuutta, merkityksellisyyden tunnetta, tavoitella paratiisia tai vapautumista elämän kärsimyksistä ja kehistä. Myös humalaan liittyy eräänlainen Jumala-kategoria: se koetaan vapahtajaksi, joka lupaa paremman, täydemmän, kauniimman ja merkityksellisemmän elämän tässä ja nyt.

Geertzin teoria ottaa huomioon erilaisten käytäntöjen tunne- ja järkipäisyyden. Se toimii eräänlaisena kehyksenä, jonka kautta erilaisten kulttuuristen ja yksilöllisten käytäntöjen sekä merkitysrakenteiden suhde emotionaalisuuteen kytkeytyvät toisiinsa. Uskontomääritelmä määrittäytyy tällöin nimenomaisesti symbolijärjestelmään liittyvien tunteiden, motivaatioiden ja toiminnallisten taipumusten kautta. Mitä pinttyneempiä merkitykset ja motivaatiot ovat, sitä vaikeampaa on elää, tulkita ja valita toisin. Tämä käsittää niin yhteiskunnassa vallitsevat merkitysrakenteet eli kulttuurin kuin yksilön omat tavat.

Symboli- ja rituaaliteoria soveltuu erilaisten elämäntapojen, mutta myös elämäntapasairauksien, mielenhäiriöiden ja addiktioiden tutkimiseen yksilöiden omasta kokemusmaailmasta käsin. Kaikki kokemus on yksilöiden oikeiksi ja tosiksi kokema. Kokemukset voivat olla hyvinkin ristiriitaisia tai käsittämättömiä, jos esimerkiksi alkoholisti, skitsofreenikon tai askeetikon erilaisten rituaalien merkitystä ei koskaan pureta. Geertzin teoriaa voi hyvin käyttää tilastojen tukena tai täsmentämään niiden tulkintoja. Poikkeusten, kuten skitsofreenikoidenkin äänet on kuitenkin otettava vakavasti, vaikka ne olisivat tilastollisia poikkeamia.

Alkoholinkäyttöön liittyen tulisi edelleen ottaa uusia näkökulmia. Alkoholinkäyttäjät ovat usein saaneet äänensä kuuluviin, mutta missä alkoholiteollisuudessa työskentelevien, baarien omistajien ja työntekijöiden äänet? Millaisia käytäntöjä heidän työhönsä liittyy ja miten he kohtaavat alkoholinkäyttäjiä sekä mahdollisia alkoholisteja? Miten rahan symboliset merkitykset liittyvät heidän ammatinvalintaansa ja työntekoonsa? Kiinnostavia ovat myös muut addiktiot, kuten peli- ja seksiaddiktio. Samoin silloin tulisi tutkia peli-, seksi- ja pornoteollisuudessa työskentelevien käytäntöjä sekä suhteita rahaan ja vapautumiseen. Viimeisenä ja uskontotieteen kannalta keskeisimpänä kysymyksenä avoimeksi jää uskontoon liittyvien elämäntapojen ja -katsomusten addiktioonkaltaisuus. Milloin niistä tulee psyykkisesti pakottavia ja addiktiivisia? Millä tavalla uskovat itse määrittelevät itsensä ja toisia uskontoveriteaan liian löyhästi tai tiukasti sitoutuneiksi?

6 Tutkimuksen itsearvio

Kirjoittaessani alkuperäistä tutkimussuunnitelmaa olin varustautunut teorioiden arsenaalilla. Esittelin neljä teoreettista viitekehystä: Bruce K. Alexanderin addiktion dislokaatioteorian, rationaalisen valinnan teorian, Hans Molin sakralisaatioteorian ja viimeisenä Clifford Geertzin symboli- ja rituaaliteorian. Karsin kolme ensimmäistä teoriaa työstäni vasta vuoden 2014 alussa, kun olin kirjoittanut siitä ensimmäisen, noin 150-sivuisen version. Useiden teoreettisten viitekehysten käyttämisessä ei ole sinällään vikaa, mutta näin suppeaan tutkimukseen olisi ollut suotavampaa karsia jo alkuvaiheessa ylimääräiset teorit ja keskittyä yhteen teoriaan, jonka kautta esimerkiksi uskonto tai uskonnonkaltaisuus olisi ollut määriteltävissä.

Alkuperäinen tavoitteeni oli tehdä työ valmiiksi noin puolessa vuodessa. Työaikatauluni petti lukuisista syistä. Ilman aiempaa kokemusta näinkin laajan työn tekemisestä, sen eri vaiheisiin kuluva aikaa oli vaikea arvioida. Viivästymisiin reagoin kiirehtimällä ja analysoimalla aineiston alun perin taloudellisesti. Tässä oli kaksi perustavanlaatuaista ongelmaa. Ensiksi minulle muodostui jo haastatteluiden kuluessa ennakkokäsitys siitä, mitä aineisto halusi minulle sanoa. Pitäydyin perinpohjaisemman analysoinnin sijasta ennakkokäsityksissäni. Analyysi jäi pintapuoliseksi ja ylimalkaiseksi. Toiseksi ja seurauksena tästä analyysin tulokset olivat pintapuolisia ja ylimalkaisia, eräänlaisia korkeamman tason yleistyksiä. Miten olisin voinut välttää ensimmäisen version virheet ja jouduttaa työn valmistumista? En usko, että mitenkään. Tämän työn kirjoittaminen vaati toistoa ja opettelua, jotta aineisto tuli läpikäydyksi riittävällä huolellisuudella, paneutumisella ja perusteellisyydellä. Tämä työ on käynyt läpi kolme litteraatio- ja analyysi- sekä neljä kirjoitusvaihetta. Työn jouduttamisen kannalta olisi ollut suotavaa alun perin litteroida aineisto yleiskielisesti ja osittaisesti eli valikoiden vain tärkeimmät kohdat.

Haastatteluaineisto koostuu yhdeksän päihdeongelmaisen vastauksista. A-klinikan kautta sain kahdeksan haastattelua. Kun alkoi vaikuttaa siltä, etten saisi riittävää määrää aineistoa, lisäsin kyselyn Päihdelinkki-sivustolle. Sitä kautta sain yhden kyselyvastauksen, joka on selvästi lyhyempi kuin mikään haastatteluista. Se jää hieman irralliseksi muusta aineistosta. Tilanne olisi ollut eri, jos kyselyvastauksia olisi tullut yhtä paljon kuin haastatteluja, mutta tässä tapauksessa kyselyvastauksen olisi voinut jättää aineistosta pois kokonaan. Puolustan sen paikkaa kuitenkin sillä, että siinä on myös aineistoa rikastuttavia kohtia. Vastaaja on toinen korkeakoulutetuista.

Kahdeksan haastateltua eivät edusta tyypillisimmillään A-klinikoiden asiakkaita. Joukosta puuttuu täysin ikäryhmä 30–50-vuotiaat ja haastateltuja naisia on prosentuaalisesti enemmän kuin A-klinikoiden asiakkaana. Naishaastateltavat edustivat melko yksipuolisesti jotakuinkin samaa ikäryhmää. Miesten välillä oli enemmän ikähajontaa. Samoin haastateltavat olivat koulutukseltaan jotakuinkin samalla tasolla, joka oli yhtä aikaa vah-

vuus ja heikkous. Joukossa oli vain kaksi korkeakoulutettua. Heitä olisi voinut olla enemmänkin, jotta vertailu mahdollisten kulutustottumusten ja juomismotiivien välillä olisi ollut mahdollista. Miten olisin voinut saada aineistoon mukaan enemmän nuoria naisia, korkeakoulutettuja ja eri ikäryhmään kuuluvia? Olin kuitenkin haastateltujen itsensä armoilla. Alkuperäisen sopimuksen mukaisesti A-klinikan terapeutit keräsivät haastatteluun halukkaita, joista osa – kaikki miehiä – jätti saapumatta paikalle. Myöhemmin muutin strategiaa niin, että haastatteluun halukkaat saattoivat jättää yhteystietonsa ja sovimme tapaamisen puhelimitse. Tämän jälkeen kukaan ei jättänyt saapumatta paikalle. Henkilökohtainen yhteydenotto olisi kuitenkin saattanut karsia osan haastateltavista pois. Mahdollinen korjaustoimenpide olisi edellyttänyt aineiston keräämistä useista eri paikoista pidemmällä aikavälillä. Silloin haastatteluaineisto olisi ollut entistä monipuolisempaa, mutta kenties sen jälkeen jo ylimitoitettua tätä työtä varten.

Haastatteluiden kuluessa esitin kysymyksiä laatimani teemahaastattelurungon pohjalta. Testasin kysymyksiä jo ennen tutkimussuunnitelman läpikäyntiä. Halusin tietää millaisia vastauksia tulisin mahdollisesti saamaan, ja mihin teemoihin minun tulisi kiinnittää huomiota. Haastattelurunko kehittyi näistä testihaastatteluista. Tutkimuskysymykset säilyivät ennallaan läpi työn, mutta haastatteluiden kuluessa haastattelukysymykset alkoivat täsmentyä ja elää. Kolme ensimmäistä haastattelua antoivat osviittaa siitä, että yksi keskeinen teema puuttui haastattelurungosta kokonaan. Kysymykset työnteosta, rahasta ja vapaudesta tulivat niissä esiin, vaikkon kysynyt niistä mitään. Kun ne alkoivat toistua säännönmukaisesti lähes kaikissa haastatteluissa aloin tehdä neljässä viimeisessä haastattelussa syventäviä ja täsmentäviä kysymyksiä erityisesti rahankäytöstä. Sen suhde vapautteen alkoi korostua. Harkitsin moneen kertaan voisinko käyttää näitä haastatteluja, koska kysymysrunko alkoi elää, enkä esittänyt kaikille kysymyksiä samoista teemoista. Tämän tilanteen olisin voinut korjata hyvin yksinkertaisesti tekemällä ennen varsinaisia haastatteluja kolme testihaastattelua silloisella kysymysrungolla. Niistä haastatteluista olisin voinut poimia uskoakseni samat teemat kuin kolmesta ensimmäisestä varsinaisesta haastattelusta.

Akateemisen työn teko on tiivistämisen ja rajaamisen taidetta, kuten valokuvataide. Kyse on esimerkiksi halutun kohteen ja kuvakulman valitsemisesta, kuvan tarkentamisesta, valaistusolosuhteisiin vaikuttamisesta, kuvien ottamisesta sekä kehittämisestä. Tavoitteenani saattoi olla täydellinen kuva, mutta kohdentaminen, tarkentaminen ja kehittäminen osoittautuivat odotettua työläemmiksi vaiheiksi. Tavoitteena täydellisyys ei ole yksinkertaisesti mahdotonta. Lopputulos on lopulta vain yksi näkökulma paljon käsitellyn aiheeseen.

Lähteet

Haastatteluaineisto

H1

H2

H3

H4

H5

H6

H7

H8

H9

Sähköiset lähteet

A-klinikkasäätiön vuosikertomus 2011

Sähköinen lähde: <http://www.a-klinikka.fi/sites/default/files/quickuploads/file/vuosikert11.pdf>

Cox, Harvey

1999 *The Market as God: Living in the new dispensation*. The Atlantic, March 1999.

Sähköinen lähde: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1999/03/the-market-as-god/306397/>

Morris, Desmond

1998 Foreword by Desmond Morris. Teoksessa *Social and Cultural Aspects of Drinking: A report to the Amsterdam Group*. Oxford: The Social Issues Research Centre. Sähköinen lähde: http://www.dldocs.stir.ac.uk/documents/social_drinking.pdf

Päihdetilastollinen vuosikirja

Päihdetilastollinen vuosikirja 2010: Alkoholi ja huumeet. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. Sähköinen lähde:

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/85338d3b-c126-4914-9384-d5847d59d598>

Social Issues

1998 *Social and Cultural Aspects of Drinking: A report to the Amsterdam Group*. Oxford: The Social Issues Research Centre. Sähköinen lähde:

http://www.dldocs.stir.ac.uk/documents/social_drinking.pdf

Lähdekirjallisuus

Alasuutari, Pertti & Jorma Siltari

1983 *Miehisen vapauden valtakunta: Tutkimus lähiöravintolan tikkakulttuurista.* Tampere: Tampereen yliopisto.

Aldridge, Alan

2000 *Religion in the Contemporary World. A Sociological Introduction.* Cambridge: Polity.

Alexander, Bruce K.

2008 *The Globalisation of Addiction: A study in poverty of the spirit.* Oxford: Oxford University Press.

Anttonen, Veikko

1996 *Ihmisen ja maan rajat: 'Pyhä' kulttuurisena kategoriana.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Apo, Satu

2001 *Viinan voima: Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ayto, John

2005 (1990) *Word Origins: The Hidden Histories of English words from A to Z.* London: A & C Black.

Babor, Thomas et al.

2003 *Alcohol: No Ordinary Commodity: Research and public policy.* Oxford: Oxford University Press.

Barbalet, J. M.

1999 (1998) *Emotion, Social Theory, and Social Structure. A Macrosociological Approach.* Cambridge: Cambridge University Press.

Barnhart, Robert K.

1988 *The Barnhart Dictionary of Etymology.* The H.W. Wilson Company.

Bateson, Gregory

2000 (1972) *Steps to an Ecology of Mind.* Chicago: The University of Chicago Press.

Bauman, Zygmunt

2002 *Notkea moderni.* Suomentanut: Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

2008 Exit Homo Politicus, Enter Homo Consumens. Teoksessa: Soper, Kate & Frank Trentmann (eds.) *Citizenship and Consumption*, 139–153 Houndmills: Palgrave Macmillan

Bell, Catherine

1992 *Ritual Theory, Ritual Practice.* New York: Oxford University Press.

Belzen, Jacob A.

2010 *Towards Cultural Psychology of Religion: Principles, Approaches, Applications.* Dordrecht: Springer.

Berger, Peter L.

1967 *The Social Reality of Religion.* London: Faber and Faber.

Brodie, Janet Farrell & Marc Redfield

2002 Introduction. Teoksessa: Brodie, Janet Farrell & Marc Redfield (eds.) *High Anxieties: Cultural Studies in Addiction*. Berkeley: University of California Press.

Courtwright, David T.

2002 *Forces of Habit: Drugs and the making of the modern world*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Danesi, Marcel

2008 (1999) *Of Cigarettes, High Heels, and Other Interesting Things*. New York: Palgrave Macmillan.

Demant, Jakob

2009 When Alcohol Acts: An Actor-Network Approach to Teenagers, Alcohol and Parties. *Body & Society, Vol. 15 (1)*, 25–46.

Denzin, Norman K.

1983 *The Alcoholic Self*. Newbury Park: SAGE Publications.

Douglas, Mary

1979 (1966) *Purity and Danger: An analysis of the concepts of pollution and taboo*. London: Routledge & Kegan Paul.

Douglas, Mary & Baron C. Isherwood

1996 (1979) *The World of Goods: Towards an Anthropology of Consumption*. London: Routledge.

Dunn, Robert G.

2008 *Identifying Consumption: Subjects and objects in consumer society*. Philadelphia: Temple University Press.

Eliade, Mircea

2003 (1957) Pyhä ja profaani. Alkuperäiskielinen teos *Das Heilige und das Profane*, suomentanut: Teuvo Laitila. Helsinki: Loki-kirjat.

Elster, Jon

2000 (1999) *Strong Feelings: Emotion, Addiction, and Human Behavior*. Cambridge MA: Bradford Book/MIT Press.

Foucault, Michel

1979 (1976) *The History of Sexuality: Volume 1: An Introduction*. Alkuperäiskielinen teos: *La Volonté de savoir*. London: Penguin Books.

Freud, Sigmund

1982 (1948) *Ahdistava kulttuurimme*. Alkuteoksesta *Das Unbehagen in der Kultur*, suomentanut: Erkki Puranen. Jyväskylä: Gummerus.

Geertz, Clifford

1973 *The Interpretation of Cultures*. New York: BasicBooks.

Gomart, Emilie & Antoine Hennion

1999 A Sociology of Attachment: Music Amateurs, Drug Users. Law J. & J.Hassard (ed.) *Actor Network Theory and After*, 220–247. Oxford: Blackwell.

Gusfield, Joseph

- 1987 Passage to Play: ritual of drinking time in American society. Teoksessa: Douglas, Mary (ed.) *Constructive Drinking: Perspectives on Drink from Anthropology*, 73–90. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1996 *Contested Meanings: The construction of alcohol problems*. Madison: The University of Wisconsin Press.

Hakkarainen, Pekka & Johanna Järvinen-Tassopoulos & Leena Metso

- 2010 Miten alkoholinkäyttö, rahapelaaminen ja huumeidenkäyttö kytkeytyvät toisiinsa? Teoksessa: Mäkelä, Pia & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo: Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*, 264–279. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Heath, Dwight B.

- 1987 A decade of development in the anthropological study of alcohol use, 1970–1980. Teoksessa: Douglas, Mary (ed.) *Constructive Drinking: Perspectives on Drink from Anthropology*, 16–70. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2000 *Drinking Occasions: Comparative Perspectives on Alcohol and Culture*. Philadelphia: Brunner/Mazel.

Hepworth, Julie

- 1999 *The Social Construction of Anorexia Nervosa*. London: SAGE.

Hochschild, Arlie Russell

- 1983 *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: The University of California Press.

Huhtanen, Petri & Kirsimarja Raitasalo

- 2010 Miten juomista perustellaan ja säädellään? Teoksessa: Mäkelä, Pia & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo: Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*, 234–250. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Järvinen, Anna & Ritva Varamäki

- 2010 *Suomalaisten alkoholisenteet 2010*. Helsinki: Terveyden edistämisen keskus. Sähköisenä osoitteessa: <http://www.suomenash.fi/binary/file/-/id/3/fid/357/>

Kauppinen, Timo M.

- 2010 Voiko juomari hyvin? Teoksessa: Mäkelä, Pia & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo: Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*, 207–219. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Khantzian, Edward J.

- 2008 *Understanding Addiction as Self Medication: Finding hope behind the pain*. Plymouth: Rowman & Littlefield.

Kiianmaa, Kalervo & Petri Hyytiä

- 2003 Päihteiden vaikutusten neurobiologinen perusta. Teoksessa: Kiianmaa, Kalervo & Mikko Salaspuro & Kaija Seppä (toim.) *Päihdelääketiede*, 110–119. Helsinki: Duodecim.

Koukkunen, Kalevi

- 1990 *Nykysuomen sanakirja: vierassanojen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.

- Kuula, Arja**
2006 *Tutkimusetiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kuusi, Pekka**
1952 *Väkijuomakysymys*. Helsinki: Otava.
- La Fontaine, Jean**
1985 *Initiation*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Marx, Karl**
1970 (1844) *Critique of Hegel's Philosophy of Right*. Englanniksi kääntänyt: Joseph O'Malley. Oxford University Press. Sähköinen lähde:
http://www.marxists.org/archive/marx/works/download/Marx_Critique_of_Hegels_Philosophy_of_Right.pdf
- Maunu, Antti & Jenni Simonen**
2010 Miksi juodaan? Nuoret, humala ja sosiaalisuus. Teoksessa: Mäkelä, Pia & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo: Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*, 85–98. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- May, Carl**
2001 Pathology, Identity and the Social Construction of Alcohol Dependence. *Sociology* 2001 35, 385–401.
- Mol, Hans**
1976 *Identity and the Sacred: A Sketch for a New Social-Scientific Theory of Religion*. New York: Free Press.
- Mustonen, Heli & Leena Metso & Pia Mäkelä**
2010 Milloin suomalaiset juovat? Teoksessa: Mäkelä, Pia & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo: Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*, 55–69. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Mäkelä, Pia & Heli Mustonen & Petri Huhtanen**
2010 Miten Suomi juo? Alkoholinkäyttötapojen muutokset 1968–2008. Teoksessa: Mäkelä, Pia & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo: Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*, 39–54. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Norberg, Melissa M. & Jake Oliver & Dion M. Alperstein & Michael J. Zvolensky & Alice R. Norton**
2011 Adverse consequences of student drinking: The role of sex, social anxiety, drinking motives. *Addictive Behaviors* 36, 821–828.
- Nordlund, Sturla**
2008 What is alcohol abuse? Changes in Norwegians' perceptions of drinking practices since the 1960s. *Addiction Research and Theory*, February 2008; 16 (1), 85–94.
- Novak, Amber & Ellen S. Burgess & Matthew Clark & Michael J. Zvolensky & Richard A. Brown**
2003 Anxiety sensitivity, self-reported motives for alcohol and nicotine use, and level of consumption. *Anxiety Disorders* 17 (2003), 165–180.

Otto, Rudolf

1923 The Idea of the Holy. Englanniksi kääntänyt John W. Harvey. Teoksessa: Strenski, Ivan (ed.) *Thinking About Religion: A Reader*, 121–128. Oxford: Blackwell.

Peltonen, Matti

1997 *Kerta kiellon päälle: Suomalainen kieltolakimentaliteetti: Vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*. Helsinki: Tammi.

Pirkola, Sami

1999 *Alcohol and Other Substance Misuse in Suicide*. Academic Dissertation. Helsinki: National Public Health Institute (Kansanterveyslaitos).

Puuronen, Anne

2004 *Rasvan tyttäret: Etnografinen tutkimus anoreksisen kokemustiedon kulttuurisesta jäsentymisestä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

2012 *Ei pala, palaa, ei pala...: Laadullinen tutkimus nuorten tupakoimattomuuden edistämisestä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Riis, Ole & Linda Woodhead

2010 *A Sociology of Religious Emotion*. Oxford: Oxford University Press.

Ruckenstein, Minna

2013 *Lapsuus ja talous*. Helsinki: Gaudeamus.

Sarkola, Taisto & C. J. Peter Eriksson

2003 Nainen ja päihteet. Teoksessa: Kiianmaa, Kalervo & Mikko Salaspuro & Kaija Seppä (toim.) *Päihdelääketiede*, 95–99. Helsinki: Duodecim.

Sauna-aho, Johanna

2005 *Tuopillinen mielikuvia. Mitä mainokset myyvät? Kahdeksan olutmainoksen semioottinen analyysi*. Tiedotusopin pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

Scheff, Thomas

1994 (1990) *Microsociology: Discourse, Emotion, and Social Structure*. Chicago: The University of Chicago Press.

Seppä, Kaija

2003 Asenteet. Teoksessa: Kiianmaa, Kalervo & Mikko Salaspuro & Kaija Seppä (toim.) *Päihdelääketiede*, 91–94. Helsinki: Duodecim.

Sihvonen, Jukka

2001 *Konelihan värinä: johdatus kytkeytymisen maailmankuvaan*. Helsinki: LIKE.

Strauss, Anselm & Juliet Corbin

1990 *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory procedures and techniques*. London: SAGE.

Stromberg, Peter

2008 Symbolic valorization in the culture of entertainment: The example of legal drug use. *Anthropological Theory* 2008 8, 430–448.

Taira, Teemu

2006a *Notkea uskonto*. Turku: Eetos.

2006b *Työkulttuurin arvonmuutos työttömien kerronnassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Trend, David

2007 *Everyday Culture: Finding and Making Meaning in a Changing World*. Boulder: Paradigm Publishers.

Turner, Victor

1977 Variations on a Theme of Liminality. Teoksessa: Moore, S.F. & B.G. Myerhoff (eds.) *Secular Ritual*. Amsterdam: van Gorcum.

Törrönen, Jukka & Antti Maunu

2007 Miten nuoret aikuiset pohtivat ja säätelevät humalajuomistaan. Teoksessa: Tigerstedt, Christoffer (toim.) *Nuoret ja alkoholi, 65–83*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Vilkko, Anni & Tommi Sulander & Elina Laitalainen & Harriet Finne-Soveri

2010 Miten iäkkäät suomalaiset juovat. Teoksessa: Mäkelä, Pia & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo: Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*, 142–153. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

Weber, Max

1990 (1905) *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Alkuperäiskielinen nimi: Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus. Suomeksi kääntänyt: Timo Kyntäjä. Helsinki: WSOY.

Liitteet

Liite 1 (Haastattelujen alustus ja haastattelukysymykset)

Haastattelu voi kestää muutaman tunnin. Haastatteluun on varattu enimmillään kolme tuntia. Haastattelu on vapaaehtoinen ja voitte keskeyttää sen milloin tahansa. Haastattelijana en sitä toivo, mutta ymmärrän ratkaisunne, koska haastattelussa tullaan pureutumaan henkilökohtaisiin taustoihinne, arvoihinne, uskomuksiinne, alkoholinkäyttöönne ja tunteisiinne.

Kysymyksiä on parikymmentä, joista pääosaan voi olla vaikea antaa mitään yksinkertaisia tai -selitteisiä ja lyhyitä vastauksia. Voitte pohtia vapaasti. Jos vastauksenne karkaa pahasti pois haastattelun tai kysymyksen teemoista, niin – sikäli kuin teille sopii – esitän jonkin merkin, jolloin tarvittaessa toistan kysymyksen tai siirrytään seuraavaan kysymykseen.

Olen kulttuurintutkimuksen laitoksen ja uskontotieteen opiskelija. Kartoitan tässä työssä päihderiippuvuuden taustalla olevia olettamuksia kulttuurista ihmisyhteisöjen tuotteena ja toisaalta yksilöistä sen alkoholikulttuurin ylläpitäjinä. Tutkimukseni tarkoitus on kartoittaa kulttuurisia ja tunnepuolisia tekijöitä, jotka vaikuttavat päihdeongelman kehittymiseen.

Tulen tallentamaan tämän haastattelun digitaalisilla tallentimilla ja purettuani haastattelut, tuhoan äänitallenteet. Ennen kuin laitan tallentimet päälle, kysyisin muutamaa perustietoa.

Ikä:

Sukupuoli: M/N/muu

Koulutus/ammatti:

Sähköpostiosoite:

Miten pitkään olet ollut [päihdehuollon] asiakas:

Mistä syystä olet [päihdehuollon] asiakkaana:

Milloin joit/käytit ensimmäisen kerran:

Milloin joit/käytit viimeksi:

Perheen ja kaveripiirin asenteet

Miten näkyvää tai miten keskeisessä asemassa alkoholinkäyttö oli perheessäsi tai tuttavapiirissäsi ennen kuin aloitit alkoholinkäytön?

Kuvaile hieman alkoholinkäyttöön kohdistuneita asenteita perheessäsi ja kaveripiirissäsi lapsuudessasi tai nuoruudessasi tuolloin?

- miten suhtauduttiin ihmisiin, jotka eivät juoneet?
- mihin erilaisiin elämäntilanteisiin, juhliin tai arkisiin tapahtumiin alkoholinkäyttö liittyi?
- millaisia alkoholijuomia käytettiin?
- miten alkoholinkäyttöön noin yleisesti suhtauduttiin, millaisia tunteita se herätti?

Millainen asenne sinulla oli alkoholinkäyttöä kohtaan ennen kuin aloitit alkoholinkäytön?

Alkoholin kokeilu/ensimmäinen kerta

Minkä ikäisenä käytit alkoholia ensimmäisen kerran?

Millaisessa tilanteessa muistat ensimmäisen kerran käyttäneesi alkoholia?

- tarjottiinko vai kokeilitko omin päin salaa?
- oliko tilanteessa paljon muita ihmisiä, jotka joivat samaan aikaan tai kenties vain vanhemmat, muutama kaveri?
- oliko alkoholinkäyttökerralla jokin tavoite, esimerkiksi ensimmäisen humalan kokeminen tai osoittaa kuuluvasi ryhmään?

Millainen kokemus ensimmäinen alkoholinkäyttökertasi oli?

- millaisia tunteita se herätti?

Alkoholinkäytöstä toiseen aiheeseen: millaisia muita harrastuksia sinulla tuohon aikaan oli? Jäivätkö harrastukset vai ovatko ne kulkeneet mukana?

Alkoholinkäyttöön liittyneet tunteet

Muistaisitko millaisiin asioihin, tunteisiin tai elämäntilanteisiin juomisesi alkuvaiheessa liittyi?

- juhlat, viikonloput, pettymykset, vastoinkäymiset?
- alkoiko käyttö olla jo alkuvaiheessa toistuvaa?
- liittyikö käyttöön muut ihmiset, kuten kaverit jotenkin?

Millaisissa tilanteissa alkoholi on helpottanut oloasi?

- ujous, jännitys, pettymykset?

Millä tavalla alkoholi tuolloin nähdäksesi vaikutti käyttäytymiseesi?

- itsevarmempi, iloisempi, vahvempi, uskaliaampi, iloisempi?

Mitä hyötyä nähdäksesi alkoholinkäytöstä sinulle oli?

- auttoiko se kaveruus-, ystävyys- tai parisuhteiden kehittämisessä?

Millaisia muita vaihtoehtoja sinulla mielestäsi oli tällaisten vaikeiden ja ehkä epämiellyttävienkin tilanteiden tai tunteiden käsittelemiseksi?

- oliko sinulla tiivis kaveripiiri, jolle olisit voinut kertoa ongelmistasi
- löysitkö itsevarmuutta urheilusta tai harrastuksista?

Miten nyt suhtaudut tekemiisi valintoihin? Olisitko voinut valita toisin? Jos niin miten?

Alkoholinkäytön rutinoituminen ja muuttuminen tavaksi

Millä tavalla mielestäsi alkoholinkäyttösi on vaikuttanut arkiseen elämääsi?

- millaisia tapoja sinulle on kehittynyt alkoholinkäytön ympärille?
- aika / paikka / seura?

Miltä tuossa arjessa tapahtuneet muutokset tai estymiset tuntuivat?

- miten toimit, jos seura petti eli aiemmin suunniteltu yhdessäolo ja illanvietto peruuntui?
- miltä on tuntunut, jos joku on puuttunut alkoholinkäyttöösi?
- miltä on tuntunut, jos seurassasi on ollut henkilö joka ei tai henkilöitä jotka eivät ole käyttäneet alkoholia?

Millaisiin tilanteisiin alkoholi poikkeuksetta elämässäsi kuuluivat?

- olivatko juhlapyhät kuten juhannus, joulukuusi, uusi vuosi tai vappu jollakin tavalla poikkeavia tilanteita?
- liittyikö juhlapyhiin epämiellyttäviä tunteita tai ihmisiä, jotka tavalla tai toisella kannustivat juomaan
- vetäydyitkö juomaan yksin usein, jos niin miksi?

Päihdeongelman ylläpitovaihe

Aloitettuasi alkoholinkäytön, miten nopeasti siitä tuli säännöllinen tapa?

Millaisiin elämäntilanteisiin alkoholinkäyttö liittyi?

- juhlat?
- arki?

Millaisia käytäntöjä sinulle syntyi alkoholinkäytön ympärille?

- perjantaipullot? pohjat ennen baariin lähtöä? pukeutuminen?

Voitko arvioida, kuinka usein ja kuinka paljon aloit käyttää alkoholia?

- kuinka paljon rahaa juomiseen kului keskimäärin (päivässä/viikossa/kuukaudessa)?

Oletko käyttänyt alkoholia mieluummin seurassa vai omissa oloissa?

- tapahtuiko selkeä muutos jossakin välissä esimerkiksi seurallisesta juomisesta yksinäiseen tai toisinpäin?
- jos sekä että, millaisissa tilanteissa yksin, millaisissa seurassa?

Miten olet kokenut, että alkoholinkäyttö vaikutti ajankuluusi / käsitykseesi ajankulumisesta?

- oletko mielestäsi hukannut aikaa juomiseen? muistatko ne ajat hyvin, jolloin käytit päihteitä runsaasti?
- millä tavalla suhtaudut tuohon aikaan nyt? millaiseksi ajaksi sitä luonnehtisit?

Miten alkoholinkäyttö vaikutti sosiaaliseen elämääsi, esimerkiksi parisuhteisiin, kavereus- tai ystävyys-suhteisiin?

- menetykset? kuolemantapaukset?
- muutokset esimerkiksi kaveri- ja ystävyyspiirissä?

Millainen vaikutus sosiaalisessa elämässä tapahtuneilla muutoksilla on ollut?

Miten olet kokenut, että alkoholinkäyttö on vaikuttanut tunteisiin, tunne-elämääsi?

- positiiviset ja negatiiviset tunteet [mielihyvä/ahdistus]? mitkä tuntemukset ovat muuttuneet hallitseviksi?

Päihteitä koskeva käyttäjätieto

Mitä tiesit alkoholista ennen kuin aloitit käytön?

Mitä alkoholi nykykäsityksesi mukaan on?

- omat tiedot? oma käsitys alkoholista?
- tunnetko valmistustapoja tai millä tavalla ja mihin alkoholi vaikuttaa?
- saako se aikaan iloisuutta vai jotakin muuta mielialaa?
- millä perusteella teit valintoja eri alkoholityyppien suhteen? (hinta, väkevyys jne.)

Liite 2 (Suostumuslomake)

Hyvä [päihdehuollon] asiakas.

Olen Turun yliopiston opiskelija ja valmistelen progradututkimusta historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitokselle. Tutkimukseni aihe käsittelee kulttuurin, tunteiden ja valinnan keskinäisiä suhteita päihdeongelman syntymisen taustalla. Tavoitteeni on kasvattaa ymmärrystä siitä, mitkä tekijät vaikuttavat päihdeongelman kehittymiseen.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista eikä siitä kieltäytyminen tai sen keskeyttäminen vaikuta oikeuteen saada hoitoa tai muita tarvitsemianne palveluja.

Haastattelut nauhoitetaan tutkimuskäyttöön ja haastatteluiden koodauksen sekä purun (analysoinnin) jälkeen haastatteluissa tuotettu äänimateriaali tuhotaan. Valmiista gradusta ja tutkimuksen todentamiseksi oikean tavan mukaisesti tehdyksi arkistoidusta tekstimateriaalista (haastatteluiden purut/litteraatiot) ei voida tunnistaa yksittäistä haastateltavaa, eikä haastateltavien henkilö- tai muita tunnistetietoja tule missään vaiheessa esille.

Ennen haastattelun aloittamista haastateltavalta pyydetään tällä lomakkeella kirjallinen suostumus haastatteluun. Allekirjoittamalla suostumuksen haastateltava vahvistaa osallistumisensa ja saaneensa haastattelusta etukäteen tiedon.

Suostun haastatteluun: ____ / ____ 2012 klo _____

Nimi (allekirjoitus)

Tutkimuksen toteuttaja:

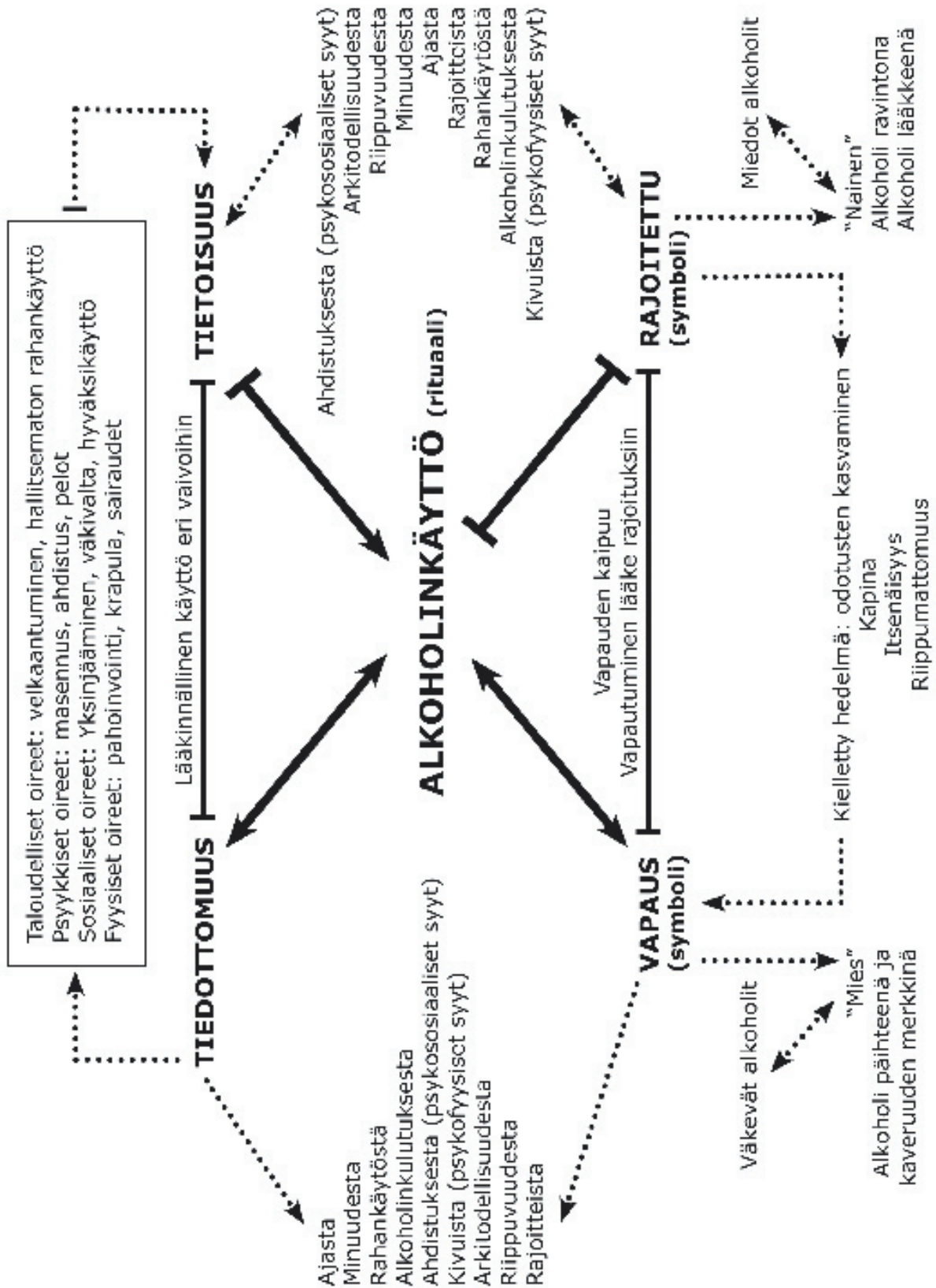
Tommi Laitinen

Turun yliopisto

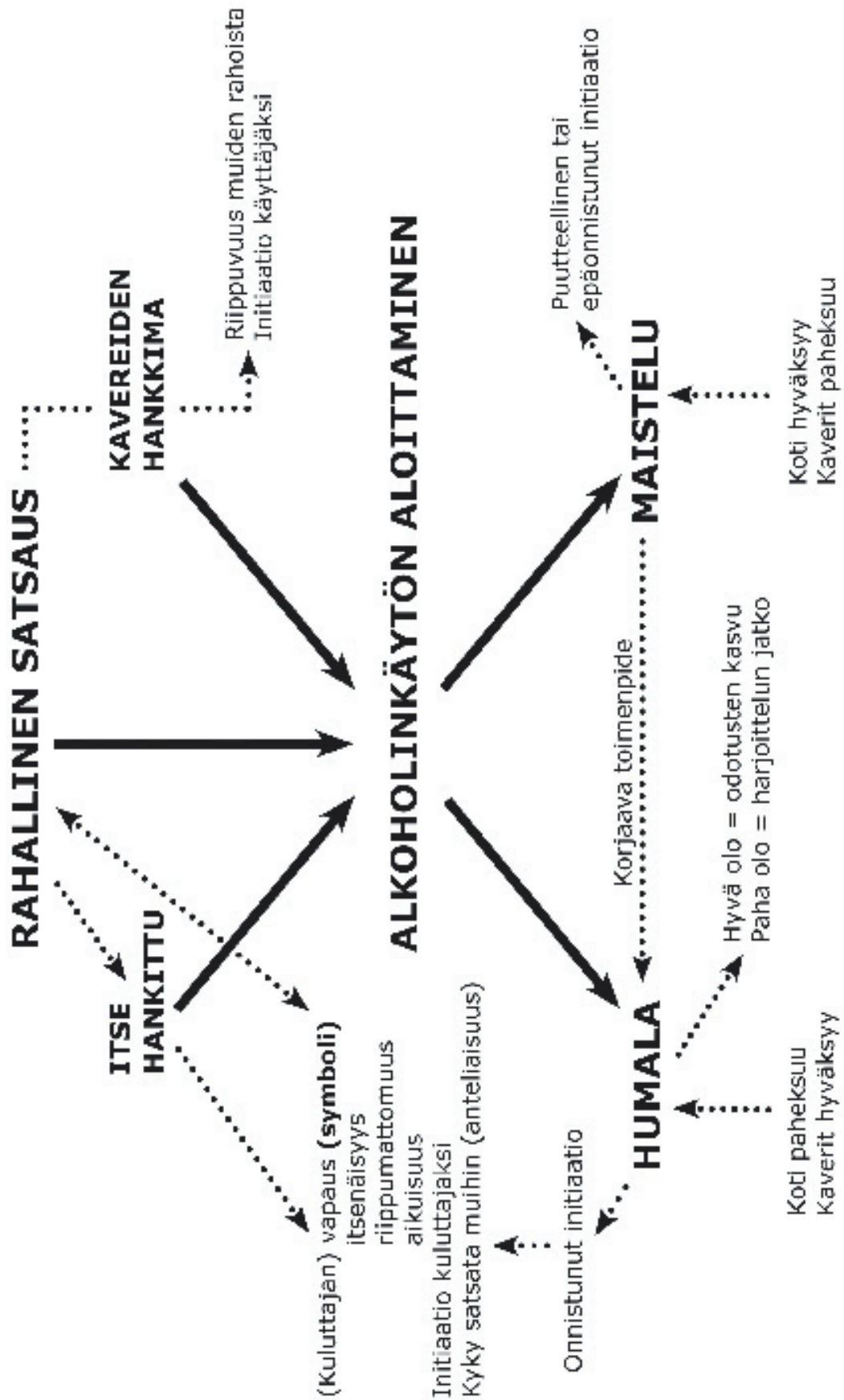
Uskontotiede

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

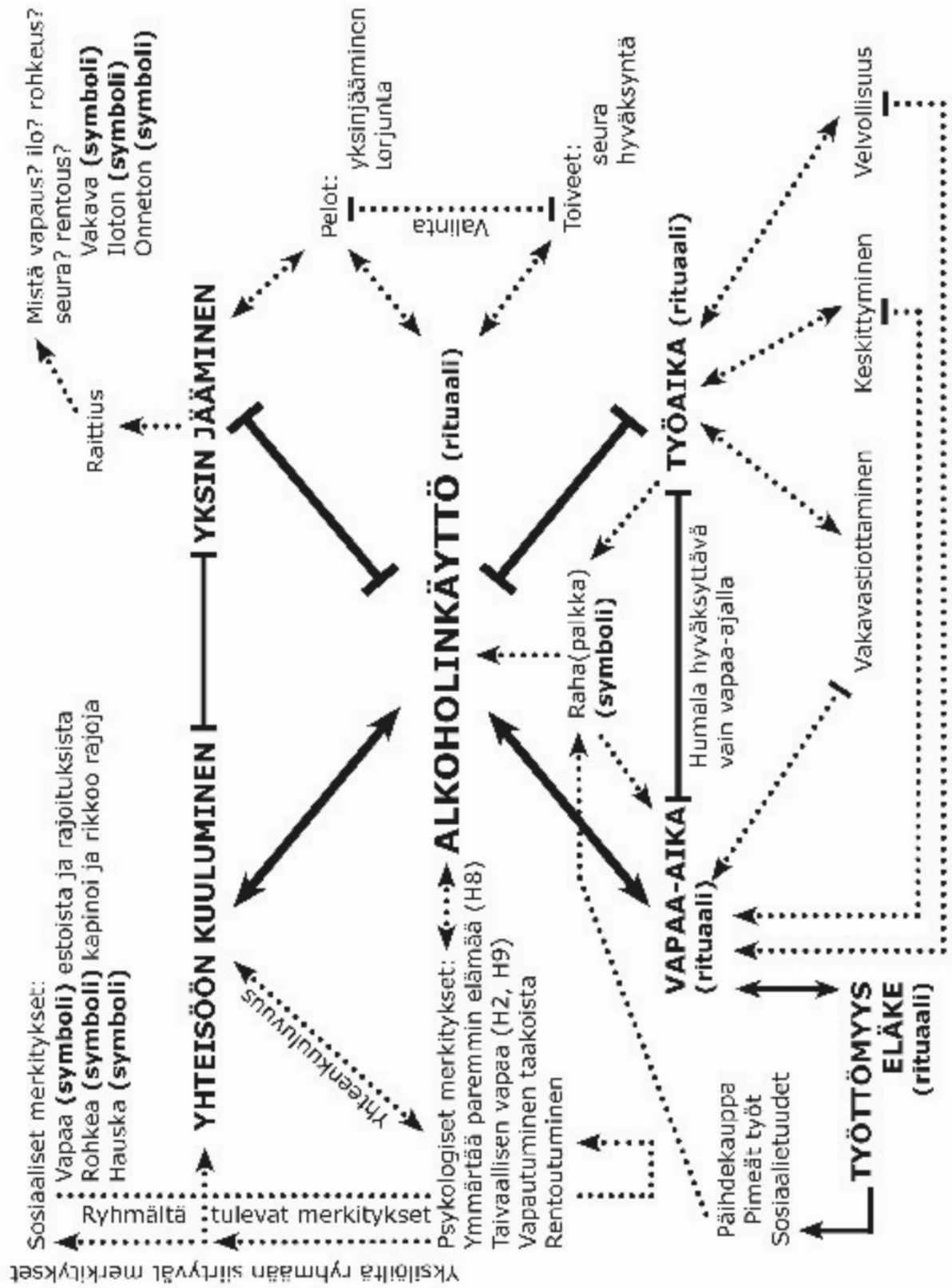
Liite 3 (Kaavio 1. Miehisem ja humalahakuisen juomisen normit)

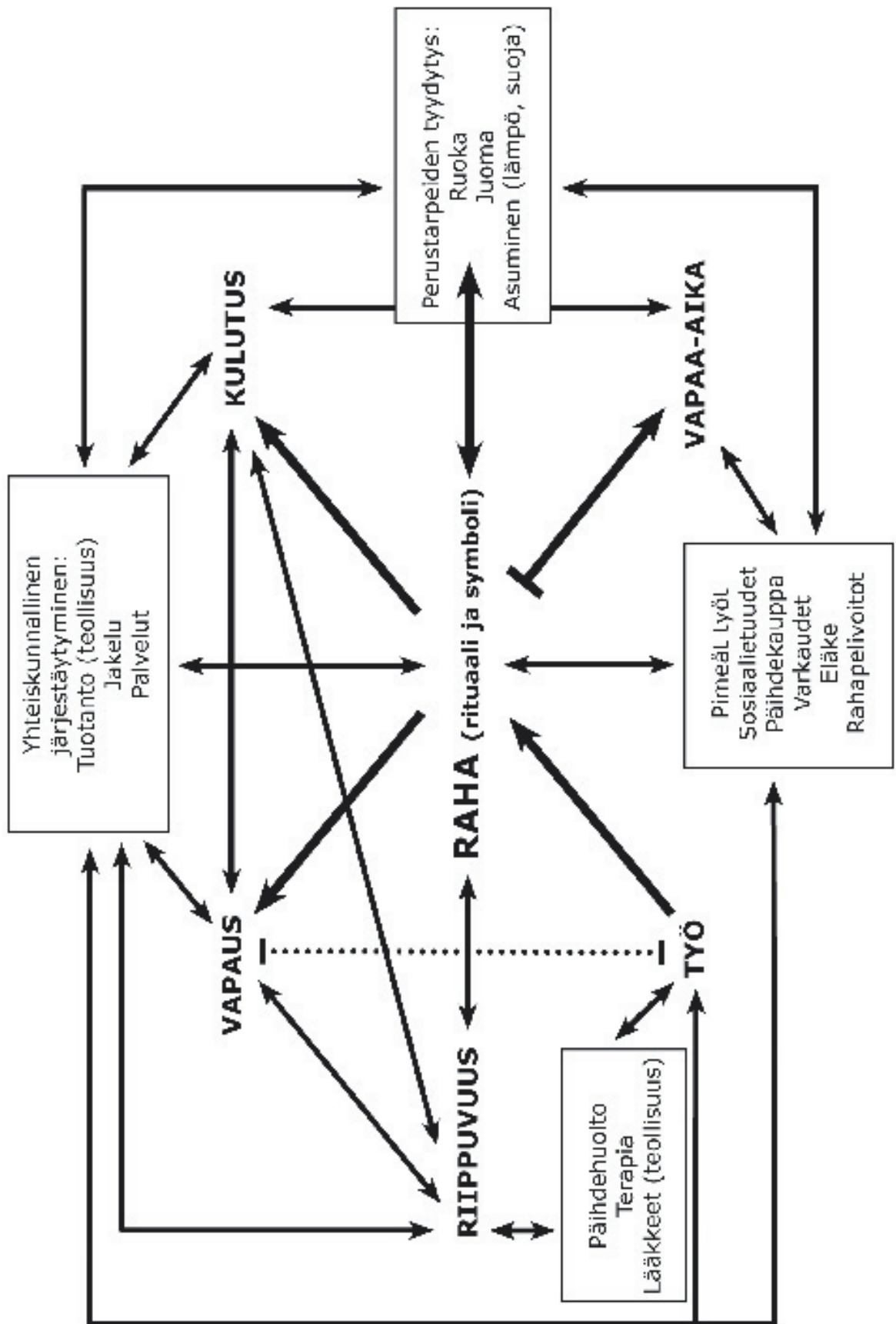
Liite 4 (Kaavio 2. Kielloista ja rajoituksista vapautuminen)

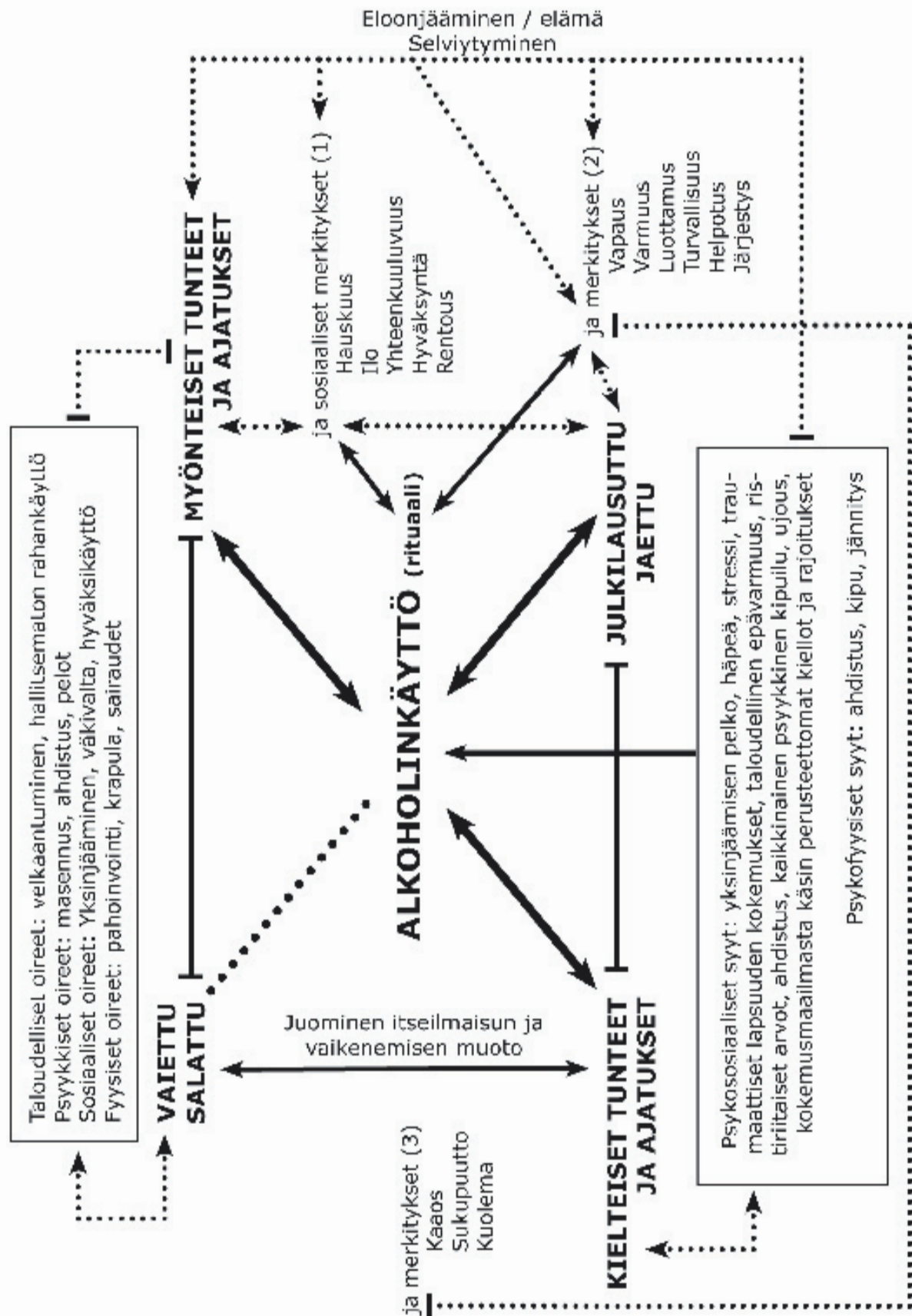
Liite 5 (Kaavio 3. Alkoholi vapauttajana)

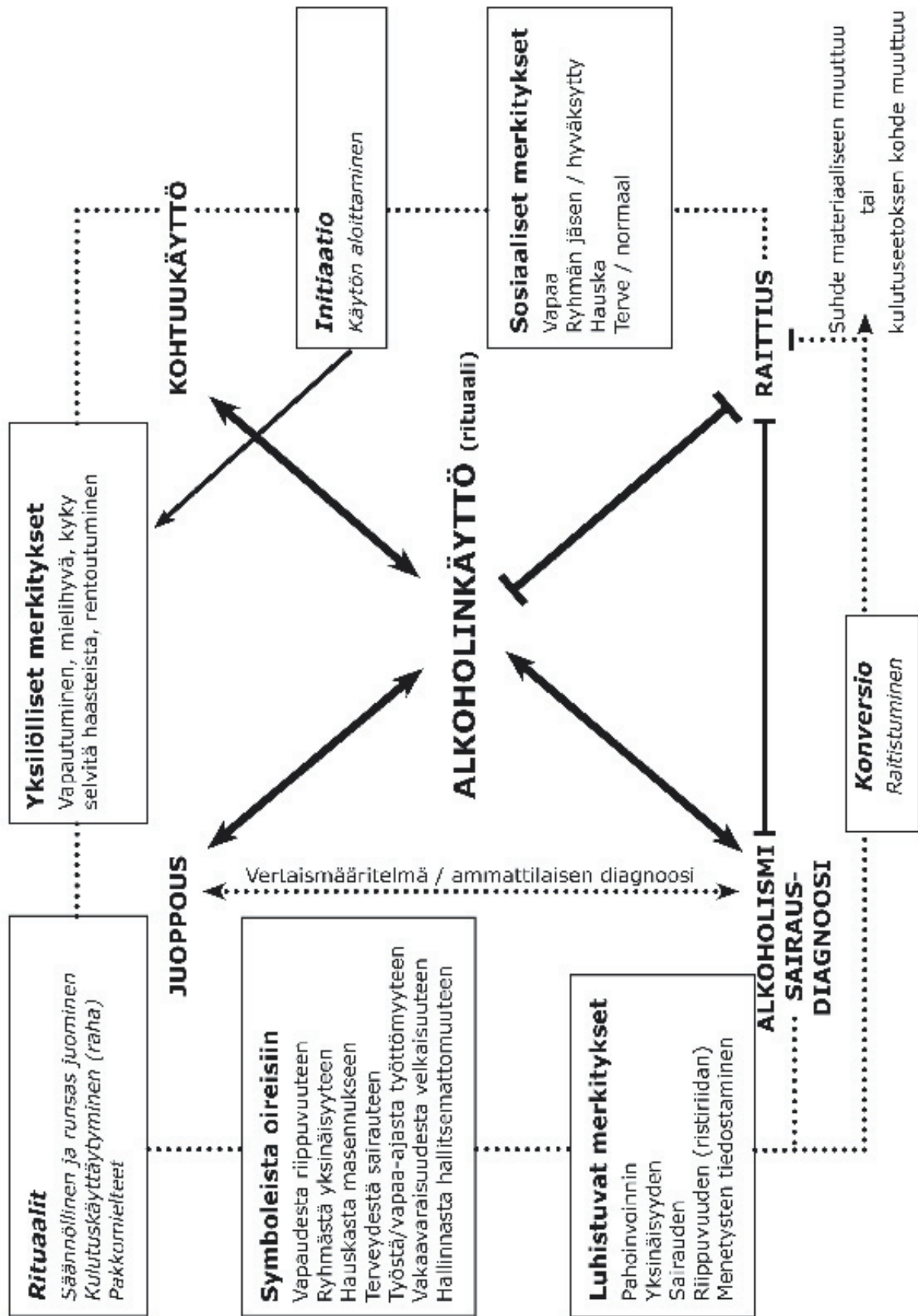
Liite 6 (Kaavio 4. Raha vapauttajana)

Liite 7 (Kaavio 5. Tunteiden ja mielipiteiden ilmaisua koskevat rajoitukset)

Liite 8 (Kaavio 6. Alkoholismin kehityskaari)

Liite 9 (Kaavio 7. Yhteenveto alkoholismiin, rahan ja vapauden suhteista)

